

quævis, vel insana hominum deliramenta,
nomen legis induerent.

Qui cum Platonis, & Cartesianis, tum
MELANCHTONE, *Epit. Phil. mor. p. 102*, &
ROB. SCHARROKIO, *de Off. I. N. c. 1*, n. 7,
ideas actuales innatas sumunt, ii, vana pie-
tatis specie, disciplinæ moralis fundamen-
tum locant in hypothese admodum lubrica,
atque infirma, simulque viam solidiora in-
vestigandi principia præcludunt. Ast ex ne-
gatione talium idearum inferri nequit, ut
negandi quoque sint interni stimuli, qui sæ-
pe sine ratiocinio, ac instructione nos de offi-
cio admonent. Nec plus evincitur ex verbis
Apostoli: *Gentes*, ait, *quæ legem non ha-
bent - - ostendunt opus legis scriptum in cor-
dibus suis*, *Rom. II, 14, 15*. Hæc enim ipsa
metaphora, quæ in sacris litteris sæpe adhi-
betur de rebus plane non naturalibus & tan-
tum adsumtis, *Jer. XVII, 1*, *Proverb.*
VII, 3, satis indicat, leges non actu sed fa-
cultate cordibus esse congenitas. Quid, quod
idem D. PAULUS ipsam DEI existentiam *ex
natura mundi*, adeoque ratione, primum,
intelligi tradit, *Rom. I, 19, sq.* Ad inspiratio-
nem specialem recurrunt P. POIRETTUS de
Erud. Trip. L. I, part. 1, §. 23, & nuper
ANS. DESING in *jur. nat. repurg.*, C. III,
Th. XV. Enimvero quotiescumque obveni-
rent hujusmodi notitiæ, illæ non amplius
essent naturales, de quibus tamen agimus;
dein si, ut plerumque fit, figmenta sint cor-
ruptæ Phantasiæ, nonne ad hæc discernenda
opus erit ratione? *Vid. CICERO N. D.*
II, 65.

§. 107. Non igitur, qui ideas legum innatas, & specialem singulorum inspirationem explodunt, ideo naturalem agendi normam vel ab usu & adfuetudine, vel ab exemplo, traditione, iudicio atque informatione aliorum, verbo, ab *Auctoritate* esse hauriendam putant. Sed potius congenitas agnoscunt facultates, quibus homo & inaudita investigare, & audita perpendere possit. Id quidem nemo iverit inficias perfectionem intellectus valde maturari a proba institutione; tanta vero huius non est necessitas, ut ea destituti, quæ naturaliter præcepta sint, vel vetita, suoapte inquirere ingenio nequeant. Quid! persæpe illi, *qui semitam non sapiunt, aliis monstrant viam.* Unde fit, ut multi præjudicatis opinionibus depravati, parvulos naturæ igniculos restinguant, quibus si erumpere liceret, ipsa eos ad bene beateque vivendum natura perduceret.

Alii ad
solam au-
thoritatem re-
currunt.

Publicæ tantum auctoritati rationem subiecit HOBBIUS II, I, XIV, 9, sed P. A. DE-SING., meliore licet consilio, etiam auctoritatem privatam parentum, doctorum, & bonorum virorum rationi præferri voluit; *Jur. N. rep. Th. 25.* Quidnam ergo eos facere oportet, qui vel ab aliorum commercio sunt sejuncti, vel falsas edocti doctrinas? An eum Druidibus *immolare humanas victimas?* CÆSAR. B. G. VI, 16; vel cum Pharisæis *relinquere misericordiam & fidem?* *Math. XXIII. 23;* aut aliis ubique grassantibus

vitiis indulgere? Sæpe enim, ut vere observat CICERO, cum parentibus redditi, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinione confirmata natura ipsa cedat; Tusc. III. §. 1, cf. & N. D. I. 5. Quanto satius porro esset tunc propriam impendere rationem, quam ingenti illorum gregi adhærere, qui, ut ait LACTANTIUS, in ea re, in qua vitæ ratio versatur, sapientiam sibi adimunt, dum sine ullo judicio inventa majorum probant, & ab aliis pecudum more ducuntur; Div. Inst. II. 7. At inquires divinam saltem sequantur traditionem & auctoritatem? Ita est. Sed revelatio nunquam repugnat rationi; dein illas tantummodo exquirimus leges, ad quas non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus; CICERO Mil. 4. Fac autem hæc regulas nobis non posse innotescere sine revelatione, tunc nullæ existent leges naturales, nec veritati amplius congrueret, quod ait Apostolus Etiam gentes, quæ legem (revelatam) non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, Rom. II. 14.

Nec rationem delavit Adami labes,

§. 108. Urgent auctoritatis fautores vitiatam ab originali peccato rationem, eoque lumen tam crassis tenebris esse circumfufum, ut nec viri Græciæ, & Latii sapientes a turpissimis erroribus fuerint immunes, nec ceteris hominibus magis de ratione conveniat, quam de gustu. Nemini igitur ad penetranda naturalia vitæ officia suam sufficere intelligentiam posse. Sed

Sed male DEI causam perorant, qui ita concludunt. Depressa enim ratione, primo maximum evertunt veræ revelationis fundamentum, nosque in fœdum pyrhonismum dejiciunt; dein ostendunt in eo, quod hostes sacrarum literarum de veritate amplius convincere nequeant, illosque suo, ut ajunt, gladio jugulare. Postea aperte contradicunt Apostolo, qui gentes solius naturæ licet corruptæ viribus, & sine revelatione morum præcepta affectu esse docet (§. 107, Sch.), denique liberum, quod tamen tueri volunt, sic destruunt arbitrium; nisi enim naturalis ratio boni malique nexum cum actionibus perspicere per se esset apta; neque voluntas in agendo vel omittendo naturali gauderet libertate (§. 44). Quare id omnino tenendum; rectam rationem, quæ secum ipsa nunquam pugnat (§. 107), Adami labè quidem fuisse debilitatam, attamen hominibus perfectò statu utentibus (§. 55) tantam adhuc ejus lucem remansisse, quantum intrinsecæ actionum bonitatis vel malitiæ perspicientia postulat (§. 103).

Inobedientia primorum parentum fauciat humanam naturam, & quum exquisitissima ante adfuisset boni malique notitia, nunc ea honnisi operoso labore sæpe comparari potest. Sed disrumpantur licet, qui cum Auctore *Dub. I. N. c. IV, §. 7, sq.* legem Naturæ sola ratione cognosci posse negant; id

tamen nunquam persuadebunt hominibus sanæ mentis. Hæc enim lex, ut ait AMBROSIUS, non lectione aliqua, sed profluo quodam natura & fonte expressa est. Et ideo legem juste non esse positam, dixit D. PAULUS I. Tim. I, 9. Ita sine revelatione hominis officia satis intellexerunt Melchisedechus, Jethro, Jobus, quorum unusquisque dicere poterat cum Psalmista: *Da mihi intellectum*, (non auctoritatem) *& scrutabor legem tuam*; Psal. 118, v. 34. Ast, inquires, errarunt sæpe homines ratione utentes, & in sententias iverunt diversissimas? Quid tum? An post revelationem pugnae cessarunt atque errores! vitium ergo id rationis non est, sed stultitiæ eorum, qui rationem negligunt. Adjuvatur certe divina luce mentis obtutus, sed qui utitur conspicio, cæcus non est; nec qui naturalem ei tribuit videndi facultatem, contemnit conspicioi usum, quemadmodum adversarii putide vociferantur. Cf. quæ hac de re a me latius disputata sunt in *Novis literariis Germ. Vindob. de anno 1759, mense Mart. a pag. 161, ad pag. 184.*

Principii
cognoscendi,
quæ
sors est,
requisita.

§. 109. Pergimus ad principium cognoscendi objective consideratum, quod communem fontem vocant, aut generale axioma, ex quo recta ratio DEI voluntatem naturaliter obligatoriam, adeoque omnes ac singulas naturales leges elicere, simulque discernere a positivis possit (§. 100, 101). Illud autem concessum est apud omnes, tum ex ipsius principii definitione ac scopo clare patescit, nihil hujusmodi

di nomen mereri, quod primo *verum* non fit, dein *perspicuum*, ac tandem sufficiens aptumque, sive *adæquatum*. Igitur fit verum, ceteroquin ex eo pro veris, quas quærimus, falsæ & fictæ conclusiones directe promanabunt. Sit perspicuum sive evidens, cum enim ob causam maxime comparatur, ut quilibet homo sanæ mentis illud sine difficultate assequi, & ad ceteras veritates eruendas tuto impendere valeat. Sit denique adæquatum, quod scilicet nec plura nec pauciora quam naturalia præcepta vel vetita contineat; quia si adsumitur angustius, tunc non est principium ante definitum; si autem latius, confunduntur naturæ scita cum iis, quæ tantum revelatione vel ab hominibus sunt posita. Contra adæquatum quod est, id non solum est *domesticum* sive proprium hujus disciplinæ, sed etiam suo modo *primum* atque *universale*, siquidem nullæ adesse debent leges naturales, quæ non ab eo defluant quasi capite, & non ad aliud, veluti species ad genus suum, referantur.

Si ab aliquo quæris, cur, exempli causa, illicita sit sui ipsius occisio, tibi non satis faciet dicendo, quia id prohibet naturæ Auctor, sed novam statim institues quæstionem: unde illi innotescat hæc DEI voluntas? Quod si reponat, ita dictare rationem, nondum acquiesces, scire enim voles, quoniam igitur ex principio recta ratio cognoscat illam DEI

voluntatem. Hujus vero principii characteres adnotavit ARISTOTELES I. *Anal. poster.* C. II: *Oportet, inquit, scientiam demonstrativam esse ex veris & primis, & immediatis, & notioribus, & causis conclusionis. Sic enim erunt principia domestica ejus, quod demonstratur.* Et quamvis interpretes in numerandis requisitis variare videantur, reipsa tamen non dissentiunt. Nam qui cum Thomasio I, VI, 4; & Heineccio I, 68, tres tantum ponunt principii characteres, ut sit *verum, evidens, & adæquatum*, illi sub adæquato, etiam *primum, universale, domesticum* seu ratione innotescens, & *determinatum* complectuntur.

Cur multis inutile,
multis inh-
Possibile sit
visum.

§. 110. Sed tale aliquod, quale nunc descripsimus principium, aliis parum utile nedum necessarium, aliis autem profus impossibile est visum. Ac de utilitate quidem inde orta dubitatio est, quod naturalia officiorum præcepta etiam sine hoc adparatu indocti intelligere, docti vero, acriter licet de principio inter se disputantes, ea demonstrare, atque in ipsis conclusionibus fere convenire soleant: quod admissa principii doctrina negligantur plures particulares regulæ in nullo ex hæcenus excogitatis fundamentis comprehensæ, quod tandem & reliquæ omnes disciplinæ inanibus hisce subtilitatibus sine ullo determinato superfedeant. Possibilitatem vero idonei principii quidam sic impugnant, ut dicant infinita actionum moralium genera uni propositioni subjeci non

non posse, & ideo post tot improbos conatus a Philosophis prolatum esse nihil, ex quo omnium naturalium legum ratio sine ingenti contorsione elucescat.

Hæ sunt præcipuæ rationes, ob quas KULPISIUS *Coll. Grot. Ex I. Th. 5*; dein GRIBNERUS *Pr. J. N. prol. C. IV*; BARBEYRACIUS *ad Puf. de O. H. & C. I, III, §. 13*; EV. OTTO *ibid. §. I*; BURLAMAQUIUS XI, IV, 4, 5; & GLAFUSIUS I, III, 13, 14. principii sufficientis existentiam atque utilitatem negarunt. Putabant enim, si quis subtiliter judicare vellet, omnia principia gravi quodam defectu laborare. Contra AUCTOR *Dub. J. N. G. V, §. 2, & 15.* principii quidem utilitatem agnovit, illud enim simile facit *margaritæ pretiosissimæ, quam qui invenit omnia vendit, ut illam acquirat*; siquidem ut ab unitate ad multitudinem, a puncto ad lineas & circulos, a semine ad arborem fiat progressus; ita & principii extensione, & multiplicatione Jus oriri possit. Tot tamen excitat difficultates, ut ejus possibilitatem definire ausus non sit. Inde factum, ut post tot de principio certamina disciplinam nostram alii asperam nimis & salebrosam, alii etiam ridiculam invenerint.

§. III. Enim vero eam esse constat rationis naturam, ut nisi universalis aliqua propositio præmittatur, recta ratio peculiare eruere conclusiones non possit, quod quidem agnoscunt omnes modo laudati scriptores, sed id tantum contendunt
ad

Probatur
illius necessitas.

ad vitæ morumque ratiocinia non unam, sed plures generales propositiones pertinere. Atqui omnino falluntur. Quum enim hæ ipsæ generales veritates nos non ducant ad repugnantia (§. 72), adeoque vel reciproçari, vel vero eodem ordine aut simul, aut gradatim progredi debeant; consequens est, ut illæ aliquo modo semper coagmententur, & in aliquem communem scopum veluti totidem lineæ in centrum suum desinant (§. 57, 59), ac porro ut proximum hujus scopi genus unicum disciplinæ nostræ sit principium, Neque exiguum esse hujus propositionis fundamentalis usum ii sunt experti, qui non modo difficiles quæstiones ad eam exigere, sed etiam aptius naturalium legum systema, hoc est, veritatum moralium inter se connexarum compagem, architectari & construere tentarunt.

Notæ sunt Logicorum Regulæ: *Ex meris particularibus nihil sequitur. Et: Quævis ratiocinatio redigi potest ad primam syllogismorum figuram.* Ergo & in proferendis naturæ legibus ratiocinationem a propositione universali quasi prima earum stirpe ordiri oportet. Sane id convenit cuique legi particulari, tendere ad verum bonum (§. 80), adeoque ad perfectionem (§. 14), atque communem finem (§. 59). Non desunt itaque notiones universales & communia fundamenta, quibus æque nitatur nostra disciplina; undecumque illam spectes. Quare recte hac in re
ju-

judicavit HOBBIUS de sua ætate: *Huic philosophiæ parti idem contigisse, quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorsum, & retrorsum, alii animi causa inambulabant, alii rixantur, sed nihil feritur. Cujus rei ratio sit: quod nemo (aut saltem tunc pauci) eorum, qui materiam hanc tractarunt, commodo usus sit docendi principio. De Civ. Epist. dedic.*

§. 112. Et ita evanescent dubitationes, quæ de unico cognoscendi principio supra admotæ sunt. Quum enim demonstrata sit illius possibilitas, fieri nequit, ut, si id rite ac univèrsaliter fuerit conceptum, particulares quædam morum regulæ in præteritis relinquuntur. Indoctos quod attinet, habebunt ii quidem legum naturalium notitiam atque usum, artem non habebunt; docti vero, quando in conclusionibus consentiunt, principia non statuerunt discrepantia nisi verborum sono; quod si principiis re ipsa differentiibus sunt usi, eorum dissensus etiam in conclusionibus perdurat. Nihil etiam evincit argumentum a reliquis disciplinis petitum, quippe quæ ab hac nostra sunt diversæ, ut proin non statim ab una ad alteram valeat complexio. Quamquam neque illæ suis carent rivis, qui ad unicum communem fontem, veluti Theologia positiva ad revelationem, Physica ad convenientiam cum viribus naturæ revocantur,

Et dubitationes recitantur.

Si-

Sicuti in Logica ratiocinandi vis augetur exercitatione, perficitur autem doctrina, ita naturæ leges sine disciplina cognosci quidem possunt, sed si hæc accesserit perspicuntur penitius. Quapropter etiam CICERO observavit, Juris civilis *magnum usum esse apud plures, artem in uno Sulpicio, quod didicisset, habere regulam, qua vera & falsa judicarentur, & quæ quibus positæ essent, quæque non essent consequentia.* Brut. 45. Quid quod illi etiam, qui non unum, sed plura legum naturalium suprema capita statui volunt, tamen quasi sui immemores fatentur, ista *arctissimo inter se vinculo coherere, æquaque ratione ad promovendos creatoris fines concurrere*, BARBEYRAC. *ad Puf. de Off. I. C. 3, §. 13*; nec non vel *ex natura rei & negotii*, GLAFEY. I, III, 18; vel *ex natura hominis ejusque conditione* derivari, BURLAMAQ. III, C. IV, §. 5. Quum igitur primam propositionem fundamentalem in alias minus fundamentales scindi nemo negaverit; quomodo sic a nobis dissentiant, non video.

Indicatur
Legum
naturæ
fons.

§. 113. Postquam principii unius universalis possibilitatem magnumque usum perspeximus, nullis est opus ambagibus, ut illud jam dudum inventum & facile cuique obvium esse ostendamus. Quum enim medium id esse debeat, per quod recta ratio divinæ voluntatis naturaliter obligatorie certior fieri possit (§. 19), hanc voluntatem vero naturæ Auctor quæ talis expressis verbis haud declaraverit, manifesto colligitur, eam non aliter nobis

patefieri, quam *rebus ipsis & factis*. Itaque ex his primum educere oportet, quodnam in homine creando propositum DEI fuerit, tum vero de regulis constabit, quibus humana vita attemperanda sit, ut ejusdem voluntati pareamus. Quamobrem ii optime sensitse mihi semper visi sunt, qui *finis rerum a DEO conditarum, quatenus ex ipsa earum essentia atque natura solo rationis lumine intelligi, atque actionibus nostris liberis adplicari possunt*, uberrimum esse omnis legis naturalis fontem statuerunt.

Hocce cognoscendi principium non modo diserte commendarunt HEMMINGIUS de *Leg. Nat. in Præf.* & passim; VELTHUYSIUS de *princ. Jusf. in diss. T. II. p. 962*; PRITIUS *diss. de Princ. Jur. Nat.*; WAHLIUS *Acroam. Jurisp. Tab. V. §. II*; KNOBLACH. *diss. de pr. Jur. Nat.*; HEINEC. *ad Puf. I, III, §. 9, n. XI*; TITIUS *ad Puf. Obl. 78*; LEHMANNUS *ad Puf. I, III, §. 10*; & HOLLMANN §. 44, 46, 48; sed etiam in quæstionibus specialibus ad illud sæpe provocare debuerunt omnes J. N. scriptores. Cf. D. THOMAS *in eth. lect. §. I. 2. q. 94, art. 2*; H. GROTIUS, qui L. II, C. VII, §. 2, n. 1, *a fine in moralibus optimam esse probationem*, scripsit; CUMBERLANDUS II, 7; IV, 2; V, 1, 12; COCCEJUS *diss. XII, §. 45*, ubi *modum Leges N. ex finibus probandi optimum esse dicit & certissimum, & ex eo universum Jus naturæ deduci posse*; AUCTOR DUB. J. N. C. V, 12; cui *principium cum fine idem esse videtur*; BURLAMAQUIUS l. V, 2, 3, 10, II,

II, II, 3, 6, 7, & IV, 5; & DARIÆSIUS §. 144, Cor. IV; & denique WOLFIUS *Ontol. lat.* §. 503. Nec alia fuit mens veterum, a quibus propterea tot disputationes de finibus bonorum institutæ sunt. Audiamus loco omnium CICERONEM *de Finib.* V, 6. *Cognitis*, inquit, *rerum finibus, cum intelligitur quid sit & bonorum extremum, & malorum, inventa vitæ via est, conformatioque omnium officiorum.* Et paullo post: *In his quid sit extremum & ultimum fons reperiendus est: quo invento omnis ab eo quasi capite de summo bono & malo disputatio ducitur.* Tum *l. de L. L.* 5, *Discendum esse*, ait, *cujus muneris colendi efficiendique causa nati, & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum. His enim explicatis fons legum & Juris inveniri potest.* Sunt non pauci, qui ex rerum finibus DEI probant existentiam, nos ex illa alibi sapientiam (§. 59), nunc voluntatem derivamus, convenienter dicto Apostoli: *Invisibilia ipsius a creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, conspiciuntur.* Rom. 1, 20.

Unde unica propositio fundamentalis.

§. 114. Atque ab hoc fonte primum proficiscitur fundamentalis propositio seu generalis naturæ lex: *Quæcunque actiones nostræ liberæ cum finibus rerum a DEO creaturarum sola ratione conspicuis necessario connectuntur, illæ sunt ponendæ, & quæ ab his finibus desleētunt, omittendæ.* Igitur priores præceptæ, posteriores prohibitæ vocantur (§. 76). Quod si dentur actiones ad fines hosce adsequendos quidem idoneæ, sed non ita necessariæ, ut non aliæ reperiantur,

tur, quibus idem finis æque bene obtineri possit, illæ ad *permissas* pertinent (§. 78). Quum autem id, cujus cognitio ab altero derivatur, primum non sit principium (§. 109), consequens est, ut hæc lex naturæ fundamentalis, quæ ipsa ex rerum finibus per earum essentiam & naturam determinatis hauritur, supremum disciplinæ nostræ fontem non constituat.

Jam observavit SCHIERSHMIDIUS §. 172. *Legem naturalem supremam ipsum Juris naturalis generalissime sumpti principium esse non posse, licet sit principium principio J. N. proximum.* Hinc omnes naturæ leges, neque legi fundamentali excepta, sunt conclusiones, quæ vel immediate ex fonte, vel mediate ex legibus magis fundamentalibus sequuntur. Ita quidem ut fons, vel lex generalis ponatur in propositione syllogismi *majoris*; actio, de qua est quæstio, in *minore*; bonitas vel malitia actionis, & hinc naturale præceptum vel vetitum, in *conclusionis*; v. c. *Quidquid cum finibus divinæ voluntatis necessario connectitur, est præceptum; sed cibum sumere necessario cum iisdem connectitur; ergo.* Contra: *Quidquid DEI finibus repugnat, illud est vetitum, sed nimius potus, vaga venus iisdem repugnat; ergo.* Et hoc modo sicuti radii omnes in circulo a centro ducuntur, atque in illud redeunt, ita vivendi regulæ ex hominis scopo & fine patefiunt, atque ad eundem contendunt. Adposite POETA:

*Vina stim sedant, natis venus alma creandis
Servit, finem horum transilisse nocet.*

Dein tres
partiales
proma-
nant.

§. 115. Quandoquidem hominum existentia, & facultatum ipsis tributarum usus, fines sunt intermedii (§. 58), qui ad manifestandas DEI perfectiones, & gloriam ejus illustrandam utpote ad extremum finem referuntur (§. 58), clara utique est sapientissimi opificis intentio, ut nos finibus hisce, ad quos natura tendimus (§. 22, 49, 59, Sch. 102), convenienter vivere, & porro nosmet ipsos æque ac alios non solum conservare, sed etiam usu facultatum nostrarum nos invicem perficere debeamus. Actiones hominum liberæ, quæ gloriæ DEI amplificandæ inserviunt, *Cultum* seu amorem DEI, quæ nosmet ipsos perficiunt, *Philautiam* seu amorem sui, quæ aliis civibus perfectionem adferunt, *socialitatem* seu amorem proximi constituunt. Itaque tenemus causam, cur omnia hominum officia ad tria hæc capita reduci, & inde veluti a propositionibus secundum quid fundamentalibus repeti passim soleant.

Tria porro sunt objecta, in quibus naturales leges versantur, DEUS, nosmet ipsi, atque alii homines. Addunt quidam Angelos & bruta, sed illos ratione non cognoscimus, hæc vero cum obligationis moralis, tum Juris veri nominis sunt expertia. *Nilil*, ait CICERO, *hominis Juris cum bestiis III. Fin. 20.* Quod autem intuitu brutorum, & reliquarum rerum facimus, ea ex tribus prioribus

bus officiis satis explicantur. Atque cum his principiiis summa est ethnicorum scriptorum cum sacro Codice harmonia. *Iustitiam adferre observat CICERO, cum cognitum habeas, quod sit summi Rectoris & domini numen, quod consilium, quæ voluntas, cujus ad naturam apta ratio vera illa & summa lex a Philosophis dicitur, Fin. IV. 5.* Porro *Philosophia nos primum ad deorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit*; *Tusc. I. 26.* Idemque alibi docet: *Necessarium esse ut sapiens nihilo se se plus quam alterum diligat.* Tum nos natura propensos esse ad diligendos homines, quod fundamentum *Juris sit, de LL. I, 12, & 15. Cf. & LL. 23.* Id ipsum fortiter inculcant illa sacrarum litterarum loca: *Estote perfecti, sicuti & Pater vester cælestis perfectus est. Math. V, 48. Super omnia caritatem habete, quod est vinculum perfectionis. Coloss. III, 14. Diliges Dominum DEUM tuum - - Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut te ipsum: In his duobus mandatis universa lex pendet. Math. XXII, v. 37, sq. Omnia, quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Math. VII, 12. Cui altera respondet facilis, & dudum celebrata regula: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

§. 116. Juvat modo omnes quos supra (§. 109) descripsimus principii cognoscendi characteres cum fonte nostro comparare, ut inde adpareat nos genuinam

Est principium nostrum verum, evidens, & adæquatum.

le-

legum naturalium stirpem detexisse. Quid autem esse verius potest, quam divini Creatoris fines sola rerum natura conspici, quos utique negari ausit nemo (§. 58, 59), aut repugnantiae arguere (§. 29). Quid *evidentius* homini sana ratione utenti, licet alias rudissimo, quam finibus hifce convenienter esse vivendum, qui in naturali DEI cultu, & porro in sui atque aliorum perfectione, seu felicitate positi sunt (§. 115). Quid denique magis *adæquatum*, quam illud, quod naturalia officia omnia erga DEUM, seipsum, & alios complectitur (§. cit.), cunctas vero ratione non cognitatas leges & mere positivas excludit (§. 113). Si igitur est adæquatum, quin *primum* fit, *universale* & *domesticum*, nequit dubitari (§. 109).

Qui veritatem principii nostri impugnare nequeunt, in illo tamen desiderant evidentiam, quod nec fines naturæ omnes cogniti sint, nec ex illis leges quævis particulares uno quasi intuitu perspicere, aut immediate saltem deduci possint. GLAUF. I, III, 56-60. Ast satis est nos eos fines cognoscere, e quibus omnes naturæ leges mediate saltem promanant. Falluntur enim, qui tantum alicujus principii poscunt evidentiam, ut eo audito statim ac sine ulteriori ratiocinio se se ultro offerant reliquæ conclusiones. V. GUNDELING II, 11, *sq.* Hoc enim modo neque principiis metaphysicis contradictionis, aut rationis sufficientis evidentia tribui posset.

V. LEHM, *ad Puf. I, III, 10*; & SCHIRSCH, §. 170, Sch. II. Pendent & in catena annuli omnes a primo, etsi hunc immediate haud ttingant. Sunt alii, qui principium nostrum adæquatum esse negant, quod commune sit rebus creatis omnibus, & legibus civilibus, HEIN. *J. N. I. §. 77, Sch.* Sed salva res est; illos enim fines determinavimus, quos recta ratio ex ipsa rerum natura colligere & actionibus liberis applicare potest. Urgeat nunc GLAFEY. I, III, §. 18, ex finibus rerum non intelligi hanc propositionem: *Nemo obligatur ad impossibile*: Primo enim non est hæc lex, sed legis negatio, dein aliquem ad actionem impossibilem cogere manifestis utique voluntatis divinæ finibus repugnat.

§. 117. Quicumque usum suarum facultatum ad naturæ fines collineat, is I. actiones liberas determinat per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales (§. 58); II. vivit secundum naturam (§. 102, 103); III. & , ut alii loqui malunt, veritatem realem sequitur (§. 29); IV. mundi totius ordini se se accomodat (§. 92); ac V. perfectionibus rerum convenienter operatur (§. 14); itaque VI. bonum facit, & malum evitat (§. 60, §. 15); & sic VII. quæ obligationi ex ipsa essentia fluenti consentanea sunt, capessit, dissentanea declinat (§. 61, §. 62). Porro VIII. DEI attributa imitatur (§. 59); IX. tamquam creatura Creatori se conformat (§. 94); X. DEUM, se ipsum, aliosque

Ab eo multi verbis recedunt, non re.

que ordinate amat (§. 115); & XI. in universum officia relationibus dimittitur (§. cit.); atque hoc modo XII. cum omnibus id, quod eisdem debetur, tribuit; tum XIII. voluptatem veram atque durabilem, sive felicitatem consecratur (§. 25, 79, 95). Hæ totidem sunt propositiones generalissimæ & fundamentales a variis nostræ disciplinæ cultoribus in medium prolatæ, quas, quoniam omnes patefacta & explicata sententia ad eundem exitum veniunt, atque inter se recipiuntur, facile intellectu est, verbis tantum & non re dissidere.

Primam principii formulam adornavit CHR. WOLFFIUS in omnibus suis operibus moralibus & præcipue Inst. §. 7, 11, 43, 44. Deinde KOELERUS §. 340 - 42, multique recentiores. Secunda utebantur Stoici, qui *finem bonorum existere* dicebant, *secundum naturam vivere*, id est, *vivere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirente*. CICER. *Fin. V*, 9. Quibus GUIL. GROTIUS I, 9, pluresque alii inhæserunt. Tertia est WOLLASTONI in *del. Rel. Nat.*, & ASHLEÏSYCKES in *Exam. Princ. Rel. Nat.* Quarta BODINI *diff. de Jure mundi* §. 6. Quinta DARIËSII *Obs. J. N. XXXIII*, §. 1, *sqq.* Sexta D. THOMÆ I, 2, Q. XCIV. *Art. 2.* Septimam promiscue amplexi sunt non modo scholastici Doctores, v. SOTO de *J. & J. Lib. I*, 2, 5, *Art. 4*; SUAREZ de *LL. II*, c. 7, n. 5; sed ipse etiam HUG. GROTIUS de *J. B. & P. I*, C. 1, §. 10, & 12; & SCHIERSCHMIDIUS

DIUS §. 168, 170, 172. Octavam docuerunt MELANCHTON *El. eth. doct.* L. II; & SAM. RACHELIUS in *J. N. & J. diff.* I, §. 30; OSIANDER in *Typ. leg. N.*; JÆGER, *Tr. de L.* L. 2. 6, n. 9; ROEHRÉNSEE *de fund. J. N.* §. 7. Nona est ZENTGRAVII *de Or. Jur. Nat. Art.* 5, & 9; & FERBERI in *Phil. J. N. c. 1*, §. 74. Decimam post BEN. WINKLERUM III, 1; HUG. de ROY *diff. de eo quod justum*, Tit. III, §. 5; HEDINGERUM *Conspect. Nat. Jurisp.* 2. 2, §. 13; JOH. GUIL. JANUM *diff. Jud. Erudit. de pr. J. Nat.*; aliosque plures eleganter illustravit J. G. HEINECCIUS I, §. 79, 93. Undecimam totidem verbis tradidit EPICLETUS *Ench.* 37; & dein NIC. PRAGEMANNUS *diff. de Pr. J. N.* §. 32, *sqq.* Duodecimam evoleserunt SAM. STRIMESIUS *diff. de pr. in mor.*; JOH. SENSITIUS in *Sched. J. Nat. sect.* 3, §. 4; & nuper SAM. COCCEJUS *diff. XII. ad Grot.* §. 50, 53. Decima tertia tandem placuit THOMASIO I, VI, 21, 24; JOH. W. a LITH. *diff. de prim. pr. L. N.* §. 13. Fluunt autem omnes hæc propositiones ex fonte nostro, & quoniam voce discrepant, sententiis congruunt, invicem quoque sibi substitui possunt. Illud tamen prætermitti nequit, eos, qui amorem vel perfectionem, vel DEI voluntatem pro principio statuunt indeterminate, leges naturales confundere cum positivis; qui vero ad DEI recurrunt attributa, multis particularibus quæstionibus difficulter se se expedire. Ita edere, bibere, obedire parentibus, referre gratiam benefactori, leges sunt naturales; ast magna contorsione opus est, ut istæ ad imaginem divinarum

perfectiōnum referantur. Cf. PUFFENDORF
Spec. Contr. C. IV.

Multi ve-
 ro princi-
 pio utun-
 tur inad-
 æquato &
 partiali.

§. 118. Non eadem est sequentium pro-
 positionum ratio: I. Conserva te ipsum: II.
 utilitatibus tuis in hac vita consulas: III.
 vive socialiter: IV. benevolentiam om-
 nium erga omnes, quæ proclivitas est alios
 perficiendi, enixe promoveas: V. in hu-
 mani generis durationem totis incumbas
 viribus: VI. nihil denique agas, quod
 perfectiōnes aliorum, sive pacem exter-
 nam turbet. Etsi enim fundamenta hæc
 vera sint atque domestica (§. 115), ta-
 men priora duo solummodo officia erga se
 ipsum, tertium, quartum, & quintum non-
 nisi officia erga alios tam affirmativa
 quam negativa, sextum officia erga alios
 negativa tantum complectuntur compre-
 hensione sua; igitur principia Juris natu-
 ralis non sunt universalia & absolute pri-
 ma, sed secundum quid fundamentalia,
 & certo officiorum generi accommodata
 (§. cit.); si enim hæc supremæ essent le-
 ges, tunc in statu collisionis, quæcumque
 officia erga DEUM iis, quæ homini debentur,
 officiis cederent, in his vero aut pro-
 pria conservatio perfectiōni totius universi
 (n. I. & II.), aut levia cujusvis commo-
 da propriæ conservatiōni essent præferen-
 da (n. III. sqq.), quod tamen regulis su-
 pra stabilitis, & infra magis elucidandis
 omnino repugnat (§. 88, 115).

Nunc

Nunc primam, nunc secundam propositionem promiscue adhibuerunt Epicurei, quibus *Utilitas justii prope mater & æqui est*; HORAT. *I. Sat. III, v. 98*; v. CICER. *Off. III, §. 5, sqq.* Hisce adsentiti sunt HOBBSIUS l. 7, & 10. II. 2; SCHARROCKIUS *de Off. C. I, §. 3*; PROELEUS *in notis Germanicis ad Puf. L. 1, c. 3, §. 9*; RECHENBERGERUS *Diss. de prin. cogn. Lips. 1746.* Enim vero falsum prorsus est principium ab utilitate petitum, si hanc definias, quod sit, *Aptitudo præstandi nobis aliquem usum in genere, seu dependentiam actualitatis rei ejusdem alterius ab ipsa.* Tunc enim facultas physica perperam confunderetur cum morali (§. 83); v. WOLFF. *Ph. Pr. I, §. 262, & 265.* Ast si usum dicas dependentiam actualitatis rei cujusdam alterius, quæ mala non est ab eadem; WOLFF. *Th. N. I. §. 646*; tunc principium verum quidem erit, sed inadæquatum. Tertiam multi jam e veteribus statuerunt; CICER. *I. Off. 16*; quos secuti sunt PUFFENDORFIUS *J. N. & G. II, III, §. 10, sq. §. 15, §. 19*; NIC. HERTIUS *diff. de Social. prim. J. N. pr.*; SIBRANDUS *de Pr. J. N. aliique*; imo H. GROTIUS ipse *J. B. & P. prol. §. 8*; qui tamen non docuit socialitatem esse omnium officiorum caput, sed eorum tantum, quæ aliis debentur (§. 117; n. VII). Quarta est CUMBERLANDI l. 4. Quinta STRUBII in libro, cui titulus: *Recherche nouvelle de l'origine du droit de la nature.* Tandem sextum propugnarunt EPH. GERHARDUS *de J. N. L. I. C. 9, §. 19*; GUNDLINGIUS *J. N. ac G. C. II, §. 18*; & GEORG. BEYER, *de Jur. div. c. 9. §. 22.*

Quæ aliæ
sint appa-
rentis in-
ter docto-
res dissen-
sus causæ.

§. 119. Jam vero præcipuæ patent causæ tot disensionum, quæ de primo Legum naturalium fonte inter plerosque Doctores sunt exortæ. Ideo enim alii I. in DEI essentia ac proprietatibus: alii II. in ejusdem voluntate naturaliter obligatoria: alii III. in recta ratione tale principium invenisse sibi visi sunt, quod illi principium possibilitatis (§. 99), isti principium existentiae (§. 100), hi principium cognitionis subjective acceptum (§. 102) animo cogitarunt. Ex ceteris autem, quibus de principio congoscendi objective sumpto, seu de propositione fundamentali, fuit sermo, quidam IV. integrum disciplinæ nostræ ambitum, quidam V. unum solummodo vel alterum illius caput (§. 115) pertractant. Re igitur ipsa sibi haud obloquuntur.

In primam sententiam non pauci iverunt Scholastici, quos nominat THOMASIVS in *Jurispr. Div. C. IV, 20, seqq.*, qui tamen magnopere in eo fallitur, quod putat, *hanc conformitatem cum essentia divina originem debere philosophiæ gentili*; illam enim tam recta ratione (§. 99), quam Evangelio fulciri, ex loco *Matthæi V, 48*, supra dilucide ostensum est (§. 115, Sch.). Pro altera sententia pugnarunt olim COCCII Pater & filius in *Disquis. & Tractat. de Pr. J. N.* Tertia AZORIUM *Inst. Mor. T. I, L. VI, C. 1.* habuit advocatum; qui vero ad IV. & V. classem spectent, id paullo ante (§. 117, sq.) vidimus.

§. 120. Verum a disciplinæ nostræ via plane aberrant, qui fundamentalium le-
 hum loco sequentes propositiones sugge-
 runt. I. Fac id, quod natura omnia ani-
 malia docuit: II. studeas generationi:
 III. nosce te ipsum; quippe quæ recen-
 tis supra idonei principii characteribus
 haud sunt insignes. Nec magis ad huncce
 accedunt scopum, qui naturæ leges vel
 IV. statui integritatis & reliquiis imaginis
 divinæ, vel V. septem præceptis, quæ
 Noacho data esse putant Ebræi, vel VI.
 decalogi tabulis, vel VII. doctrinæ Evan-
 gelicæ, vel VIII. communi moratorum
 gentium consensui tamquam unico funda-
 mento superstruere conantur. Quemadmo-
 dum enim singula hæc principia non ab
 humana ratione, sed a revelatione, & au-
 ctoritate proficiscuntur; ita nec Noachi
 præcepta a falsitatis suspicione adhuc li-
 berari potuerunt, nec consensus gentium
 sufficienti evidentiâ ac veritate se com-
 mendat (§. 90). Pestilens vero & ab-
 surda est ea opinio, quæ IX. determinat
*Jus naturæ cujuscumque hominis ex sola ejus-
 dem cupiditate atque potentia (§. 83).*

Primum fundamentum defendisse visi sunt
 ARISTOTELES *de Art. Rh*, I, c. 13; & UL-
 PIANUS *L. I, §. 3, D. de J. & J.* quod
 dein nostra ætate magis elaborarunt CAR.
 FERD. HOMMELIUS *in Propos. de novo Syst.*
J. N. & G. Lips. 1747. Et ex illo JOH.

JAC.

JAC. SCHMAUSIUS in *Novo Syst. J. N. Gotting.* 1754. Sed illud supra satis refutavimus ; quia non inest in primis naturæ conciliationibus honesta actio , consequens enim est , & post oritur ; CICER. *Fin.* III , 6. Secundum est HAUSCHILDI in *Nova basi J. N. Dresda* 1738. Tertium JOH. GOTT. ROSÆ in *diss. de cognitione sui, J. N. prin. Jenæ* 1718. Quartum VAL. ALBERTI in *Comp. J. N. Lips.* 1676. Quintum SELDENI in *J. N. & G. juxta discip. Ebræor. L. I, C. 10.* Sextum HEMMINGII in *Apodiēt. Meth. I. N.* ; & JO. OLDENDORFII in *Isagog. J. N.* Septimum GRATIANI in *distinct. I. pr.* & PRASCHII in *Design. J. N. ex discipl. Christ.* ; quod tamen si admiseris , aut duo priora , sequetur Adamum multosque ejus posteros principio cognoscendi caruisse. Octavum legitur apud CICERONEM : *Omni autem in re , inquit , consensio omnium gentium lex naturæ putanda est. Tusc. I, 13 ;* atque hæc probandi ratio , etiam Grotio , prol. §. 40 , & I, I , §. 12 , 1 , reliquis popularior est visa , ut ad eo quod posterius est , quid Jure Nat. obtineat , colligatur. Nono adhæsit SPINOSA in *Tract. polit. C. XVI* , docens *J. N. nihil nisi quod nemo cupit , & nemo potest , prohibere.* Sed , dum hoc modo potentiam physicam cum morali commiscuit , secundam omnino negavit.

Ad legum
natura-
lium pro-
prietates
pertinet
I. earum
perspicui-
as.

§. 121. Ex datis antea principiis , ducuntur Legum naturalium proprietates. Ita quoniam earum indicia existunt in natura rerum (§. 113) , atque innatis cuique stimulis (§. 102) , plenissima autem cognitio adhibita attentione & intelligentia

tia a nobismet ipsis comparari potest (§. 103) ; nemo iverit inficias , plana esse , liquida , & sufficienter promulgata naturalia morum præcepta (§. 73) , superabili porro ignorantia illos omnes laborare , in quorum potestate positum sit , ut ratione utantur (§. 71 , *Sch.*). Neque artificiosa ad id requiritur argumentorum concatenatio , siquidem generalibus legum capitibus etiam abjectioris ingenii homines adsentiuntur statim (§. 116) : quæ vero inde fluunt remotiores conclusiones tunc saltem illis innotescunt , si agere parati ad res circumstantes animum advertere , has cum aliis similibus sive præteritis sive futuris conferre , atque ad nota jam principia reducere volunt. Sæpe tamen *Facti* , hoc est , rerum singularium , quæ sub genere lege determinato comprehensæ sunt , inscitia hujusmodi est , ut neque ab acutioribus depelli queat ob involuntarium experientiæ defectum (§. 105).

Nunc intelligimus illorum sententias , qui leges naturæ sine auctoritate disci posse negant , nec tamen invincibilem admittunt illarum ignorantiam , habito usu rationis , esse hujusmodi , ut una ab altera necessario destruat. Cf. *DESING Jus N. C. III, Th. 21, & Th. 24, n. 2* , juncto *C. VII, Th. 2*. Sed ais : Medicinæ & matheseos regulas sola quidem ratione reperiri , nec tamen dici natura notas ; igitur & morum præcepta eo tantum sensu patere , quo , ut loquitur *HOBBIUS*

de Civ. C. XIV, §. 19, Archimedes invenit ratione naturali, quam proportionem habeat sphaera ad Cylindram. Quid enim secus oporteret dare operam discendis rebus aliunde manifestis? Enim vero curam morborum & quantitatis dimensiones tota vita prætermittere homo sanus sui que compos potest, ab omni actione morali abstinere non potest; hæc igitur regulæ semper necessariae sunt, non illæ, ad quas porro neque inclinationibus congenitis ita stimulamur. Consentiant PSALMISTA: Præceptum, ait, Domini lucidum illuminans oculos; Ps. XVIII, v. 19; & SENECA: Natura; inquit, quidquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit; de Benef. VII, C. 1; Cf. Sapient. Cap. VI, v. 3. Ideo autem discimus has leges, quia, ars tamen dux certior, quam natura; CICER. Fin. IV, 4; & quia, Quæ bona sunt fieri meliora possunt doctrina; idem Orat. I, 25; præcipue vero, ut, quod alias in infinita dispescitur, in una cognitione positum sit.

II. Certitudo mathematica.

§. 122. Utrum vero legum naturalium, maxime earum, quæ operosiore ratiocinio nituntur, tanta certitudo sit, quanta propositiones mathematicas commendat, id nonnulli in disceptationem vocarunt. Sed quum de propositionibus mathematicis certa & necessaria veritas ideo enunciatur, quod a principiis evidentibus apta concludendi ratione derivantur, hæc ipsa autem principiorum necessitas & evidentia neque in nostra desit disciplina (§. 116), satis
li-

liquet, in moralibus non minus, quam in mathematicis veritatibus absolutam perfectamque certitudinem inveniri posse, dummodo nihil sumptum sit, quod nostrum non rapiat assensum, nihilque in argumentandi modo a legitimis demonstrationum regulis discedatur. Quare, quæ objici solent ambiguitates, illæ non a legis incerto, sed vel a non usu intellectus, vel a facti quæstione (§. 121) nascuntur.

Parem esse in doctrina morali, ac in mathematicis disciplinis certitudinem negavit ARISTOTELES *Eth. ad Nic. I. c. 1*, eumque secutus est H. GROTIUS triplicem ob causam. I. *Quia Mathesis a materia omni formas separat*; II. *quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii*; III. *quia in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam*; de *J. B. & P. II, XXIII, §. 1*. Sed nulla in his apparet differentię ratio. Primo enim profitetur ipse GROTIUS: *Sicut mathematici figuras a corporibus semotas considerant, ita se in Jure tractando ab omni singulari abduxisse animum*; *Prol. §. 38*. Deinde actiones liberas singulares, quæ mediæ sint inter bonas & malas, jam supra explorimus (§. 64); postremo nihil attinet, legum materiam a minimis circumstantiis variari; siquidem minima accessio, vel decessio quantitatem quoque mutat, at nihilominus firmæ manent matheseos regulæ, illisque quævis species applicantur. Neque enim

cer-

certitudo a qualitate objecti, sed ab evidentia principiorum & legitima concludendi methodo pendet, quæ duo adjumenta habet & morum disciplina, ut non magis certum sit totum majus esse sua parte, quam creaturam creatori obsequi debere. Illud tamen præclare admonitum est a LOKIO, Mathesin in eo præstare visam esse morali doctrinæ, quod illa ideas quantitatis constantibus signis veluti numeris, figurisque adjuvaret; hæc autem vocibus tantum uteretur ambiguis, quæque nunc ideam simplicem, nunc compositam, nunc a priore plane diversam enunciarent; dandam itaque operam, ut, definita semel vocabuli potestate, hoc ad alias notiones significandas numquam trahatur; *de Intell. Hum. IV, C. II, §. 9, sq. & C. III, 18, sqq.* Sed nec veritates mathematicæ affectibus, & sensuum illecebris obscurantur, sicut veritates morales.

III, Im-
mutabili-
tas.

§. 123. In eo autem naturæ leges a reliquis omnibus maxime discernuntur, quod sint immutabiles. Hæ enim solæ in ipsa hominis rerumque essentia vel absolute, vel cum certis adjunctis consideratione rationem habent (§. 89, §. 99), & simul actionum convenientiam, vel inconvenientiam exprimunt cum perfectissima DEI essentia atque natura (§. 117). Quum igitur divini numinis attributa rerumve ab eo conditarum essentias alicui mutationi subicere (§. 99, Sch.), aut ab actionis notione vel simplici, vel hypo-
the-

thetica effectus, ob quos bona dicitur vel mala, separare, involvat repugnantiam (§. 61); consequens est, ut etiam naturalia Jura eadem semper manere debeant atque immutabilia, nec juberi aut permitti unquam possit, quod illis est prohibitum; nec, quod iisdem præceptum est, vetari.

Fingas possibilem esse naturalium legum mutationem; tunc, DEUM negare, licitum, ejusdem vero gloriam illustrare, illicitum fieri posset, quod non minus absurdum est, quam si a triangulo tres lineas auferri posses. Sicut autem DEI attributa non ex ipsius voluntate, sed ex essentia concipimus; ita ex hac, & non ex voluntate juris naturalis immutabilitas est eruenda. Dantur enim leges, quas DEUS non voluit nisi pro tempore, & quæ porro sine mutatione divinæ voluntatis cessant; cujus rei exemplo sunt leges Ebræorum ceremoniales & forenses. Quare nihil evincit COCCEJUS *ad Grot. diff. I, seqq.* quum negata interna actionum moralitate, inde tamen naturæ leges immutabiles esse contendit, *quia DEUS illas semel voluit.* Quandoquidem illa vera est atque unica ratio, quia in ipsa rerum hominisque natura inniuntur. Adposite CICERO: *Huic legi nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut per populum solvi hac lege possumus; apud Lætant. Inst. Div. VI, c. 8.*

Quam qui-
dam im-
pugnant
sine caus-
a.

§. 124. Illud equidem negari nequit, sæpe imaginem quamdam mutationis fallere minus attentos posse, quum nimirum leges, quæ nonnisi pro certis circumstantiis latæ sunt, cessante eo rerum statu amplius non apparent. Re vera tamen nulla fit ipsarum legum mutatio, quippe quæ posita nova hacce peristasi nunquam antea existiterunt (§. 87); & quæ e contrario, priore specie iterum obveniente, idem semper servant robur. Nec propterea quidquam negatur de DEI omnipotentia; hæc enim vis est omnia agendi possibile, seu quæ salvis divinis perfectionibus intelligi possunt; ob id ipsum igitur, quod DEUS sit omnipotens, nihil de eo enuntian- dum est, quod infinitæ illius essentiæ repugnaret (§. 121). At inquis: homines sæpe juri sibi competenti renuntiare? Utique renuntiant, non tamen juri strictè tali, quod a determinata lege pendet, sed juri tantum permissivo. Denique nec in statu collisionis alterutra mutatur lex, verum casu atque eventu impossibilis fit utriusque custodia (§. 88).

Decalogi præcepta per DEI omnipotentiam esse mutabilia opinatus est OCKAMUS apud Suarezium de LL. II, p. 15, n. 3. Perperam; siquidem in ente infinito non ea vis concipitur, qua aliquid simul sit, & non sit, nec porro, qua id, quod essentialiter a perfectissima recedit natura, ut ad eandem etiam

accedat, obtineatur. Verum juvabit hæc
 exemplis magis illustrare. Lex est naturalis,
agrotis opem ferre; quod si omnes bona
 utantur valetudine, ideo nulla fit legis mu-
 tatio, sed definunt solum materia & cir-
 cumstantiæ, quibus lex est circumscripta.
 Proin lex, *non occides*, variationem excludit,
 quamvis in statu collisionis ad propriam vi-
 tam defendendam fiat exceptio ab una lege,
 ut conservetur altera (§. 88, *sch.*) Qua in re
 non de voce tantum disputamus, an scilicet
 talis actio *homicidium* sit dicenda, ut facit
 THOMASIVS J. D. L. I. c. 2, *sqq.*, nec enim
 tot habemus vocabula, quot sunt adjuncta,
 quæ ipsam actionis essentiam efficiunt diver-
 sam; sed id unice quærimus, an tunc vi-
 tam alicui adimere lege naturali vetitum fue-
 rit, & hoc infra negabimus. Denique, quod
 ait ULPIANUS, jus positivum neque in *to-
 tum a naturali recedere, nec per omnia ei servi-
 re; sed nun addere aliquid, nunc detrabere*, L.
 6, D. de *J. & J.*, illud ad jus naturale per-
 missivum pertinet, seu libertatem moralem.

§. 125. Quidquid immutabile est, idem IV. Nec
cessitas.
 & necessarium esse oportet, siquidem,
 quod ei oppositum est, repugnat (§. 37).
 Itaque ex naturalium legum immutabili-
 tate illarum quoque necessitas concluditur.
 Quamquam enim existere vel non existe-
 re fortuitum erat rebus creatis omnibus
 (§. 5), hominis tamen rerumque essen-
 tia, qua veluti fundamento nituntur na-
 uræ leges (§. 99), fortuita non est, sed
 necessaria; ceteroquin, idem esse & non
 es-

esse, foret statuendum. Neque hisce obstat, obligationis naturalis vim non modo ex simplici actionis notione, sed ab externis simul fortuitisque adjunctis sæpe proficisci (§. 60). Inde enim tantum consequitur, ut legis necessitas alia absoluta sit & simplex, alia tantum hypothetica; scilicet quoties eadem adfunt adjunctiones, necesse est illis easdem quoque leges indissolubili nexu cohærere.

Figuram triangulam tria habere latera absolute necessarium est, quia illa abesse omnino repugnat. Latera vero omnia trianguli esse æqualia necesse est tantum sub conditione si fuerit æquilaterum; nam salva manet trianguli essentia, etsi æquicrurum sit, vel scalenum. Pari ratione lex, *gloriam DEI non obscures*, absolute necessaria est, quia a nulla penitus conditione pendet: lex vero, *educa prolem*, necessaria est hypothetice, si prolem susceperis. Unde fit, ut conditionis quidem existentia sit fortuita, non autem legis. Contra, quoniam ex natura ultimæ voluntatis, utrum coram quinque, sex, aut septem testibus ea declaranda sit, nec absolute nec conditionate erui potest, lex, quæ jubet septem testes adhiberi, arbitraria est, atque contingens. Legum naturalium necessitatem optime perspexit CICERO: *Quod si tanta, inquit, potestas est stultorum sententiis, atque jussis, ut eorum suffragiis natura vertatur: cur non sanciant, ut, quæ mala perniciosaque sunt, habeantur pro bonis, & salutibus*; de LL. 1, 16.

§. 126. Mirari jam non licet, naturæ ^{Æternitatis} præscriptiones a sanioribus Philosophis ^{tas.} *æternas* etiam nominari; quod qui faciunt, non id quidem sibi propositum habent, ut doceant earum promulgationem divino numini esse coævam; quis enim nescit, hanc primum cum humano genere proditam fuisse? Sed ostendere volunt naturales leges ad DEI essentiam expressas esse atque naturam, easque ad æternæ & immutabilis veritatis enuntiata pertinere. Fuit sane in mente DEI ab omni æternitate boni malique distinctio, neque is veritates morales, ex propria & hominum essentia fluentes, alio sibi repræsentare poterat modo, quam quo nunc sunt, quum e contrario, quin diversa existere possit legum positivarum repræsentatio, nulla adpareat repugnantia.

Etiam si quadratum existat in tempore, tamen veritas illa mathematica, *Angulos quadrati omnes esse rectos*, quia necessaria est, atque immutabilis, æterna etiam dicitur; quid ergo vetat veritati morali, cui par competit necessitas & immutabilitas, æternitatem quoque tribuere, licet temporaria in nobis sit ejusdem cognitio? Sane providentiam, quæ cura est DEI pro creaturis, nemo negaverit esse æternam, quamvis actualis mundi gubernatio cœperit in tempore. Neque dicas cum BURLAMAQUIO II, V, §. 11, etiam leges positivas DEO fuisse ab æterno notas; nam, quum necessariæ hæ-

NON

non sint , sed fortuitæ , atque a liberrimo DEI decreto pendeant , haud opus est , eas concipere ut principio carentes ac fine. *Hunc*, inquit CICERO , *video fuisse sapientissimorum sententiam , legem neque hominum ingenio excogitatam , nec scitum aliquod esse populorum , sed æternum quiddam , quod universum mundum regeret - - - - -* *cujus vis non modo senior est quam ætas populorum , & civitatum , sed æqualis illius cælum atque terram tuentis & regentis DEI - - - -* *Quæ non tum denique incipit lex esse cum scripta est , sed tum cum orta est. Orta autem simul est cum mente divina ;* de LL. II , 4. *Consentiunt sacræ litteræ : In æternum omnia judicia justitiæ tuæ ;* *Psalm. 118 , v. 160.*

VI. Materie, quam tractant, intrinseca moralitas.

§. 127. Ut bonitas vel malitia actionum generatim in internam vel externam abit (§. 67) , ita moralitas , quæ bonitatem vel malitiam speciatim moralem designat (§. 62) , siquidem in ipsa actionis liberæ essentia rationem sufficientem habet , interna , si vero ab arbitrio entis alicujus intelligentis proficiscitur , *externa* nominatur. Itaque quatenus hominis atque actionum humanarum existentia a liberrima DEI voluntate pendeat (§. 100) , ea etiam ex parte illarum moralitas externa est sive subjectiva ; quia vero DEUS nec id , quod infinitæ suæ essentiæ necessario erat conveniens , prohibere , nec , quod eidem repugnabat , præcipere poterat (§. 123) , & ob hanc ipsam causam notas ac

mutaciones essentielles, propter quas omnes actiones nostræ liberæ bonæ dicuntur vel malæ, ab iis sejungere, non magis subjectum erat libero DEI arbitrio & omnipotentia, quam rerum evertere proprietates atque essentias (§. cit.), eatenus istis actionibus intrinsicam seu objectivam moralitatem denegare foret perabsurdum. Ex his vero palam fit, objectum proprium, in quo leges naturales versantur, in interna moralitate reperiri.

Si quis ab altero rationem postulet, cur v. c. vetita sit hypocrisis, & ferat responsum, quia DEUS eam non vult, nondum acquiescet, sed scire adhuc cupiet hujus ipsius voluntatis causam, & tunc demum interrogare desinet, ubi intellexerit, fictam pietatem divini numinis essentia repugnare; liceat igitur ad mentis nostræ exilitatem verba accommodare. Actionum bonitas vel malitia radicalis, fundamentalis seu inchoata adest in signo antecedente omnem legem; quamvis illæ plenam, formalem, seu consummatam moralitatem in signo præceptum, vel vetitum consequente accipiant. Quare actiones nostræ liberæ non ideo tantum bonæ sunt quia præceptæ, malæ quia prohibita, sed illas DEUS quia bonas præcipere, & quia malas prohibere voluit. *Neque enim, ait CICERO, esse mens divina sine ratione potest, neque ratio divina non hanc vim in reâis prævisque sancendis habere, de LL. II, 4.* Igitur qui in ipsa materia, quam lex tractat, rationem esse negant, sed totam re-

petunt a legislatoris voluntate, ii affirmant pugnancia; cunctas scilicet leges esse positivas (§. 89), nullam naturalem (§. 93), & quia quod actioni est extrinsecum, id etiam contingens est & mutationi obnoxium, nullam immutabilem (§. 123), atque adeo arbitrarias esse rerum omnium essentias (§. 99). Longe aliter idem CICERO: *Quod laudabile bonum est, in se habeat, quod laudetur necesse est; ipsum enim bonum non est opinionibus, sed natura, de LL. 17.* Atque id aperte a Psalmista confirmatur, *Judicia, inquit, Domini vera justificata IN SEMETIPSIS. Ps. LVIII, 10.*

Cui ad-
versario-
rum argu-
menta
nullo mo-
do refra-
gantur.

§. 128. Nec est quod objiciant adversarii, peccare hominem varios actus exercentem, qui sine ullo malo a brutis patrantur; nullam porro in ipsa actione turpitudinem inesse ante legem positam, & ideo in orbem vitiosum circummagi scholasticos, quod nunc actionem bonam, quæ legi congruat, malam, quæ legi refragetur; nunc vero lege præceptam, quæ bona, prohibitam, quæ mala sit, definiant: immo admissa posteriore hac explicatione statui ab iis principium extrinsecum DEO prius aut coæternum, quod ipse in assignandis rerum formis sequi necesse habuerit. Primo enim dispar admodum est hominum, & brutorum natura: fiunt quidem in his motus physici & animales, liberi autem non fiunt, de quorum tamen proprietate modo unice quærimus: deus
cum

cum bona dicitur actio ; quæ legi consentanea est , mala , quæ a lege recedit ; id non illum sensum habet ; quasi actionum humanarum essentiæ a libera , & temporaria naturalis legis manifestatione omnem suam bonitatem vel malitiam hauserint ; sed quod lex naturæ præcipiens non aliud , quam quod in se bonum , prohibitoria nihil , nisi quod in se malum est , enuntiet (§. 82 , *Sch.* , §. 127 , *Sch.*) , ultima autem boni hujus vel mali ratio a consensione ducitur , vel dissentione actionis cum divina essentia atque natura (§. 99 , §. 125 ; *Sch.*) , quam libertati & voluntati præire animo concipimus. Falsum igitur est humanas actiones non subjici DEO , sed alteri externæ causæ.

Hæc præcipua sunt fundamenta , quibus usi sunt Pufendorffius , Coccejus & eorum sectæ , ut doctrinam Grotil & Scholasticorum , veluti monstruosam convellerent , sed irrito ; titi patet ; conatu. Quis enim ignorat , aliam esse actionis physicæ , aliam liberæ essentiam , & hinc diversas quoque earum mutationes ; sive consecraria esse debere. Nonne actionem bonam , quatenus a libertate proficiscitur , spes , voluptas , animi quies , malam vero metus , pœnitentia , tædium mentisque perturbatio comitantur (§. 94) ? Quæ consecraria , quoniam a solo motu physico fluere nequeunt , ad bonitatem vel malitiam moralem tantum pertinent. Nec quod secundo loco objectum est de lege

bonum efficiente vel malum, majoris est ponderis; est enim lex naturalis homini, quod naviganti pixis nautica, ambæ viam rectam ostendunt quidem, non autem faciunt. Accedit eo, quod quamvis regula instrumentum sit ad lineas rectas facile scribendas comparatum; inde tamen non sequatur, ut nulla antea fuerit linea recta, quam aliquod eutygrammum existeret. Denique, qui bonum vel malum cogitat ante omnem legem, tam parum DEO principium statuit coæternum, quam qui duo & tria docet esse æqualia quinque, ante liberum DEI decretum; una enim veritas æque necessaria est ac altera. Cæterum putat CAR. GOTT. MULLERUS *Ph. Pr. Un.* §. 27, a Pufendorffio non negari intrinsecam moralitatem, sed extrinsecam tantum demonstrari. Quod sane foret verisimilius, nisi *falsam & ineptam* vocasset Grotii sententiam *Er. Scand. V, 7*, & hoc nomine tam acrem atque acerbam dicam scripsisset in scholasticos Doctores.

VII Conceptus pro parte possibilis abstrahendo a prima rerum causa.

§. 129. Quamquam omnium possibilium fons atque origo a DEO repeti debet, ut nec rerum essentia & naturæ, nec quæ de iis traduntur disciplina, possibiles essent, nisi idem existeret (§. 99), tamen nulla dubitatio est, quin cælum, terram, semetipsos, aliasque creaturas intueri, ac quibus hæc omnia utantur mechanicis regulis, investigare ac concipere queant homines, etsi non cogitent de suprema quadam causa (§. cit. & §. 28). Eadem igitur ratione, ii, qui in ignorantia

tia

tia vel errore versantur summi numinis, aut ab illo abstrahunt, nihilominus obligationem aliquam & legem moralem tam erga se ipsos, quam erga alios intelligere apti sunt, si modo in proprias facultates, nec non in actionum liberarum naturam inquirere, tum quænam cum durabili voluptate, animi acumine & oblectatione, sanitate, spe, benevolentia aliorum, quænam contra cum tædio, ægritudine, imbecillitate, tristi recordatione, metu, egestate, morbis mutisque odiis necessario connexæ sint, perspicere atque experiiri velint. Unde fit, ut firma semper adsint & perpetua quædam vincula, quibus insipientes, licet frenum mordeant, etiam in mortali hac vita compescantur.

Id est, quod etiam contendit HUGO GROTIUS de I. B. & P. in prol. §. XI, cum ait: *Et hæc quidem, quæ jam diximus (de societatis custodia), locum aliquem haberent, etiam si daremus, quod sine summo scelere dari nequit, non esse DEUM, aut non curari ab eo negotia humana.* Quæ verba COCCEJUS ad hunc locum, aliique commentatores inepte cavillantur, & parum acute. Non enim Grotius DEI essentiam, aut voluntatem a legibus naturæ excludit (§. 100, *Sch.*); sed fingere aliquid voluit docendi causa; ut si quis *daret*, hoc est, diceret, non esse DEUM, aut nullam curam habere pro creaturis; propterea non putaret, se omnes morum regulas pedibus impune conculcare
pos-

posse, Quia sicut in mathesi, physica, medicina leges mechanicæ noscuntur ex contemplatione naturæ; ita ex eodem fonte leges quasdam morales haurire licet, quemadmodum id Sinesium atque Spinozæ exemplo confirmari solet. *Urgent rustice sane*, ut verba CICERONIS mea faciam; *negant enim posse* (concipi naturales leges sine naturæ auctore) & *in eo persistant*. Hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim quærimus si possint (se subtrahere DEO), quid facturi sint? Non quærimus possintne (se subtrahere), sed tamquam tormenta quædam adhibemus, ut si responderint se impunitate proposita facturos, quod expediat, facinorosos se esse fateantur. Si negent, omnia turpia PER SEIPSA fugienda esse concedant. *Off. III, 9.*

Quidquid
alii oblo-
quantur.

§. 130. Occurramus modo eorum argumentis, qui averſa cogitatione a DEO, nullam proſus obligationi naturali locum fore putant. Abesse enim ajunt, qui urgeat legis custodiam, & non obedientes cogat. Hinc morum præcepta consilia potius esse quam leges, quæ nullæ sint sanctionis defectu; denique omnes actiones nostras tunc a sola determinari utilitate, cui tamen quilibet facile renuntiare possit. Sed jam alibi vidimus, etiam ab externis DEI & hominum legibus abesse coactionem physicam (§. 99, Sch.), bona autem ipsa vel mala cum actionibus nostris necessario copulata (§. 125) agendi vel non agendi necessitatem moralem

lem imponere, & legem (§. 71, *Seb.*) a consilio plane diversam (§. 75, *Seb.*). Nec minus ostensum est a nobis, obligationem nullo modo cum vera utilitate pugnare (§. 188, *Seb.*), quicumque enim huic renuntiat, aut præmii jacturam patitur, aut pœnæ sensum nequit effugere. Qui vero naturales hæc consecutiones præmiorum vel pœnarum numero eximunt; næ illi verborum quærunt non rerum discrimina, & humanæ sanctionis idea conturbati in vocum controversiam delabuntur.

Primum naturalis legis fundamentum in agnitione summi numinis positum esse, nemo magis inculcavit quam LEIBNITIUS in *Ep. Cens. ad Puf.* §. VI; at ipse fatetur tamen, *dari aliquem infimum Juris naturæ gradum, qui etiam apud atheum valere possit. l. c.* Quo circa probe observatum est a SENECA, *malitiam ipsam maximam partem veneni sui bibere*; *Ep. 81.* Contra magnum præmium esse felicitis animi immotam tranquillitatem; de *Ira II, C. 13.* Idem suggerunt plura sacri codicis loca, quando nos docent; *Legum custodiam longitudinem dierum, & annos vitæ, & pacem apponere*; *Prov. III, 1.* Qui vero sibi invidet nihil esse illo nequius, & hanc redditionem esse malitiæ illius; *Eccl. XIV, 6.* Quemadmodum igitur pœna gladii in homicidas statuta vera pœna est, quia legis contemptorem morte destruit immatura; ita etiam illa mors erit vera pœna, quæ luxum

con-

consequitur, aut intemperantiam, aut iram, aut alios vehementiores affectus. Semper enim, ut ait CICERO, *illum ulciscuntur mores sui*; ad *Attic.* IX, Ep. 12. Dices fortasse; placere agenti has consecutiones, & porro pœnas non esse! Quid enim si tædio vitæ quis delinquat, ut occidatur? Quid si eo venerit dementia, ut damnatione se delectari effutiat? Malum tamquam motivum vel in hac, vel in futura vita cum actione libera conjunctum, etsi quis sibi ut bonum repræsentat, non minus erit pœna, quam circulus est rotundus, licet alicui stulto quadratus videatur.

Plena tamen earum functionum non habetur sine vita futura.

§. 131. Ast illi quoque immane quantum falluntur, qui in hisce actionum consecutionibus integram quærunt naturalium legum functionem, remota consideratione vitæ futuræ. Nec enim interna præmia vel pœnæ omnem probitatis aut malitiæ gradum adæquant. Immo non ita raro officii sui memores ferrea premit vitæ fors, si vero secunda obveniunt, qui nullum habent cum ratione commercium (§. 94), ac proin a divinis perfectionibus alienum esset, obediens cum refractariis confundere & cunctos pari modo dimetiri (§. cit.). Ex quo intelligitur, deficientem in hac vita bene vel male factorum compensationem nos post mortem præstolari oportere. Id ipsum arguet simplex & individua mentis natura, & ad novas semper acquirendas perfectiones capacitas, quæ dotes frustra a DEO nobis essent tributæ,

tæ, si animus a corpore separatus funditus interiret. Certe tunc manca admodum forent divinæ voluntatis præcepta, nullumque tam magnum excogitari officium posset, cui durationem propriæ existentiaë quisquam teneretur postferre.

Pugnat secum ipso Pufendorffius, cum legem naturæ concipi posse negat sine DEO, qui sua providentia omnia moderetur & aliquid boni vel mali in nos velit, & possit conferre; *Off. H. & C. Lib. I, c. IV, §. 4*; & finem tamen nostræ disciplinæ arbitrio hujus vitæ circumscribit. *Præfat. §. VI*. Quæ enim tunc speranda præmia, vel quæ metuendæ forent pœnæ? Certe externa fortuitaque commoda aut calamitates generatim huc reduci nequeunt; siquidem malis bene, & bonis male esse sæpius experimur. Ita prospere omnia successerunt Sullæ, qui patriam fere evertit, & innumeros concives suos crudelissime trucidavit. Quocirca Pufendorffium merito notavit LEIBNITIUS *Ep. Cens. ad Puf. §. 6*. ostendens, futuræ vitæ curam cum providentia divina esse inseparabiliter connexam, quam qui omittit, scientiam pulcherrima sui parte multet, & non pauca hujus quoque vitæ officia tollat: *Dempto*, inquit CICERO, *augurio futurorum, quis tam amens esset, qui semper in laboribus & periculis viveret?* I. *Tusc.* 15. Nec satis est, ut putat BARBEYRACIUS *ad Puf. l. c.* ad DEI voluntatem provocare; quin potius omnes obligationis naturalis incidit nervos, qui necessitatem moralem fingit ea agendi, quæ
nos

nos destruant sine alia majoris boni futuræ retributione (§. 21 , *Sch.* 4 , §. 71) , atque hoc sensu scripsit APOSTOLUS : *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus , miserabiliores sumus omnibus hominibus* , I. Corinth. XV , 19. Ind fit , ut connato quisque agatur sensu , & desiderio alterius vitæ (§. 19 ; *Sch.*) , & ut communis insit gentibus persuasio animam cum corpore non deleri. Cujus persuasionis quum summa sit necessitas , ne homines ab officio tam facile removeantur ; quidnam cogitari posset DEO injuriosius , quam eum ad fines suæ voluntatis assequendos illusionem indigere ? Sed rei huic toti revelatio plenam affudit lucem ; *Math.* X , 28 , & XXII , 31. Quapropter imperfectum adornant legis naturalis systema , qui vel solam naturam considerant sine DEO (§. 7 , & §. 129) , aut qui ad solum DEI se referunt arbitrium prætermittunt naturam (§. 129) .

VIII. Uni-
versalitas.

§. 132. Illud porro naturæ legibus præter ceteras præcipuum est , ut pateant quam latissime. Nam quum eadem ab humana essentia atque natura vel simpliciter , vel cum certis quibusdam circumstantiis considerata , suam proxime trahant originem (§. 100) , sequitur , ut omnes homines rationis participes legibus iis simpliciter subjecti sint , quæ absolute necessariæ sunt ; quarum vero necessitas tantum hypothetica est , omnes homines , qui in eadem conditione ac statu versantur (§. 60 , §. 125) , sed & ad quasvis
actio-

actiones nostras liberas pertinent leges naturales, si quidem nulla excogitari hujusmodi actio potest sine aliqua intrinseca bonitate vel malitia morali, in qua etiam naturalia vincula & normæ suum habent fundamentum (§. 93). Quæ igitur, neglectis animi motibus, de actionibus tantum externis instituitur tractatio, illa omnes disciplinæ nostræ partes complexu suo haud continet,

Hinc est, quod leges naturales dicuntur *uniformes*, *adæquatæ* & tam subjective quam objective *universales*; *Jus commune hominum*, L. 6. pr. de J. & J.; *Jus & fas gentium*, L. 9, eod. Nec enim, ut ait CICERO, *erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed omnes gentes & omni tempore una lex, & sempiterna, & immutabilis continebit*, apud Laurent. Inst. Div. VIII, c. 6. Leges humanæ ita scribi non possunt, ut omnes casus comprehendant, sed de eo feruntur quod plerumque fit, L. 7. sqq. de LL. Ast lex naturalis ad quasvis etiam rarissimas species pertinet: nam *nulla vitæ pars, neque publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, carere officio potest*; CICER. Offic. I, 2. Quare si ars nostra in toto suo ambitu tradi velit, *Compositum Jus, susque animi sanctique recessus*, Pers. Sat. II, v. 73, ab ea nequeunt separari. V. L. I. §. I. D. de J. & J.

IX. Sanctitas atque X. Facilitas.

§. 133. *Sanctum* id dicitur, quod a violatione, modo quodam præstantiore defensum, atque munitum est; *facile* autem, cujus efficiendi quum fortia sint momenta & causæ, ab eo tamen nullis tam gravibus impedimentis revocamur; jam vero una ex parte leges naturales adeo pœnis sunt munitæ, ut quoniam hæ nullo tempore, nulloque loco a quopiam evitari possunt, inobedientes in statum veri tædii (§. 81 *Seb.*, n. 5, & §. 25), sive in infelicitatem incidere oporteat: altera autem ex parte, sensus internus, rationis lumen totaque nostra ac rerum natura nos perpetuo invitant ad earum cultum, quem qui adhibent, statum gaudii durabilis, sive illam, quæ hic esse potest, felicitatem attingunt (§. 80 *Seb.*, §. 25). Hæc quum ita sint, dubitari profecto nequit, quin in legibus naturæ & summa sanctitas, & maxima facilitas eluceat.

Non igitur audiendi sunt, qui legum semitam per se arduam, & quasi imperviam esse volunt, quæ quidem aperta est & simplex & directa, ast *ex cupiditatibus*, ut præclare observat CICERO, *odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur, nec hæ se se foris solum jactant - - - sed intus etiam in animis inclusæ inter se dissident atque discordant. Ex quo vitam amarissimam necesse est effici: ut sapiens solum naturæ finibus contentus sine ægritudine possit, & sine metu vivere; de Fin. Bon. I, 13.* Hoc idem nos docet divinæ veritatis

cf.

effatum: *Jugum meum suave est, & onus meum leve*; *Math. XI, 30.* Unde quæ sæpe se se offert in via recta difficultas, ea naturalis non est, sed adventitia. Legis naturalis sanctitatem quod attinet, illam breviter enuntiat Psalmista, *Psal. XVIII, 8: Lex Domini immaculata* (nullam ferens violationem impune) *convertens animas*; quippe quæ actiones nostras omnes, etiam interiores dirigit.

§. 134. Accedant modo legum naturalium inficiatores, & dicant: I. Jurâ sibi homines invenisse pro utilitate; adeoque Refelluntur hostes nostræ discipline. II. illa pro morum & temporum vicibus sæpe apud eosdem immutari, III. Tantum cuique juris esse, quantum potentia, cui resisti nequeat, IV. nec quempiam a propria obligari posse ratione, quo nomine V. non veniant nisi præconceptæ singulorum opiniones, & raro inter se congruentes. Clamitent alii VI. post Adami lapsum defecisse rationis lumen, & hinc VII. non paucas gentes summa legum, quæ naturalibus accensentur, ignorantia laborare: igitur Jus naturale esse nullum. Enimvero hæc omnia satis supra sunt explosa. Nonne ad veram atque durabilem utilitatem nos natura ipsa ducit (§. 118 *Sch.*, §. 133), cujus leges, uti numquam mutantur (§. 65, §. 123, sq), ita falsum est a physica potentia illas accipere mensuram (§. 83, §. 118 *Sch.*). Porro obligatio naturalis solum efficitur ratione ob-

objectiva (§. 93), quam ratio subjectivā tunc demum declarat, cum recta est atque a præjudiciis vacua (§. 103, sq.). Denique nec Adami peccato abalienata fuit penitus humana mens (§. 108); qui vero objiciuntur populorum errores, ex abusu intellectus, & vincibili attentionis defectu proveniunt (§. 121).

Septem hæc sunt oppugnationum genera, quæ morum regulis ratione tantum cognitæ illata sunt. Ac primum quidem & secundum CARNEADES *apud Lactant. I. D. V. 16*; tertium HOBBIUS *de Civ. I. §. 14*; quartum RACHELIUS *in prol. ad Off. Cicer.*; quintum MACHIAVELLUS *Disp. I. I. c. 1*; sextum HOMBERG. *Diss. de Leg. ater.*; septimum Auctor *Dub. J. N. Præf. §. 17. & C. IV. §. 32. sqq.* præcipue adornarunt, quasi verum esset illud Poetæ:

Nec natura potest justo secernere iniquum.
HORAT. I. Sat. III, v. 113.

Sed facile ex positæ antea principiis propulsantur. Quamquam enim nos sæpe transversum agat falsa ac vere imitatrix voluptas, *cujus blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hæc & scabie carent, non cernimus satis,* CICERO *de LL. 17*; quam parum tamen certæ esse desinunt aliarum artium regulæ, quod non raro ab iis artifices deflectant, tam parum communes hominum leges propter perversam multorum indolem negitari possunt. *Quæ autem ratio non comita-*

tem, non benignitatem, non gratum animum;
 & beneficii memorem diligit? Quæ superbos,
 quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos
 non aspernatur, non odit? CICER. de LL.
 I, 11.

CAPUT QUARTUM.

D E

JURIBUS HOMINUM UNIVERSALIBUS, ET EO,
 QUOD INDE FLUIT, ACTIONUM
 MORALIUM DISCRIMINE.

135. <i>Exiſtunt naturalia hominum jura.</i> 136. <i>Connata & univerſalia.</i> 137. <i>Quæ ſunt æqualia.</i> 138. <i>Sine prærogativa.</i> 139. <i>Ex quibus conſtatur ſtatus hominum moralis.</i> 140. <i>Naturaliter æqualis.</i> 141. <i>Imperium quid ?</i> 142. <i>Inter homines naturaliter exulat.</i> 143. <i>Suum hominis definitur.</i> 144. <i>Ejus partes.</i> 145. <i>Alienum meum non eſt.</i> 146. <i>Leſio quid.</i> 147. <i>Tum injuria & infortunium.</i> 148. <i>Jus hominis connatum ſe conſervandi.</i> 149. <i>Et hinc parandi res neceſſarias.</i> 150. <i>Tum jus ſecuritatis.</i>	151. <i>Jus deſenſionis.</i> 152. <i>Jus violentiæ.</i> 153. <i>Quid a leſioni tantum ducitur.</i> 154. <i>Non vero ex nuda obligatione erga ſe.</i> 155. <i>Quæ obligatio & jus perfectum, vel imperfectum.</i> 156. <i>Unde ducatur duplex illius juris forma.</i> 157. <i>Et quibus enuntiatis contineatur.</i> 158. <i>Jus commune & proprium.</i> 159. <i>Pax & bellum definiuntur.</i> 160. <i>Status naturæ eſt ſtatus pacis.</i> 161. <i>Juſtum & honeſtum latiffime.</i> 162. <i>Pium, tum juſtum, & honeſtum minus late.</i> 163. <i>Juſtum, æquum, honeſtum & decorum ſtriſſime.</i> 164.

164. *Virtus, & vitium*
quid.
165. *Quae varia utriusque*
genera.
166. *Iustitia universalis,*
& *particularis.*
167. *Expletrix & attributrix.*
168. *Persona, & actionis.*
169. *Quisque praesumendus*
est *justus.*

§. 135.

Existunt
naturalia
hominum
jura.

IN notione cujuslibet obligationis, & legis jus aliquod inesse, seu facultatem moralem supra (§. 85) demonstravimus; cognita porro legum naturalium existentia, insanum foret jura naturalia, quæ cum illis indivulso cohærent nexu, in dubium revocare: igitur sicuti omnes homines, quod lege naturali præceptum faciendi, & quod vetitum est omittendi, jura habent stricte talia; ita, quæ eadem lege permittuntur (§. 114, §. 63), singuli ex sua voluntate determinandi libertatem moralem a natura acceperunt, *sive Jus permissivum* (§. 84).

I. Adpetentia effrænata ejus, quod lubet; sine boni veri, aut veri mali discrimine, est *licentia*, SALLUST. fr. 14, a libertate morali probe secernenda (§. 83). II. Nunc definitio libertatis data a Florentino in *L. 4. D. de stat. hom.*, quod sit: *Naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi siquid vi, aut jure prohibetur*: intelligi, & explicari potest. Patet enim primo, eam esse a natura, dein non nisi ad actiones physice, & moraliter possibiles porrigi, denique non esse sermonem de libertate mentis, seu interna (§. 44), sed de alia, quæ externa nuncupatur. Ceterum per vim non jus auferri, sed juris exercitium, infra latius ostendetur.

III,

III. Jura stricte talia pendent ab obligatione, vim igitur suam non exerunt in iis, qui nondum compotes sunt usus rationis (§. 72); ast jura permissiva etiam de infantibus, ac dementibus quodammodo enuntiari possunt (§. 55). V. L. 7. D. de stat. hom., L. 3. §. 2, D. de injur.

§. 136. Sunt vero tam obligationes, quam jura naturalia, vel *absoluta & connata*, si ex natura ipsa humana generatim accepta ducantur; vel *hypothetica, contracta*, atque adsumpta, si simul ab alia peculiari affectione, aut quodam interveniente facto pendeant (§. 10, 132). Priora, quum in homines statim cadant, quia sunt homines, simpliciter *universalia* esse intelligantur; ast posteriora, quoniam non a communi humanitate, sed ab alia simul ulteriore ratione veniunt, quodam sensu vocantur *singularia* (§. 76).

Connata
& univer-
salia.

I. Sunt qui cum Ictis Romanis facultatem agendi, quod bonum est, seu Jus naturale aliud faciunt *commune* brutis, si rationem sufficientem habet in parte hominis animali; aliud hominis *proprium*, si ex natura rationali ducatur (§. 105, §. 70); WOLF. *hor. subces.* 1731, *trim. vern.* n. 2; DARIUS *Obs.* III, §. 1-6. Sed hi ipsi jus tunc per figuram & improprie accipi fatentur: & ideo GROTIUS hocce discrimen *usum vix ullum habere* tradit de J. B. & P. I, I, II. Scilicet inde saltem verus scopus, ad quem natura determinavit appetitum, qui in brutis non

ita corruptus est, uberius explanatur; KEUFEL *Exerc. ad GROT.* §. 14. II. Jura naturalia hypothetica ea ratione tamen sunt universalia, quod cuilibet homini sub eadem conditione spectato competant. III. Ponas jura, quibus quis propter hoc ipsum non fruatur, quod homo est sub certa saltem conditione consideratus, & illa erunt mere positiva. Cf. MATTH. XVIII, 18.

Quæ sunt
æqualia.

§. 137. Posita eadem ratione sufficiente eandem existere consecutionem necesse est; quum igitur in communi hominis essentia, atque natura, quæ in omnibus eadem est (§. 11), idonea & sufficiens jurium connatorum ratio reperiatur (§. 135), satis inde liquet: jura connata tam stricte talia, quam permissiva in quolibet homine eadem esse debere, & proin nemini absolute spectato majorem, vel minorem jurium numerum, aut gradum competere posse, verum ista in singulis ejusdem esse qualitatis & quantitatis, atque adeo tamquam prorsus similia & æqualia & inter se congrua recte cogitari.

* Nimirum rei determinatio, seu nota, per quam ea a reliquis distinguitur, si quidem verbis satis intelligi, seu distincte cognosci potest sine alio adsumpto, *Qualitas*: si non potest, *Quantitas* nominatur. Porro ab iisdem qualitibus *Similitudo*, ab iisdem quantitibus *Æqualitas*, ex conjunctione vero earundem qualitatum, & quantitatum

Con-

Congruentia arcessitur ; BAUMGART. *metaph.* §. 69, *sqq.* ; DARIES *L. J. un.* §. 9, *Sch. II.* Quare non satis accuratus est KOELERUS , dum putat inter homines similitudinem unice respici , non quantum , & fingi æqualitatem , quod ignoretur inæqualitas , *Exerc.* §. 8 , 90 ; veram enim æqualitatem de iis posse cogitari , ex data hujus definitione elucet.

§. 138. *Prærogativam* vocant *Jus unius* Sine prærogativa. *præcipuum* , seu quo quis præ aliis pari ceteroquin jure utentibus gaudet ; *Præcedentia* vero dicitur , *Jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando* : quum in communi natura nulla occurrat jurium , & obligationum diversitas ; sed quod uni competit , idem ipsum & alteri competere necesse sit (§. 137) , id quisque facile in animum inducet suum , inter homines qua homines & prærogativam , & præcedentiam exulare.

* Ita sumitur prærogativa in *L. II. D. de adm. & per. tut.* , tum in *L. ult. §. 25, D. de mun. & hon.* ac passim. Quare si ex duobus fratribus alter de binis portionibus ceteroquin æqualibus unam possit eligere , habet prærogativam , quod si etiam primus ei locus in patris comitatu adsignetur , præcedentiam obtinet. Nec dicas cum DARIO I. *J. un.* §. 956* , eam esse loci , non juris prærogativam ; qui enim priorem locum petere , & tenere potest lege non repugnante , eum etiam jure prioris loci gaudere manifestum est (§. 84).

Ex quibus
constatur
status ho-
minum
moralis.

§. 139. Status hominum moralem ex determinationibus, quæ ad eorum libertatem referuntur, existere supra vidimus (§. 55), atqui non modo jura nostra omnia harum determinationum numero sunt comprehensa (§. 84), sed nec ullæ reperiri hujusmodi determinatio potest, cum qua non aliquod quodammodo cohæreret jus, seu facultas moralis, quod bonum erat scilicet agendi, & aspernandi contrarium (§. 60, §. 85); igitur haud inepta est altera status moralis definitio, quod is sit: *Complexus jurium, quibus homines actu sunt instructi.*

Status moralis generatim in §. 55 fuit definitus, hic vero notio illius datur strictior, & propria magis nostræ disciplinæ; ideo in L. 1. D. de Cap. min. capitis deminutio idem est, ac status permutatio, & qui nullum jus habet, statum habere negatur; L. 3. §. f., & L. 4, D. eod. II. Quoniam jus est qualitas, seu attributum personæ (§. 84), etiam homo tunc tantum personæ venit nomine, si cum suis juribus consideretur; cf. HEIN. El. Inst. Jur. Civ. LXXV; his itaque demtis etiam persona evanescit; cf. Titt. Instit. de jure person., & D. de stat. hom.

Naturaliter æqualis.

§. 140. Ex data modo status moralis definitione, & ex eo, quod paulo ante est ostensum, jura primigenia in omnibus hominibus prorsus æqualia reperiri (§. 135),
ma-

manifesto coligitur, non errare illos, qui tradunt, homines absolute & ab origine spectatos, in *statu omnimodæ equalitatis vivere*, in quo nec, quod uni vetitum, alteri permissum, nec, quod uni permissum est, reliquis prohibitum, aut præceptum dici possit: quæ enim hodie existunt innumeræ dissimilitudines, & inæqualitates, eæ vel hypotheticæ sunt, & adscititiæ, vel tantum physicæ.

I. Verissimum itaque est in statu naturali, quod quis jure ab altero sibi fieri, vel non fieri petit, & idem ab ipso alios sibi faciendum, vel non faciendum jure postulare. II. Infanum ita fuit Hobbesii ratiocinium, scribentis *de Cive* I, §. 3: *Æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt, at qui maxima possunt nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines natura inter se æquales.* Primo enim falsum est pares esse omnium ad se invicem occidendum vires: deinde, si pares essent, æqualitas quidem existeret physica, sed non moralis; tum vero plurimis belluis non modo essemus æquales, sed multis quoque inferiores; denique fateatur Hobbesius inæqualitatem, quæ nunc est, lege positiva introductam esse *l. c.*; non ergo æqualitas fuit in occidendi potentia, quippe quæ etiam hodie perdurat. III. Re-tius Icti Romani, *Quod jus natura attinet, omnes homines esse æquales*, pronuntiarunt; *L. 32, D. de R. J. Quod Jure naturali omnes liberi nascerentur, & uno naturali nomine homines adpellarentur*; *L. 4, D. de J.*

§ 7. Cujus rei non is est sensus, quod iisdem partibus essentialibus constemus, mente scilicet & corpore, uti putat HEINEC. *El. J. N. II*, 5; sed quod iisdem præditi simus juribus. Et ita quoque accipiendum illud Plauti: *Tam ego homo sum, quam tu: Afin. II*, sc. *IV*, v. 82. Equidem a nativitate, sexu, & ætate diversa profluere possunt jura (§. 55), ast tunc non tam communis natura, quam peculiare affectiones respiciuntur. Sed nec indolis & ingenii varietas dictis refragatur, ea enim ad humanam essentiam non pertinet, sed ad characteres internos mutabiles, vel etiam ad determinaciones externas (§. 51).

Imperium
quid?

§. 141. Jus actiones liberæ Entis intelligentis pro suo arbitrio ad certum quemdam finem determinandi, Potestas, aut *Imperium* nuncupatur. Contra obligatio hujusmodi actiones voluntati illius, qui imperio pollet, attemperandi *Subjectionem* constituit. Ex quo quinam *Imperantis*, seu superioris; quinam *Subjecti*, seu inferioris veniat nomine, facile colligitur.

Id in communi hominum natura positum est, atque infixum, ut quisque actiones suas ad nutum divinæ voluntatis componere teneatur (§. 114); omnes igitur eatenus in naturali, ac necessaria subjectione vivimus, atque a communi Dei superioris nostri imperio, & potestate omnino pendemus. Latiore significatione, & de rebus inanimatis enuntiavit CICERO *Imperium, sine quo, inquit,*

quit, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic DEO paret, & huic obediunt maria terraque, & hominum vita, iustis supremæ legis obtemperat; de LL. III, I. Ceterum sicut divinæ non conveniret sapientiæ aliquid imperare sine ullo fine (§. 58), ita nec homines aliquod imperium adeptos a præstitutis finibus discedere posse, clarius infra patebit.

§. 142. Quandoquidem naturaliter eadem omnium est libertas moralis (§. 137), nullus humano imperio, ac subjectioni in eo statu esse locus potest, quo enim jure unus alteri, ut aliquid faceret, vel non faceret, imperare vellet, eodem jure hic vicissim illius posset actiones moderari, & ab eodem petere, ut suum se in agendo judicium sequi patiatur; nisi igitur quis jura fingere cupiat repugnantia, & omni effectu vacua, is admittere debet, quemlibet hominem, durante naturali statu, etiam jure libertatis a subjectione, seu *independentiæ*, quam vocant, *ab cujusvis alterius hominis arbitrio gaudere.*

Inter homines naturaliter exulat.

I. Igitur in statu naturali quilibet homo imperium, & potestatem in se ipsum habet (v. §. 50, Sch.); & suum in agendo sequi judicium potest. II. Libertas a subjectione, seu imperio, in arctiori significatione accipitur, quam libertas externa supra generatim (§. 135) definita; etsi enim quis suo
fa-

facto certis renuntiaret juribus permissivis, dummodo alterius non fiat subditus, vivere tamen dicitur in statu libertatis. III. Immo vero etsi quælibet prærogativa aliquam inducat inæqualitatem (§. 138), tamen, nisi prærogativa sit imperium, & libertatem a subjectione tollat, non videtur naturali æqualitati, strictius scilicet sumptæ, derogare; & porro ii dicuntur æquales, quorum alter ab alterius potestate, & imperio liber est. IV. Ceterum quamvis status naturalis sit status libertatis, non tamen vicissim omnis status libertatis est etiam mere naturalis, salva enim libertate multa accedere possunt jura adventitia.

Suum ho-
minis de-
finitur.

§. 143. Bona, perfectiones, atque adeo jura omnia, quæ in relatione ad quamdam personam determinata sunt, vel, ut alii loqui malunt, quibus eadem jamjam instructa est, *Suum* ipsius constituunt; quia vero perfectionum & jurium genera alia data sunt a natura, alia factò primum comparantur (§. 14, §. 136), etiam *Suum* in *connatum* & *adquisitum* recte distribuitur, & inde quid & quotuplex sit *meum*, *tuum*, *nostrum*, *vestrum*, *alienum*, facile est intellectu. *Suum* autem a *Dignitate* oportet discernere ac *merito*, quod scilicet in aliquo determinatum non est, sed eidem congruum esse judicatur.

* I. Quid *Suum* sit, multi per partes enumerare maluerunt, quam definire. Sed plena
nama

nam ejus vocis notionem efformarunt KOE-
LERUS *Exercit.* §. 147 ; tum SCHIERSCH-
MIDIUS *El. J. N.* §. 244 ; & DARIESIUS *I.*
J. Un. §. 277, & 327 , quos sumus secuti.
II. Quoniam ex eo, quod fieri aliquid & esse
potest , non recte concluditur id etiam esse ;
ideo , quæ ratione existentiae in aliquo deter-
minata non sunt , etsi determinari , seu ad-
quiri possint , nomine Sui non veniunt. *V. L.*
5 , & *L. 213* , *D. V. S. III.* Quare SUUM
proprie hic non vocatur id , quo quis dignus
est ; sed *Dignitas æq̃a & meritum* , quod scili-
cet *congruum & conveniens* esse consetur ali-
cui personæ , *L. 16* , §. *f. de Castr. pecul.* ; *L. 22* ,
§. *1. D. Inoff. test.* ; *L. 2. D. de his , qui in te-*
stam. del. ; *QUINTILIAN. Decl.* 329. Etsi
meritum bonum BAUMGARTEN nominet
SUUM , scilicet ethicum ; *Eth. Phil.* §. 316.

§. 144. Ex his autem perspicuum est , ^{Ejus par-}
corpus , membra , sanitatem (§. 12 , 13) , ^{tes.}
dein animam , & singulas ejus facultates
(§. 16 , sqq.) , tum æqualitatem (§. 140) ,
& libertatem ab aliorum hominum impe-
rio (§. 142) , ceteraque cum his conne-
xa jura ad suum cujusvis naturale perti-
nere ; quibus modis autem homines ali-
quid , quod in eorum essentia & natura
sufficientem rationem non habet , tamen
suum facere , & novas perfectiones acqui-
rere possint , infra ostendetur.

I. Etiam GROTIUS , *suum* quod sit , exem-
plis declaravit : *Natura* , inquit , *hominis suum*
est vita , . . . *corpus* , *membra* , *fama* , *hō-*
nor ,

nor, actiones propriae: L. II. de J. B. & P. c. 17, §. 2. Ex quo patet naturaliter quemlibet hominem esse sui juris, L. 50, pr. D. de leg. 3; non autem juris alieni, L. 1. D. de his, qui sui vel al. II. Nostrum definit DARIESIUS: Jam quod obligationi nostrae convenienter, seu quod pro arbitrio nostro ad nostram dirigere possimus felicitatem, jam vero id, quod statum, in quo sumus constituit, Obs. LIV. §. 1, & 15, scilicet prior definitio est nominalis, altera realis.

Alienum
meum
non est.

§. 145. Illud porro est manifestissimum, quod totum alienum est, illud ipsum esse meum, seu quod totum meum est, pariter esse alienum nullo modo posse: si enim contradictionem vocamus, idem de eadem re affirmare simul & negare: quoniam, qui aliquid penitus alienum asserit, eo ipso suum non esse fatetur; certe si suum id tamen esse sibi persuaderet, incideret in repugnantia: nihil igitur est, cur de veritate hujus fundamenti dubitemus, quo sublato, etiam libertas hominum moralis antea stabilita plane corrueret.

Nemo certe potest, quod alienum esse credit, eodem tempore & respectu, etiam credere, alienum non esse: Contra naturam quippe est, observante ULPIANO, ut cum ego aliquid teneam, tu quoque tenere videaris; L. 3, §. 5, de retin. vel omit. poss. Equidem nullam difficultatem habet totum aliquid partim tuum, & partim meum esse; aut idem
tuum

tuum esse penitus & adhuc meum, profectio est absurdum. V. L. 5, §. f. D. Comod.

§. 146. Innumeræ sunt causæ, quæ, ^{Læsiæ} quod nostrum est, deminuere, corrumpere, ^{quid,} re atque destruere possunt, atque hæ nobis nocere, nos turbare, violare, & lædere generatim dicuntur, illa autem noxa, turbatio, & violatio, quæ ab homine in alienum involante proficiscitur, proprie *Læsi* nuncupatur; ad quam porro significationem spectat vulgata læsionis definitio, quod sit *Actio*, quæ suo alterius repugnat.

I. Igitur non tantum homo sibi nocere, se lædere, v. L. 9. D. de J. & F. J., vitam destruere, dein affectibus turbari posse intelligitur, sed etiam animalia, immo & tempestates, quod nostrum est corrumpere ac violare sunt idonea. II. Præter eam grammaticam læsionis significationem est & alia moralis latissime patens, qua quælibet legis transgressio per læsionem indicatur. V. KOELER. *Exerc.* §. 764; DARIUS I. I. U. § 322, & *Obs.* LIV, §. 4, quo sensu etiam suum alicujus ethicum (§. 143, *sch.* III.) lædi potest. III. Communiter vero læsiō accipitur pro juris alieni violatione: & hinc PUFENDORFFIO lædere est: *Noxam inferre*, de Off. I. c. VI, §. 2; KOELERO: *Turbare alterum in eo quod ejus est*, *Exerc.*, §. 767; WOLFFIO: *Agere id quod alter vel status ejus externus redditur imperfeclior*, J. N. Tom. I. §. 669; HEINECCIO: *Alterum reddere infelicioem*, J. N. I. §. 210, & sic de reliquis. IV. Ceterum

rum quia, qui jure suo utitur, ideo non involat in alienum, patet veritas regulæ, neminem inferre læsionem nisi, qui id fecit, quod facere jus non habet; L. 151 de R. J.

Tum injuria & infortunium.

§. 147. Et quoniam jus alterius vel ut simplex facultas moralis, vel ut hujus facultatis exercitium, & usus considerari potest, consequens est, ut duo etiam sint summa genera læsionum; vel enim suum alteri subtrahitur, vel ponitur impedimentum, ne quis jure suo utatur; quorum utrumque, si a libero ejus, qui læsit, arbitrio pendeat, *Læsiō moralis* strictius, seu *Injuria* generaliter nuncupatur; secus est tantum *Infortunium*, *Læsiō physica*.

Etiam injuria vocabulum est maxime πολυσημιον, primo enim denotat id omne, quod non jure fit; L. 1. D. de Inj. & fam. libel. & cetera nus quodvis peccatum injuria est (§. 82); dein quod fit contra jus alterius ex quocumque vincibili intellectu vel voluntatis defectu (§. 83). V. L. 5, §. 1, D. ad L. Aq.; CICER. Off. I. 7, & 8; GROTIUS. J. B. & P. II, XVII, §. 3. Porro sumitur pro violatione alieni a sciente facta, GROTIUS. l. c. III, XI, §. 4, n. 2. sqq.; & denique pro certa tantum violationis forma, de qua infra. V. L. 1. D. de Injur. Quod vero HOBBIUS injuriam tantum dixit violationem ejus, quod alter suo facto adquisivit, plane absurdum est; ita enim vel suum connatum dari aliquod inficiatur, vel negat ejus læsionem fieri posse; de Civ. C. III, §. 3, 4, 7. *Injuria*

vero, ut scribit MENANDER, *illud distat infortunio: Hoc casus illam quod voluntas efficit*, apud Stobeum tit. VII. Cf. GROT. II, XXI, §. 5.

§. 148. Quum cuilibet homini eæ a natura impositæ sint partes, ut sese conservare (§. 22), existere quam diutissime (§. 58), ac statum suum perficere teneatur (§. 115), hic autem intermedius saltem hominis finis sine variis subsidiis nequeat obtineri, luce profecto clarius est, jus in sui conservationem, ac perfectionem inter jura hominum connata esse referendum (§. 134), atque adeo facultatem moralem nobis ad ea cuncta esse tributam, sine quibus huic obligationi ac officio non posset satisfieri (§. 57), unde nova jura primigenia, scilicet *Jus rerum, Jus securitatis, Jus defensionis, Jus violentiæ & belli* denique promanant.

Jus hominis connatum se conservandi.

Jus se conservandi cum ex stimulis naturalibus, tum ex rectæ rationis usu adeo luculenter hauritur, ut nemo sanus illud in dubium revocare unquam ausus sit. Præclare CICE-RO: *Omne animal se ipsum diligit, ac simul, ut ortum est, id agit, ut se conservet, quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus a natura datur, se ut conservet; Fin. V. 9;* sed quia in statu collisionis finis intermedius fini ultimo cedere debet (§. 88), hoc etiam jus aliquando desinere, suo loco patebit.

Et hinc
parandi
res neces-
sarias.

§. 149. Venit autem hic *Rei nomine omne ens a persona distinctum, quod nobis præstare usum potest*, seu quod homini conservando, atque perficiendo est idoneum: quoniam in omnium oculos incurrit, quemlibet nostrum rebus variis veluti cibo, potu, vestimentis ad vitam tolerandam indigere, perspicuum simul est; ne mini jus acquirendi & adhibendi res ad sui conservationem necessarias posse denegari; hoc enim sublato, etiam obligatio se conservandi irrita fieret inanisque (§. 80).

Consentit definitio a IŒTO CAJO data; ei enim res est: *Omne id, quod habile est, ut possit alicujus suum esse: Instit. Lib. II, tit. 1. §. 1, cf. §. L. 23, D. de V. S.* Quo sensu res non modo a persona distinguitur, sed etiam a pecunia, cujus adpellatione ea tantum, quæ re ipsa sunt in bonis nostris, continentur, L. 5, D. de V. S. Jus rerum connatum eleganter quoque expressit CICERO: *Principio generi animantium omni est a natura tributum, ut se vitam, corpusque tueatur -- omniaque, quæcumque ad vivendum sunt necessaria, acquirat, & paret, ut pastum, ut latibula, ut alia ejusdem generis; Off. I. 4.*

Tum jus
securita-
tis.

§. 150. *Securitas generatim dicitur Status, in quo nullum malum imminens licet prævidere; Jus autem securitatis adpellant, jus non patiendi, ut ab altero sibi nocetur. Fingas non licere homini malum, quod*

quod sibi importatur, declinare, & a se avertere, & tunc vel is jure se conservandi carebit, vel ad legis custodiam haud erit opus oblata impedimenta remove; quorum utrumque cum sit absurdum (§. 148, & §. 80), statuendum omnino est, quemlibet hominem, cui conservationem sui natura commendat, etiam jure connato securitatis gaudere.

Hanc connatam hominibus facultatem satis etiam indicat internus sensus (§. 22), quo; *simul atque natum est animal, alienatur ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videantur adferre*; CICER. *Fin. III, 5*. Et quia securitati opponitur *Periculum*, hoc est, status, in quo mala imminet, quod vel *Internum* est, five animi, vel *Externum*, five corporis, & cæterarum rerum; evidens est jure suo facere homines, qui periculis internis & externis se subtrahere conantur (§. 84, *sch.*).

§. 151. Qui jus habet non patiendi, ut ab altero sibi noceatur, eidem jus ad ^{Jus defensionis.} actiones, quibus vim, injuriam, & omne, quod obfuturum est, præcaveat, competere necesse est (§. 57); quum vero *Actus*, quo quis obnititur *lesioni*, seu mala intentanti resistit, *Defensio* nominetur; planum est, cuilibet homini congenitum quoque esse jus defensionis, quod ad omnia facta, sine quibus nullus foret hujus usus, porrigatur (148).

Nec pugnat jus defensionis cum alterius libertate, sed illius actiones cohibet, ne in licentiam evagentur (§. 135); scilicet, ut eleganter observat CICERO, *Hoc ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent: pro Mil. XI.*

Jus violentiæ.

§. 152. Hoc autem probato consequens est, ut si quis eo rerum redactus sit, ut imminens sibi ab altero malum alia vi nequeat declinare, quam si vim eidem adferat, & itidem mala importet, jure quoque gaudeat, quo vim vi repellere, ac læsionem intentanti tot corporis, ac rerum detrimenta & imperfectiones inferre liceat, quot sufficient ad hoc, ut læsio etiam physice fiat impossibilis, & ab illa absteatur; atque istud est, quod vocant, *Jus violentiæ*, seu *Jus cogendi* strictissime sumptum.

Cogimus alterum latissime, seu secundum quid, quacumque repræsentatione mali (§. 76, *Sch.*); minus late vero, si absolutam ei & physicam necessitatem imponimus, quamvis nullam propterea imperfectionem ipse patiatur, veluti quando furiosus compedibus obstringitur; & demum strictissime, si simul malis physicis ipsum afficimus, & in bonum nostrum eum imperfectiorem reddimus, quæ significatio hujus est loci; ACHENWAL. *Prolog. §. 89, sq.*; quorsum per-

tenet illud Ulpiani: *Vim vi repellere licere* Cajus scribit: *Jus natura comparatur*; L. 1, §. 27, D. de vi & vi arm. Ceterum per se patet, sermonem hic esse de statu potissimum naturali, & in quo violentia remedium necessarium sit, nec hujus juris usus majori quadam obligatione cohibeatur (§. 88).

§. 153. Quoniam jus alteri vim inferendi descendit ex jure defensionis (§. 152), quæ non intelligitur nisi præconcepta aliqua læsione (§. 151), is verò, qui suum tenet, alterum turbare non videtur (§. 146, Sch. IV), aperte concluditur, ut jus cogendi in eos nequaquam sese exserat, qui, dum alterius perfectiones non augent, nihil tamen faciunt, per quod ipsius perfectionibus detrahatur. Ponas vero facultatem tibi competere vi alterum adigendi, ut simpliciter suum quod est deminuat, & ita te reddat perfectiorem, tunc suum & tuum voces erunt inanes, & naturalis libertas evanescet (§. 154, 142).

Quod a læsione tantum ducitur.

Tunc sane Naturæ Auctor DEUS jura hominibus dedisset repugnantia; quo enim jure tu me cogeres, ut te perficiam, pari jure te cogere possem, ut mihi hanc perfectionem impertiaris, & a coactione abstineas (§. 142); quid quod tunc vix cibum sumere, somnum capere, res sibi necessarias parare, nunquam denique nihil agere liceret: *Asi liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit*; CICERO Orat. II, c. 6; quare no-

cere alteri, & eidem non prodesse probe se-
cernenda sunt, *V. L. 6 D. Quæ infr. cred.*

Non vero
ex nuda
obligatio-
ne erga se.

§. 154. Non igitur illorum subscribi-
mus sententiæ, qui jus violentiæ, seu jus
cogendi strictissime sumptum (§. 152),
etiam in eos, qui plane nihil nocent, ex
nuda obligatione erga se ipsum deduci
posse arbitrantur; vel enim juris nostri
impedimentum ab eo venit, qui illud po-
nere jus non habet, & jam læsio est, quæ
jus cogendi producit (§. 147); vel vero,
qui causa est impedimenti, jus suum usur-
pat, & in hac specie jus nostrum non ma-
jorem efficaciam habere potest, quam vis
physica, quæ per æqualem vim physicam
retunditur (§. 146, Sch. IV).

Observarat jam BARBEYRAC., & dein MAS-
COV. *ad Pufend. L. III, C. V, §. 1, not. 1,*
Jus unius aliquando inutile fieri per conflictum
juris alii personæ competentis; nec minus
agnovit DARIES. Obs. XXXVII, §. 12, Jus
in regno morali idem esse, quod in regno phy-
sico est vis; atque si vis una v. c. ut quatuor
agat in vim alteram etiam ut quatuor seu
æqualem, hæc statu suo depelli non potest
(§. 32, sch.); pari igitur dicendum modo,
jus illud esse inefficax, cui æquale jus alte-
rius resistat. Quid quod & illud principium:
Nullam facultatem moralem alteri mala infe-
rendi sine turbatione concipi posse: ipsemet DA-
RIESIUS stabilivit I. J. U. §. 360. Etsi dein
KOELERUM secutus Exerc. §. 1230, sqq. jus

cogendi, etiam si nulla subsit læsio, *ex necessitate remediorum ad finem*, & *ex juris expletione* derivarit, *Obs. XXXVII, §. 5, sqq.* & *Obs. LV, §. 13.* Enimvero naturaliter æqualia omnium hominum jura sunt, & eadem se suaque conservandi obligationes; unde consequitur jus cogere volentis nullum aut inefficax esse oportere, si is, qui cogi deberet, eodem ipse jure utatur: quamobrem fame alias perituro haud licebit, ut se alat, hominem alterum innocentem jugulare. Exemplis autem a *DARIESIO II. cc.* in contrariam ad ductis respondebimus suo loco.

§. 155. Jus quod nobis respectu aliorum hominum competit, si in eo, quod nostrum est, rationem habet, *Jus perfectum*, seu *Facultas* stricte nominatur, aut si ex merito tantum descendat, & dignitate, dicitur *Aptitudo*, seu *Jus imperfectum*. Itaque verissimum est, facultati in naturalibus actum, aptitudini potentiam respondere; illa enim in bonis versatur, quæ ratione existentiae in nobis sunt determinata; hæc autem in iis se se exserit, ad quæ agenda, vel habenda apti duntaxat & digni sumus (§. 132).

Quæ obligatio & jus perfectum, vel imperfectum.

Veram esse hanc & realem juris perfecti, & imperfecti definitionem uberius ex sequentibus patebit. Nunc vero intelligimus, cur uti *Suum*, *Facultas*, *Jus perfectum*, ita *Aptitudo*, *Meritum*, *Jus imperfectum* H. GROTIUS sint synonyma; de *J. B. & P. Prol.*
§.

§. 9, & L. I, C. I, §. 4, 5, & 7: quorum etiam pertinent, quæ scribit PUFENDORFFIUS J. N. & G. I, VII, §. 7: *Perfectum jus idem ac jus suum esse: tum perfecte deberi, quæ ad esse; imperfecte, quæ ad bene esse faciunt.* Nec moramur illos, qui cum COCCEJO, in notis ad GROTIUM, II, cc., nullum jus imperfectum volunt agnoscere: cum enim quævis *Facultas moralis*, quod bonum est, agendi sit jus (§. 84), qui ex merito jus oriri negant, inanem committunt logomachiam. II. Sed aptitudo, quam v. c. Cajus habet ad eleemosinam, si generatim & in se spectetur, sua Caji est, nec a quopiam violanda, atque eatenus jus perfectum constituit; cf. WOLFF. *Ph. Pr. I, §. 237, Sch.* Quatenus vero id, quod Cajo convenit, nondum ad suum illius pertinet, immo talis aptitudo ratione certæ alicujus personæ effectum consequi forte nunquam potest, ideo jus illud dicitur imperfectum. III. Cum data juris divisio ad alios referatur, perspicuum est primo, jus absolutum & simplex, quod sine relatione ad alios nobis competit, nec perfectum esse, nec imperfectum: dein jus aliquod, v. c. se conservandi, jam *simpliciter*, jam *relative* ad alios considerari posse. IV. Jus absolutum vocat DARIESIUS, quod *ex tali obligatione venit, qua strictus est is, cui jus illud competit: jus relativum, quod ex tali obligatione, qua alter nobis obstrictus est, dependet*, Obs. XXXVII, §. 2: dein perfectum idem significare putat, quod *sufficiens; & imperfectum, quod insufficiente, eo nimirum sensu, quo ratio in sufficientem & insufficientem dividatur; L. c. §. 9.* Enimvero uti jus, quod

ex obligatione oritur erga se ipsum, ad alios sæpe referri debet (*Cor. III*); ita esse aliquid nostrum, & facultatem strictè talem in id competere posse, seu jus perfectum, quin tamen jus illud sufficiens sit atque efficax, in progressu constabit; *cf. §. 3. Inst. de Except.*

§. 156. Quoniam vero illum tantum cogere nobis licet, qui in id, quod nostrum est, aliqua ratione involat (§. 154), ceteroquin vero nativæ cujusvis libertati relinquendum est, ut circumspiciat, an idonea nos perficiendi occasio (§. 153) ei præbeatur, ideo jus perfectum & efficax definiunt communiter: *Quod conjunctum est cum jure hominem alterum cogendi, si obligationi suæ satisfacere nolit: jus autem inefficax & imperfectum: Cui jus coactionem externam adhibendi minime cohæret.* Ex quibus quasnam leges & obligationes perfectas faciant, quasnam imperfectas, satis liquet.

Unde ducatur duplex illius juris forma.

I. Hasce juris perfecti & imperfecti definitiones nominales usurparunt PUFENDORFFIUS *J. N. & G. I, VI, 7*; tum WOLFFIUS *Ph. Pr. I, §. 237*; DARIESTIUS *I. J. U. §. 253*, & alii passim. Atque in eum sensum quadrat, quod ait Ictus PAULUS: *Quædam esse voluntatis & officii magis, quam necessitatis & obligationis, L. 17, §. 3, D. Commod.*; & quod scribit MACROBIUS, *Som. Scip. in Fin.*, leges imperfectas esse, in quibus nulla deviantibus pœna sancitur. II. Enimvero, omne jus imperfectum qua tale jus cogendi

ex-

excludere, dein in omni jure perfecto jus cogendi subaudiri, & per se inesse, facile largimur; quum tamen jam animadvertit GROTIUS *J. B. & P. L. II, XVIII, §. 10,* & suo loco ostendendum sit, posse aliquando jus cogendi, vel, si ita loqui mavis, hujus juris exercitium a jure perfecto separari, non sine causa vulgatas juris perfecti, & imperfecti definitiones deseruimus. Immo vero jam ipse WOLFFIUS adnotarat: *Ubi explicatum fuerit, quid sit suum, juris perfecti, & imperfecti differentiam manifestiorem fore, Ph. Pr. I, §. 237, sch.*; etli dein suum per id, in quo homini cuidam soli jus perfectum competit, declararit *J. N. Tom. I, §. 121.* Certe jura libertatis & æqualitatis connata sunt, & perfecta; jus attamen cogendi, vel ejus usus, non nisi in statu adscititio læsionis obtinet (§. 153).

Et quibus
enunciatis
contineatur.

§. 157. Quod si rationes attentius quis subducere velit, nullo negotio perspiciet, leges & obligationes perfectas omnes ex suo alterius profluere, & in hacce propositione contineri: *Neminem lædas*: vel, *Sinito suum cuique*: contra leges & obligationes imperfectas ex aliorum merito progigni, & dignitate, ac in illo inesse enunciato: *Studeas prodesse aliis, & eorum utilitatibus servire*: quorum alterum nuda cessatione a læsione, alterum non nisi actione quadam positiva efficitur; itaque prius etiam vi naturaliter extorqueri, posterius vero consiliis & adhortationibus

(§.

(§. 75) impetrari tantum potest (§. 153 & 81, sch. IV).

Ex his autem concludimus, I. suum alicujus & jus perfectum sine jure cogendi cogitari aliquando posse (§. 156, sch.), aut jus cogendi sine juris perfecti, hoc est sui, violatione repugnare (§. 154); quorsum pertinet elegans locus Icti Pauli: *Nemo, ait, cogi potest, ut vicino proffit, sed ne noceat, aut interpellat facientem, quod jure facere possit; L. 2, §. 5, D. de Aq. & aq. pl. II.* Si jus aliquod cogendi absolutum sine jure perfecto & relativo effingas cum DARIESIO (cf. §. 155, sch. IV), tunc jus defensionis contra furiosum aggressorem, quod non ex hujus obligatione, sed ex obligatione cujusvis erga se ipsum ducitur (§. 148, §. 151), etsi id sine relatione ad alium nequeat cogitari, tamen nec jus relativum esset, nec perfectum, quod sane, & ab usu loquendi, & ab ipsa vulgata juris perfecti definitione (§. 156) abhorret. Immo vero sunt jura non pauca, quæ non ex aliqua obligatione, sed ex obligationis negatione promanant (§. 84). III. Sed nec ideo quis jure perfecto gaudet, quia alter ei perfecte obligatur, uti DARIESIO visum est, *Obs. XXXVII, §. 3*, sed jus perfectum, quod est, obligationem etiam alterius efficacem & perfectam producit. Nec dicas, jus cogendi etiam illum, qui non lædit, sæpe venire ex juris expletione, & ex finis necessitate, quæ jus ad media necessaria complectatur; siquidem illud inde conficies absurdum, ut aptitudo, & meritum facultatem cogendi involvant, si non

non aliter jus explere, & finem, quo quis dignus est, adsequi liceret. Sed nec ulla subest ad finem obtinendum necessitas moralis, si remedia juri, quod alter conservare potest, adversentur (153, sch).

Jus commune & proprium.

§. 158. *Jus commune* dicitur, quod omnibus competit, & a quo proin nemo arceri potest; *Jus proprium* vero est, quod unus aut plures conjunctim ita habent, ut ceteri omnes ab eo possint excludi: quoniam jura connata eadem sunt in quolibet homine, non autem jura adquisita (§. 136); patet, illa juribus communibus, hæc vero juribus propriis esse accensenda. Ceterum uti jus, quod pluribus conjunctim proprium est, illud inter ipsos commune nominatur; ita etiam jura nativa & communia, sicut in singulis hominibus determinata spectentur, naturam juris proprii induunt.

I. Igitur non modo vita, corpus, membra, sed etiam jura libertatis & æqualitatis in statu naturali absoluto cujusvis personæ singularis propria sunt, reliqui enim omnes, si in eadem invadant, vi arceri possunt. II. Suum definiverunt nonnulli: *id a quo alter excludi potest*; CANTZIUS *Disc. mor.* §. 1826, & ACHENW. *J. N. edit. IV*, §. 53; vel *ad quod quis habet jus proprium*, KEUEFEL *Exerc. ad Grot.* §. 142. Enim vero non ideo nostrum aliquid vocamus, quod alios inde depellere possumus, sed quia id nostrum est,

est, ideo reliquos jure excludimus (§. 151).

§. 159. Is hominum status, qui ab ^{Pax & bellum defini-} omni aliorum violentia & coactione vacuus est, *Pax* vocatur: huic opponitur *Bellum*, seu status ille, in quo homines conatum efficacem produunt mala alijs inferendi per vim. Quare cui alterum actu cogere, & quod suum est vi tueri, ac persequi licet, eidem etiam jus belli competere non potest dubitari.

I. Eadem reperitur belli notio apud Cicero-
nem, dum ait: *Duo esse genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim; Off. I, 11.* Certatio vero, uti & disceptatio, non solum ipsum pugnae & contradictionis actum designant, sed totum tempus, quo ita dissidetur; cf. *SERVIVS ad Virg. Aeneid. I, v. 545, & VIII, v. 547.* Quare *GROTIUS* illam definitionem ita explicavit, ut bellum diceret: *Statum per vim certantium, qua tales sunt; J. B. & P. I, 1, §. 2.* Nec obstat, esse & certamina ludrica, ludosque equestres; hæc enim belli sunt tantum imagines atque ludibria. II. Displicet hæc definitio illis, qui bella geri tantum putant a superioris potestate; *BYNKERSH. Quæst. J. P. I, 1; & HEIN. J. N. II, §. 191.* Enimvero ea hic adhibenda erat latissima significatio, quæ omnia belli genera contineret; jam enim, quid bellum sit, quæritur, non a quo & quonam jure suscipiatur. Consentit usus loquendi & origo vocis; cf. *GROT. l. c., MENAG. Amæn. voc. Bona.* III. Quoniam
ma-

mala alteri efficaciter inferri possunt sine vi, immo & blanditiis, v. *L. 1. §. 3. D. de Serv. corrupt.*, quæ non veniunt belli nomine, ideo definitio a KOELERO, *Exer. §. 806*, & dein a DARIESIO I. J. U. §. 358 data, in qua nulla fit mentio violentiæ, magis determinari debuit. *Vid. PUFEN. J. N. & G. I, I, 8. IV.* Equidem BYNKERSON. *l. c.* non modo vim, sed etiam ingenium, artem, consilium ad bellum pertinere tradit, quod utique verum est, sed hæc etiam eo tendunt, ut vis comparetur, aut fiat, aut arceatur, aut eludatur.

Status naturæ est status pacis.

§. 160. Etsi vero jus defensionis & jus belli ad jura connata pertineant: quum tamen non prius illa exercere liceat, quam erumpente læsione (§. 153), quæ finibus creatoris ratione sola cognitis, atque adeo humanæ naturæ & felicitati utique est adversa (§. 148); consequens est, statum hominis naturalem absolutum esse statum pacis (§. 159); contra statum belli esse tantum hypotheticum, quippe qui superveniente primum illicito quodam facto confurgit. Quid, quod bellum subsidium est, quo uti licet ad declinandas læsiones; patet igitur ad eum scopum nos natura impelli, ut pace fruamur.

Falsam porro esse intelligimus HOBBSII, & THOMASII doctrinam, quo alteri *Status naturæ status belli*, de *Civ. IX, 3, XIII, 7*; alteri plus saltem de *statu belli partici-*
pa-

pare visus est, *Fund. J. N. III, III, §. 55*; nisi cum GUNDLINGIO *J. N. C. 3, §. 19*, de statu naturali hypothetico intelligantur, & improprie sumpto, in quo cum nullum sit imperium (§. 142), læsionem vi & armis arcere sæpius oportet. Sane ipsemet HOBBIUS bellum definit: *Tempus illud, in quo voluntas certandi per vim verbis, factisque declaratur, de Civ. C. I, §. 11*; quo satis clare innuit, statum belli non esse originarium, sed per declarationem adsumi. Immo vero is diserte docuit, *belli calamitates & pericula natura omnes fugere, de Civ. Epist. Dedic.*; & hinc primam naturæ legem esse: *Quærendam esse pacem, ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse belli auxilia, de Div. II, §. 2*. Inde igitur repetenda est tam apertæ contradictionis causa, primo quod pravos multorum affectus (§. 53) subjecerit in locum communis naturæ; IDEM *de Civ. C. I, §. 3. seqq.*; dein quod ex obligatione se conservandi jus belli etiam in non lædentes derivavit, *l. c. I, §. 7. seqq.*, quod tamen supra (§. 154) satis explosimus.

§. 161. Omne id, quod jure suscipitur, seu quod legi & juri non repugnat, *Justum & honestum latissime.*
Justum est latissime: id ipsum dicitur *Honestum*, quatenus ad voluntatem agentis refertur, ac porro omnium approbationem demeretur. Justo injustum, honesto inhonestum, seu turpe, sunt contraria; itaque *injustum* est, quidquid juri ac legi non congruit;

gruit; *Inhonestum*, quod cum agentem moraliter reddat imperfectiorem (§. 62), nullius approbatione dignum esse potest.

I. A jure pro lege accepto id, quod rectum est, justum latius dici GROTIUS observavit; *J. B. & P. I, I, §. 9*; quod ipsum jam docuerat ARISTOTELES *Eth. V, c. 3*: *Ἐπί τῷ παράνομῳ ἀδίκος ἔν, νόμιμος ἐστὶ δίκαιος*. Quoniam is, qui contra legem admittit, est injustus; justus est, qui legem servat. Unde *Justi*, id est legitimi, liberi in XII. Tabulis, *Tab. IV; Justæ nuptiæ*, *pr. Inst. de nupt.*; contra *Injusta uxor*, *L. 13. D. ad L. Jul. de adult.*; *Injustum testamentum*, *Tit. Dig. de injust. rupt.*, nominantur. Cf. & DARIUS. *Obs. XXXVIII, §. 2, seqq.* II. *Honestum* vocat CICERO, *Quod per se ipsum possit jure laudari*, *Fin. II, 14, seqq.*; & quod vere dicimus, etiamsi a nullo laudetur, natura esse laudabile, *Off. I, 4*: quem amplissimum sensum retinuerunt GROTIUS, *I. B. & P. I, II, §. 1, n. 2*; WOLFFIUS *Ph. Pr. I, §. 171*; DARIUSIUS *I. J. U. §. 158*; BURLAMAQUIUS *El. J. N. II, c. VIII, §. 31*; aliique, quibus honestum est, *Quidquid legi naturali convenienter fit, cui CICERO inhonestum, pravum, fœdum, flagitiosum opposuit*; *Fin. III, 4*.

Pium, tum
justum, &
honestum
minus la-
te.

§. 162. Quoniam vero legum & officiorum genera tribus summis capitibus, nimirum DEI cultu, philautia, & socialitate constant (§. 115), singula quoque pro-

propriis nominibus oportuit insigniri ; hinc quod officiis erga DEUM convenit , *Pium* , quod officiis erga se ipsum , *honestum* , quod officiis erga alios , *justum* sensu minus lato adpellari consueverunt ; quorum contraria , scilicet *impium* , *inhonestum* , & *injustum* facile tacentibus nobis intelligentur.

I. Quamvis generaliter *pium* vocetur officium , quod patriæ , parentibus , ceterisque conjunctis , immo & personis miserabilibus præstatur ; *L. 2. de Inoff. Test. , L. 23 D. de his , qui not. inf. , L. 35. C. de Epif. & Cler. , & CICERO de Invent. II, §. 22 , & 53* ; proprie tamen adhibetur ea vox ad officia , quæ Deo debentur , declaranda , *Vid. CICERO pro Dom. XLI , & N. D. II, 61* , eoque sensu jam recepta est in nostra disciplina ; *WOLF. J. N. T. I. §. II27 ; BURLAMAQ. El. J. N. I, c. XI. §. IO, HEINEC. El. J. N. I, §. 128 ; DARIES. I. J. un. §. 173. II.* Arctior honesti significatio satis colligitur cum ex CICERONE , qui sæpius illud ab justo ratione quadam distinxit ; *cf. Fin. II, 16* ; tum vero *ex L. 60 Dig. , & §. Inst. de J. & J. ,* ubi cum tria tradantur juris præcepta , *honeste vivere , alterum non lædere , & suum cuique tribuere* , horum primum ad nos pertinere optimi quivis interpretes observarunt ; *cf. HOTTOMANUS , BROEUS , Ant. MATTHÆI ad §. 3. cit. ; & ideo in L. 144 , & L. 179 D. de Reg. Jur. , non omne , quod licet , (seu quod justum est) honestum esse* pronunciat : atque hunc

hunc posteriorem sensum THOMASIVS *Fundam. I, C. VI, §. 40*; SCHIERSCHMID. *El. J. N. §. 198*; BAUMGARTEN *Eth. Ph. §. 300*, aliique plures sunt secuti. Quod si honestum in hac strictiore significatione sumptum mavis cum BARBEYRAC. *ad Pufendorf. J. N. & G. I, VII, 7*; & BURLAMAQUIO *I, XI, 10*, temperatum dicere, aut moderatum, de voce non disputabo. III. Denique quando CIC., *Fin. V, 23*, tum GROTIUS *l. c. I, I, §. 3*, justum vocant, quod *nature societatis ratione utentium congruit*, satis ostenderunt officia omnia erga alios illa voce designari. Hæc tria officiorum genera distinxit etiam DIVINUS SALVATOR, erudiens nos per Apostolum, *ἐν σωφρονώ και δικαιοσύνη και εὐσεβείῃ ζήσασμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι*: *Ut sobrie, seu honeste, & juste, & pie vivamus in hoc seculo*: *ad Titum II, 12.*

Justum,
æquum,
honestum
& deco-
rum stri-
ctissime.

§. 163. Sed tam officia erga nosmet-
iplos, quam officia erga alios bifariam
considerari possunt; ac illa quidem prout
a statu nostro, vel interno, vel externo,
hæc vero quatenus a jure alterius aut per-
fecto, aut imperfecto ducuntur. Ideo in
arctissima significatione *honestum* dicitur,
quod statum nostrum internum perficit;
decorum, quod statui nostro externo con-
sentaneum est, & hinc ab aliis sensu per-
cipi, gratumque judicari potest; *justum*
quod suum alterius non violat; *æquum*
denique, quod aliorum meritis congruit
atque dignitati: & jam *inhonestum*, *inde-
corum*,

corum, injustum, iniquum strictissime quid sit, planum erit definire.

I. Equidem *decorum* latius sumptum, seu generale, ab honesto, recto, & laudabili nequit separari, CICERO *I. Off.* 27, 28; immo hæc vocabula idem censentur declarare, CICERO *Fin.* III, 4. *Decorum* tamen, speciale oculis judicari; idem *Nat. D.* II. 38; & porro in omnibus factis & dictis, in corporis motu & statu, hinc & in formositate, ordine, ornatu ad actionem apto cerni dicitur, quo probemur iis quibuscum & apud quos vivamus, idem *Off.* I. 35; atque huic decori notioni WOLFFIUS *Ph. Pr.* I. §. 194; ERNESTI *Init. Doctr. sol.* III, §. 175, 199; tum BAUMGARTEN *Eth. Phil.* §. 380; immo & DARIESIUS *I. F. U.*, §. 157; inhæserunt. Quare nulla usus loquendi habita ratio est a THOMASIO *Fund.* I. C. VI, §. 41, & SCHIERCSHMIDIO *l. c.* §. 198; qui officia erga alios imperfecta ad *decorum* retulere. Ceterum *decorum* duplici ex fonte derivatur: aliud enim *naturale* est, quod in ipsa rerum natura rationem habet, v. c. erectum habere vultum; nec fuco illitum; aliud *arbitrarium*, quod pendet ab hominum opinione, veluti barbam radere, caput detegere salutandi causa, commode saltare; cf. CORNEL. NEP. *Præf.* Eadem est ratio indecori. II. Quoniam igitur honestum externum decori venit nomine, superest, ut *honestum* strictissime ad officia erga nos interna referamus, non vero ad officia erga alios imperfecta, uti HEINECCIO visum est; *El. F. N.* I, §. 118. Potest nimirum homo decorus

R

esse

esse, quamvis inhonestus sit, ac turpis, qualem describit HORATIUS: *Introrsum turpem, speciosum pelle decora*; I, *Epist.* 16, v. 45. III. Tertiam & propriam *justi* definitionem suggerit CICERO, dum ait, id esse, *nemini nocere*, I. *Off.* 7; *non appetere alienum, qui enim id faciunt, proprie sunt injusti*, *Tusc. Disp.* III. 17: cf. & GROTIUS *J. B. & P.* I, 1, 5; PUFFENDORF. *de O. H. & C.* I, C. 2, §. 12. IV. Non minor inconstantia est vocis *aqui*; jam enim accipitur (a) generatim pro omni justo, & bono etiam positivo, L. 1. *D. de J. & J.*; jam (b) vero pro eo, quod juris naturalis proprium est, CICERO *Top.* V, & VII, L. 2, §. 5, *D. de Aq. & Aq. Pluv.*; jamque sigillatim (γ) pro eo, quod præstare aliis obligamur, sed solum imperfecte, CICERO *Orat. Partit.* XXXVII, *Fin.* II, 18; GROTIUS *de Æquit. Indulg.* C. I, §. 2. Nos tertiam tenuimus significationem, quam WOLFFIUS *Ph. Pr.* I, §. 240, & DARIESIUS *I. J. Un.* §. 155; NETTELBLAT, *Syst. J. Un.* I, §. 87, aliique sunt amplexi: scilicet uti decorum est honestum externum, ita æquum est justum internum, quod vi & bello nequit extorqueri.

Virtus &
vitium
quid.

§. 164. Certa agendi facilitas ac promptitudo habitum constituit: hic, si in legibus custodiendis acquiritur, *Virtus*; si autem in iisdem violandis, *Vitiositas* nuncupatur; quum vero tam legum custodia, quam violatio ab aliquo intellectus & voluntatis actu proficiscatur (§. 82),

con-

consequens est, ut nuda omnique mentis habilitate destituta actionum externarum convenientia, vel disconvenientia cum lege nec virtutis nec vitiositatis nomen mereatur.

I. In definienda virtute, & vitiositate satis consentiunt scriptores; cf. WOLF, *Pb. Pr.* §. 421, & *J. N. T. I.*, §. 277; DARIUS I. J. U. §. 148. Nec alia mens fuit CICERONIS; cui *Virtus est consentiens cum ratione & perpetua constantia, Parad. III; Constans & perpetua vitæ ratio, de LL. I.*, 17. *Vitiositas vero habitus aut affectio in tota vita inconstans, & a se ipsa dissentiens, Tusculan. IV.*, 13, & 15. Et quoniam leges vel naturales sunt vel positivæ, hæc porro vel divinæ vel humanæ (§. 89), etiam virtutem in *Philosophicam, Civilem, & Christianam* abire recte ab aliis observatum est II. Actio igitur *materialiter* bona & justa esse potest in sensu stricto, etli *formaliter* sit mala, inhonesta, & injusta latiore significatione (§. 62, & §. 63); quod & pulchre distinxit Philemon apud STOBÆUM *serm. IX.*, justum vocans:

*Non quisquis illa quolibet præstat modo,
Sed qui dolosi nescius fuci, integra
Probitate justus esse, non credi studet.*

§. 165. Quoniam multiplex habituum agendi, & legum naturalium consideratio est, ideo tam virtutes philosophicæ, quam vitia in varias formas dipefcuntur.

Quæ varia
utriusque
genera.

Uti enim habitus, qui in edendis actionibus vel piis, vel honestis, vel decoris, vel justis, vel æquis comparantur, singulari pietatis, honestatis, decentiæ, justitiæ, aut æquitatis veniunt nomine, ita quæ his virtutibus opposita sunt vitia, scilicet impietas, inhonestas, impudentia, injustitia, iniquitas, cernuntur in habitibus contrariis; quum tamen justis & honestis, dein injustis & inhonestis jam amplior, jamque arctior sit significatio (§. 161), manifestum est, etiam justitiam, & honestatem, tum injustitiam, & inhonestatem, nunc magis, nunc minus late patere.

I. Quamquam CICERO omnia officia erga alios, immo & officia erga Deum aliquando justitiæ subiceret, *Partit. XXII*; & ideo eam definiret, quod sit *Habitus animi jus suum cuique tribuens & dignitatem*, *Heren. III, 2*; *Inv. II, 53*; ubi tamen proprias singulis virtutibus assignat functiones; *Pietatem in Numinis cultu*, *N. D. I, 41*; *II, 61*, & *Off. II, 3*; *Justitiam vero in tribuendo suum cuique collocavit*, *Fin. V, 23*; hujusque primum munus fecit, *ne cui quis noceat*, *Off. I, 7*; tum *justitiæ partes esse dixit*, *non violare homines, verecundiam non offendere, in quo maxime perspiciatur vis decori*, *I. Off. 28*. Quapropter etiam GROTIUS *J. B. & P. Prol. §. 8*, *Injustitiam non aliam naturam habere scribit, quam alii usurpationem: contra, Justitiam totam in alieni abstinentiâ positam esse*, *l. c. §. 44*; atque in id veteres

& recentiores omnes conspirant. Cf. KOE-
LER. *Ex.* §. 797 ; Coccejus *Diff. ad*
GROT. XII , §. 53. II. Æquitas quoque
sæpe pro ipsa justitia usurpatur a CICERO-
NE ad *Heren.* III , 2 ; quando vero duplex
ejus dicitur vis , cujus *altera justitiam ratione de-*
fendatur , altera ad gratiam & beneficium per-
tineat , IDEM *Partit.* XXXVII , abunde in-
nuitur æquitatem quidem cum justitia esse
conjunctam , utramque tamen proprium
suum munus tueri : quod ipsum ex CICERO-
NE *Off.* I , 7 , 14 , & 16 , nec non ex L. I ,
§. 5 , *D. de aq. & Aq. pl.* adparet. Ceterum
in tanta loquendi inconstantia oportebat om-
nino firmas dari vocabulorum notiones (§.
112 , *sch.*) , uti & *Cel.* WOLFFIUS verissime
adnotavit ; *Ph. Pr.* I , §. 160.

§. 166. His ita expositis non abs re erit
varia , quæ faciunt , justitiæ genera bre-
viter indicare : ac primo quidem eam *Uni-*
versalem esse , vel *Particularem* dicunt. Il-
lam esse ajunt , quæ virtutes omnes vel
simpliciter , vel saltem ad aliorum perfe-
ctionem indefinite relatas complectatur ;
huic autem subjiciunt actiones , quæ juri
alicujus definito & peculiari , & porro
servandæ inter homines æqualitati con-
gruant. Deinde particularem justitiam vo-
cant *Distributivam* , quæ in rebus secun-
dum quid communibus (§. 158) divi-
dendis versetur proportionem geometricam ;
& *Commutativam* , quæ ad res proprias in
alterum proportionem arithmeticam , adeo-
que

Justitia
universalis
& particu-
laris.

que sine læsione transferendas pertineat. Denique justitiam in persolvendis præmiis *Remuneratoriam*, in pœnis infligendis *Ultricem*, seu vindicativam nuncupant.

I. Justitiam simpliciter universalem definit ARISTOTELES, *Virtutem faciendi, quod lex facere jubet, prorsusque cuncta, quæ ex virtutibus ducuntur, Magn. mor. I, c. 34; & ideo alibi justum vocat, qui legibus pareat, & injustum, qui contra legem committit, V. Nicom. 2.* Quorsum & locus MACROB. *Som. Scip. I, 8*, pertinet: ast de Justitia universali secundum quid locutus est Philosophus, *V. Nicom, 3*, dum ait: *Hæc igitur justitia virtus est, illa quidem perfecta, non tamen simpliciter atque absolute, sed si ad alterum referatur.* Alii priorem, alii posteriorem sensum sunt amplexi, cf. GUNER. ad *Daries. §. 332*, n. 3; ast ita facile conciliari possunt. II. Contra justitia particularis ARISTOTELI est distincta virtus, & a ceteris omnibus diversa, ob quam *quis plus non sumit, aut vindicat, quam oportet & aequalitatem servat, Nicom. V. 4, & Mag. mor. I, 34; cui opponitur injuria, & cupiditas habendi plus suo, lb. cc., illaque versari dicitur in honore, aut pecunia, aut salute, aut se quo uno nomine hæc omnia complecti possit, in eo scilicet quod nostrum supra nuncupavimus (§. 143, 144); nam justitia in non accipiendo alieno collocatur, & a liberalitate secernitur, Nicom. IV, C. I; quæ etiam PUFFENDORFII de O.H. & C.I, C.2, §. 14; & TERVERI, CHAR.MICHAELIS ad h. l.; tum DARIESII I. J. U. §. 233* alio-

aliorumque est sententia, Ceterum carpitur a multis hæc distributio, quod particularis justitia in universali jam contineatur: ast hi animadvertere poterant, non proprie sic dividi justitiam, sed vocabuli ambigui variam significationem explanari. III. Particularis justitiæ unam speciem dixit ARISTOTELES, quæ sit *in distributione rerum communium*, alteram quæ *in rebus communicandis vim corrigendi & emendandi habeat non modo inter volentes ed, setiam inter invitos*, *Nicom. V., c. 5, & c. 7.* Et quum *Relatio, quam habent duo numeri inter se comparati*, a Mathematicis dicatur *Ratio*, & quidem *geometrica*, si per divisionem, *arithmetica* si per subtractionem ea inveniatur; proportio autem geometrica sit *Similitudo duarum rationum geometricarum*, veluti $6. 2 :: 12. 4$, & proportio arithmetica sit *Similitudo duarum rationum arithmeticarum*, veluti $7. 2 :: 5. & 8. 3 :: 5$, non inepte docuit Philosophus, priorem proportionem in justitia distributiva, posteriorem in commutativa observari, *Nicom. V., c. 7.* Hinc si A unum, B duo, C tria contulerint, & 24 adipiscantur, illi 4, isti 8, huic 12 debentur. Fingas vero Cajum quinque Titio abstulisse; jam primo totidem subtrahere, & ea addere secundo oportebit. IV. Denique justitiam remuneratoriam & vindicativam KOELERUS *Ex. §. 1446*, & DARIESIUS *I. §. un. §. 235*, aliique adornarunt, quibus præsertim quoad alterum membrum jam GROT. II, XX, 1, n. 2; & PUFFENDORFIUS I, VII, 10, 13, VIII, III, §. 3, præiverunt. Prioris justitiæ exemplum adsignat ipse ARISTOTELES

LES, *Mag. mor. l. 34*, in distributione præmiorum, & in certaminibus athletarum: exempla vero posterioris ex §. 77, *sch.*, interim erui possunt.

Expletrix,
& attributrix.

§. 167. Etsi vero hæc justitiæ distributio per se non fit absurda, ea tamen miris ambagibus involuta fuit & logomachiis: quare præstat modo illam divisionem, quæ a jure illius, cui aliquid tribuitur, descendit, cum Grotio usurpare: si nimirum juri alterius perfecto respondet, & hinc suum & facultatem respicit, justitia est *Expletrix*; si vero respondet juri alterius imperfecto, adeoque meritum tantum respicit, & dignitatem, justitia est *Attributrix*. Nec ullum reperire est justitiæ munus, quod non uno, aut altero hujus divisionis membro contineatur; ceterum abunde patet solum justitiam explettricem proprie & strictè justitiæ nomine venire.

I. Inde autem ortæ sunt ambages, quod justitiæ distributiæ & commutatiæ notiones, propter adducta a Philosopho, *Nicom. V. 5*, particularia exempla confusæ, nec satis universales visæ sunt: quare interpretes non pauci justitiam *διαμοιραστικὴν*, *distributivam*, non in re secundum quid communi dividenda, sed in præmiis tantum, vel pœnis assignandis versari, perperam sibi persuaserant; cf. GROT. J. B. & P. I. I, 8, & ibi *Heinecc.* Contra justitiam *συναλλακτικὴν* vocarunt *commu-*

tativam nimis arcto vocabulo, cum potius *Emendatrix*, vel *Correctrix* ad mentem ARISTOTELIS fuisset dicenda, ut omnem justitiæ formam hoc genere comprehensam exhauriret; cf. GROTIUS. *l. c.* Dein obscuris utebantur proportionum definitionibus; arithmeticam enim plerique per *respectum rei ad rem*, & geometricam per *respectum rei ad personam* declarabant. V. NOODT. *ad Pand. L. I, 1.* Ac illam quidem ad facultatem, hanc ad meritum unice pertinere arbitrati sunt, aliter ac sensit Philosophus, qui etiam in jure perfecto, veluti in *pecuniæ communis distributione eadem ratione*, scilicet geometrica, *utendum esse dixit, quam habent inter se res eæ, quæ ab uno quoque in medium allatæ sunt*; *Nicom. V, 7.* Denique determinationem ejus, quod pluribus jure perfecto tribuendum est, multi cum ipso distributionis actu confundebant; etsi enim determinatio ejus, quod cuique ex re communi debetur, fiat ratione geometrica, tamen certum est, in ipsa retributione rationem arithmeticam esse observandam. Cf. WOLFF. *Hor. subs. l. c.*, An. 1729; *Trim. vern. IV, II, §. 11.* Igitur alteram illam justitiæ divisionem a veteribus confuse indicatam (§. 165, sch.) primus exposuit GROTIUS. *J. B. & P. I, §. 8*, quæ, quidquid COCCÉJO videatur, nullum jus imperfectum agnoscenti, in *Comment. ad GROTIUS. l. c.* (§. 155, sch.), eximium tamen usum habet in nostra disciplina: ast minus recte autumavit vir ille summus justitiam attributivam distributivæ, & expletivam commutativæ respondere; uti enim utraque justitiæ par-

particularis forma in expletice continetur ; ita distributiva plures semper ad rem communem concurrentes supponit ; contra attributrix etiam intuitu unius tantum exerceri potest. Id etiam movit PUFFENDORF. J. N. & G. I, VII, 8 ; tum DARIESIIUM. I J. U. §. 232, aliosque, ut justitiæ universali attributricem, & particulari expleticem substituerent. Et ita quæ contra Aristotelicam proportionis doctrinam GROTIUS, & COCCEJUS, l. c. n. 2, & 3, tum HOBBE-SIUS *de Civ. III, 6*, Gerh. NOODT ad *Pand. I, I, Tit. I*, alique excogitarunt, facile corruunt omnia.

Personæ,
& actio-
nis.

§. 168. Porro justitiam aliam *personæ*, seu internam, aliam *actionis*, seu externam, faciunt : priorem per *habitum animi suum cuique tribuendi*, posteriorem per *nam actionis cum lege convenientiam* definiunt. Enimvero, etsi hæc formam habet justitiæ, & similitudinem, vera tamen justitia non est (§. 164) ; quod talis autem esse judicetur, inde evenit, quia homo aliorum hominum mentes nequit penitus introspicere (§. 18). Ceterum duplex hæc personæ & actionis consideratio non tam justitiæ propria est, quam reliquis etiam virtutibus communis, siquidem actiones piæ, honestæ & æquæ nunc a proposito voluntatis, nunc ab alia quoque causa proficisci possunt (§. 164).

Recte porro distinxit ARISTOTELES, *V. Eth.*

Eth. 10, & 11, *injuste agere, & agere quod injustum est*; CICERO autem hoc ipsum dixit ita justum esse, quod recte fit, si est voluntarium, *Off.* I, 9, & III, 17; actio scilicet bonitatem materiale, seu physicam habere potest, etsi bonitate formali, seu morali destituatur juxta illud HORATII: „*Oderunt peccare boni virtutis amore: „Tu nihil admittes in te formidine pœnæ: „I, Ep. XVI, v. 52*: atque hac de causa HOBBSIUS justitiam personæ a justitia actionis, & hominem justum ab infante, *de Civ.* III, 5, tum COCCEJUS jus a virtute, *Diss. proœm. ad Grot.* X, 15, denique justitiam internam ab externa separarunt; vid. HEIN. *El. J. N.* II, §. 150. Quo sensu tamen justitia attributrix, quæ proprie interna audit, justitia actionis tantum atque externa esse potest; nec enim ea divisio propria est justitiæ strictæ talis, sed etiam reliquis virtutibus communis (§. 134). II, Jam vero intelligimus, cur definitio justitiæ data ab ULPIANO in *L. 10, pr. D. de J. & J.*, quod sit *Constans & perpetua voluntas* (habitus nimirum seu virtus §. 164) *jus suum cuique tribuendi*, ad justitiam personæ & explettricem simul spectet, siquidem *Suum* in sensu tecnico propriæ disciplinæ (§. 143) accepisse judicandus est. Ii vero, quibus justitia est *bonitas*, (id est promptitudo, quod alii bonum est, agendi) *per sapientiam administrata*, WOLF. *Th. N.* I. §. 1067, DARIËS. §. 229; seu *bonitas in spiritu proportionalis*, BAUMGART *Metaph.* §. 906, illi hanc virtutem in latiore significatione considerarunt.

Quisque
justus &
bonus
præsumen-
sus,

§. 169. Quemadmodum bona & recta non aliter est actio, quam si in singulis suis partibus consentit cum lege (§. 82), ita *virum bonum* esse illum tantum appellandum putamus, qui pietate, justitia, æquitate, honestate & decentia est imbutus; justum vero in sensu latissimo (§. 161), qui nullis adhuc fœdatus est vitiis contrariis: quum autem hæc vitia primum actionibus nostris liberis adsciscantur, nemo a sola natura vitiosus, fœdusque esse intelligitur, sed demum accedente quodam facto. Hinc quilibet homo etiam eo jure connato gaudet, ut justus amplissima significatione esse judicetur, donec ex turpibus factis de ipsius malitia & vitiositate constiterit.

Viri boni ideam præclare expressit CICERO: *Virum*, inquit, *bonum aliquem esse, innumerabilibus officiis & laudibus continetur*; Off. III, 19. Et alibi: *Omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos cum sapientes, tum viros bonos dicimus*; *Tusc. disp. V, §. X, cf. & de Amicit. C. V, quocum consentit HORATIUS*;

Vir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges juraque servat. I. Ep. XVI, v. 40.

Quoniam vero quisque jure connato gaudet, ut justus esse judicetur, donec appareat contrarium: ideo si actio externe justa sit, etiam pro justa interne est habenda. Itaque
vul-

vulgatum illud adagium: *quilibet presumitur bonus, donec probetur malus*: verum est in sensu negante vitia facto adquisita, non vero in sensu affirmante hominem omnibus virtutibus ornatum atque instructum.

CAPUT QUINTUM

D E

VARIA ACTIONUM MORALITATE, IMPUTA-
TIONE, AC CONSCIENTIA.

170. <i>D</i>ifferunt actiones moralitate. 171. <i>P</i>ro obligationis magnitudine. 172. <i>A</i>c libertatis. 173. <i>A</i>deoque arbitrii & rationis gradu. 174. <i>Q</i>uis dicatur actionis auctor? 175. <i>Q</i>uid imputatio? 176. <i>H</i>æc constat ratiocinio. 177. <i>T</i>am quoad factum, quam quoad jus. 178. <i>E</i>st vera vel falsa. 179. <i>C</i>erta vel incerta. 180. <i>I</i>mputationis subiectum, objectum, & fundamentum. 181. <i>C</i>ausa actionis solitaria, auxiliatrix, præcipua, subiecta. 182. <i>Q</i>ue causæ morales speciatim. 183. <i>A</i>ctio non imputatur, si careat spontaneitate.	184. <i>S</i>i non sit fortuita agenti. 185. <i>V</i>el in ejus intelligentiam non cadat. 186. <i>E</i>x gradu moralitatis accipitur imputationis mensura. 187. <i>A</i>ctio facilis minus imputanda est, quam difficilis. 188. <i>I</i>n vita minus, quam ultronea. 189. <i>C</i>ontra causæ præcipuæ magis, quam subiectæ. 190. <i>Q</i>uænam agendi momenta augeant imputationem? 191. <i>C</i>ulpa minus imputatur, quam dolus. 192. <i>A</i>ctio deliberata magis, quam non deliberata. 193. <i>Q</i>uando ex intentione & proposito imputatio sumat incrementum?

194. Et pro gradu diligentia aut negligentia varietur?
195. Tum pro modo aetatis, temperatura, & affectuum?
196. Cur actio composita magis aestimetur, quam simplex?
197. Quid forum, & quod duplex?
198. Existit forum conscientiae.
199. Haec antecedens est, vel consequens, theoretica, vel practica, bona, vel mala.
200. Recta, vel errans, probabilis, vel improbabilis, vel dubia.
201. Quatenus teneamur sequi dictamen conscientiae.
202. Quid si fuerit errans?
203. Vel dubium?
204. Vel tantum probabile.
205. Cur id imprimis tenendum sit, quod verissimillimum?
206. Opinione minus probabili rejecta.
207. Quid objiciant adversarii?
208. Refelluntur argumenta a notione probabilis, favore libertatis, & defectu legis petita.
209. Tum & reliqua fallaciae diluuntur.
210. Quae dormiens dicitur conscientia, quae expergescenda.

§. 170.

Differunt
actiones
moralita-
te.

Quomodo actiones humanæ ratione subjecti, in quo versantur, a se invicem discrepent, explicatum est superiori capite: nunc de discrimine, quod eadem a quantitate bonitatis, vel malitiæ moralis accipiunt, consentaneum est docere. Etsi enim non defuerint Philosophi, quibus æqualia esse peccata & recte facta viderentur, paradoxam tamen illorum sententiam ex iis, quæ de obligatione, lege & libertate alibi tradita sunt, facile est refutare.

Rationem, ob quam Stoci peccata omnia esse paria arbitrarentur, exponit LAERTIUS L. VII. seg. 120. *Quia uti verum vero magis tale non est, neque falsum falso, ita nec peccatum peccato, num qui magis minusve delinquit, pariter abest ab recto: Et jam lineas transfiliit: quod cum feceris, ut ait CICERO, culpa commissa sit, quam longe progrediare, cum semel transieris, ad augendam culpam nihil pertineat.* Paradox. III, c. I. Quare & Jcti in Stoicorum disciplina educati, eum, qui ex acervo frumenti modium sustulit, totius rei furtum facere, & illum, qui dolium aperuit, & inde parvum vini abstulit, totius furem videri, judicabant. L. 21, Dig. de furt. Quibus porro succinuit HORATIUS I. Epist. I, v. 55.

*De mille fabæ modiis quum surripis unum ,
 Damnum est, non facinus mihi pacto lenius isto.*
 Simili ratione arguebant Stoici actiones bonas pares esse inter se , quia si bene facta recte facta sint , & nihil recto rectius , certe nec bono quidem melius inveniri possit ; CICERO. Parad. III , I.

§. 171. Scilicet convenientia actionum liberarum cum lege illarum rectitudinem, repugnantia vero peccatum constituit (§. 82), sed legis robur ex obligationis quantitate, hæc vero ex momenti cum actione copulati pondere & viribus æstimatur (§. 77) ; satis itaque liquet , nunc majores , nunc minores leges a nobis posse custodiri , aut violari , & porro tam peccata , quam recte facta disparia aliquando esse oportere.

Pro obligationis magnitudinæ.

Quis igitur non miretur , inter præcepta Zenonis & illud recenferi : *Non minus delinquere eum , qui gallum gallinaceum , cum opus non fuerit , quam , qui patrem suffocaverit : CICERO pro Muræn. 29.* Sane quando istud Paradoxum exposuit Tullius ex mente Stoicorum , illud tamen inter servi & patris necem interesse tradidit : *Quod in servo necando semel peccetur : in patris vita violanda multa peccentur ; violetur is , qui procreavit ; is , qui aluit ; is , qui erudivit ; is , qui in sede ac domo , atque in republica collocavit : multitudine peccatorum præstet , eoque pæna majore dignus sit : ex quo loco abunde colligitur , etiam Zenonis æmulos , obligationes & leges alias aliis majores , &*

Q

deli-

delicta delictis praviora vel invites statuiffe.
Merito igitur in illos insurgit HORATIUS :

*Nec vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet
idemque,*

*Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus divum sacra legerit.*

I. Satyr. III, v. 115, seq.

Sed & laudata Ofilii & Trebatii doctrina,
quod furtum partis pro furto totius habeatur,
ab ULPIANO est explosa cit. L. 21,
Dig. de furt.

Ac liber-
tatis.

§. 172. Sed neque actionum bonitas,
vel malitia moralis aliter intelligitur,
quam si eadem ab agentis libertate (§. 62),
veluti effectus a suo principio & causa,
proficiscantur (§. 46); quum igitur
quantitas causæ quantitatem effectus
necessario determinet, & libertas, quæ
arbitrio & ratione agentis constat (§. 44),
jam diminui, jamque augeri pro re nata
possit (§. 45, §. 30), manifesto apparet,
varios quoque, & multiplices esse debere
libertatis effectus: dari porro moralitatis
quantitatem, atque hinc liberas actiones
bonas, vel malas, alias aliis honestiores
fieri, vel turpiores.

Id est, quod Romanæ leges passim inculca-
runt: *In maleficiis animum & voluntatem spe-*
ctari, non exitum, L. 14. Dig. ad L. Corn.
de Sicar. Ponitur autem voluntas pro liber-
tate, quia quælibet actio libera volitione,
aut nolitione continetur (§. 44). Et ita

evanescent Stoicorum argumenta. Nihil enim esse vero verius, nec falso quidquam magis falsum, inde venit, quia immutabiles sunt rerum essentiae, nec idem objectum magis esse vel non esse, quam re ipsa est, potest: contra causa moralitatis est agentis libertas, quam crescere, vel decrescere, & porro habere quantitatem qualitatis, seu gradum, minime repugnat. Nec illud minus manifestum est, alios magis, alios minus a scopo suo aberrare, & jam unam, jamve plures lineas transilire; unde conficitur, etiam legum transgressiones alias aliis majores, vel minores cogitari posse; quid! quod unam falsitatem duabus falsitatibus esse minorem nemo profecto negaverit. Igitur etiam bonitatem, vel malitiam moralem actionum incrementi, vel decrementi esse capacem non est dubitandum. Consentiant illa loca Sacrarum Litterarum: *Pro mensura peccati erit & plagarum modus*, Deuter. XXV, 2: *Pejus operati sunt quam patres eorum*, Jer. VII, 29: *Propterea qui me tradidit tibi maius peccatum habet*, Joh. XIX, 11: ad quæ non attendisse videtur MASCOV. in notis ad *Puffend. J. N. & G. L. I, c. 8, §. 1*, dum peccatorum æqualitatem saltem theologicam exsculpere voluit.

§. 173. Itaque in quantitatem moralitatis inquisiturus, actionem liberam ad *arbitrium & rationem* agentis, quasi ad pondera, atque mensuram exigere debet, illamque eo meliorem, vel pejorem judicare, I. quo magis quis sponte sua egit; II. quo plures habuit in sua potestate

Atque arē
bitrii &
rationis
gradu.

actionem determinandi modos; III. quo graviora denique agendi, vel non agendi momenta perspicere potuit (§. 44, *sch.*). Contra tanto magis honestati, vel turpitudini actionis decedere tenendum est, quanto minus id, quod factum est, vel *spontaneum*, vel fortuitum, seu *contingens*, vel rationi pervium, seu *intelligibile* fuisse reperitur.

Magnitudinem moralitatis SATURNINUS *causa, loco, tempore, quantitate, qualitate, & eventu*, L. 16, §. 2, D. de pœn.; HUG. GROTIUS vero *causa, quæ impulit, causa, quæ retrahere debuit, & idoneitate personæ*, de J. B. & P. II, C. XX, §. 29; PUFFENDORFIUS *objecto, effectu, & intentione*, de Off. H. & C. II, XIII, §. 16; BARBEYRACIUS ad Puf. de J. N. & G. I, VIII, §. 5, *re objecta, agentis qualitate, & conditione, ipsa actionum natura, & actionis exitu*, esse dimetiendam vere quidem, sed obscure nimis statuerunt: ast si hæc aliæque ad desumendam actionum moralium mensuram ab aliis excogitatae regulæ cum dependentia actionis a libertate comparentur, plenam omnino accipient lucem: tres enim illæ notæ essentielles libertatis, nimirum spontaneitas, contingentia, & intelligentia, primo separatim, dein conjunctim consideratae, cum quantitatem ipsius libertatis, tum moralitatis gradum indicabunt. Cf. DARIËS. *Instit. J. Un.* §. 161, sq. & Obs. J. N. XLI. Unde etiam vulgus intelliget, cur parricidium ultro, & ab homine maturæ ætatis patratum longe magis, quam

quam necem extraneo homini a puero fustigationis metu illatam detestemur.

§. 174. Actio, vel prætermisio libera singularis, quæ scilicet persona, loco, tempore, ceterisque adjunctis circumscripta est (§. 64), *factum* strictiore significatione (§. 48) nuncupatur: causa efficiens libera est *Auctor*; qui vero auctorem facti declarat, *imputare* dicitur. Itaque *imputatio* iudicium est, quo ejus actionis, vel prætermisionis singularis auctor, seu causa efficiens libera esse affirmatur.

Quis dicatur actio-
nis au-
ctor?

Fingas Cajum tibi jugulationem Sempronii narrare, statim habes actionis genus: porro rem ordinae, quo gesta est, recenscat, atque omnes depingat circumstantias vulgato illo versiculo contentas: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*: S. THOMAS, I. 2, Q. VII, art. 3, & jam nosces actionem singularem, sive, quam vocant, *facti speciem*. Cf. SCHIERSCHMID. El. J. N. §. 119; & DARIUS. Obs. J. N. XLVI. Tunc vero adparebit, an & quis sit *Auctor facti*, CICERO *Ver. V, 26*; *Auctor necis*, L. 7, C. de his quib. ut ind.; *Auctor delinquenti*, L. 3, D. de nox. act.; & cuinam jugulationis attributum, seu prædicatum morale adscribatur, & actio imputetur. Nimirum *imputare* in re agraria jam erat vites, atque arbores non excindere, PLIN. H. N. XIV, 12; jamque, ut quidam putant, surculum plantæ inserere, seu inoculare, HOCHSTETER ad Puf. *Exerc.*

II, §. 39, *not. a.* Postea adhibita est illa vox in Arithmetica; dicuntur enim *putari*, seu confici rationes, CICERO *ad Att. IV, 11*; aut data & accepta in illas imputari, seu inferri, L. 19, 21, 29, *D. ad L. Falc.*, & hinc idem vocabulum ad rationes de moribus ineundas fuit translatum. Siquidem etiam in his perpenditur, quid aliquis debeat, aut quid ipsi debeatur, L. 6, §. 7, *de Off. Præs.*; L. 2, §. 8, *D. si quis caut. jud. sist.*; L. 4, C. *de peric. tut.* Consentiant loca PHÆDRI I. Fab. XXII, v. 8: *Noli*, inquit, *imputare vanum beneficium mihi*; & VEL. PATERCULI: *Si quis*, ait, *hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatae a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri, vetustatisque ignarus est*, L. II, C. 23. Illud vero ex dictis patet, nemini ut auctori esse tribuenda consecraria, quæ cum ipsius actione non sunt copulata, aut quorum nexus non potuit prævideri. Ideo non statim imputari potest cauponi, qui vinum vendit, hospitis ebrietas; nec qui hominem suspectum domo abire jubet, homicidii auctor est, si hic per fenestram se præcipitem egerit. Cf. BARBEYRAC. *ad Puf. de Off. H. & C. I, I, §. 18, n. 2.*

Quid im-
putatio?

§. 175. Quum autem nulla existere actio moralis, aut factum possit, ad quod non aliquæ pertineant morales consecutiones (§. 64), præmia nimirum vel pœnæ (§. 74), sive merita generatim dicta (§. 143, sch. III); consequens est, ut auctor facti, etiam causa libera moralium consecratorum, seu meritorum declarandus

duſ ſit (§. 17). Quare diſtinctam dant imputationis notionem ii, qui illam dicunt: *Judicium, quo factum aliquod, & ejus confeſſaria ſeu merita libero alicujus arbitrio assignantur.*

Ita re ipſa imputationem definivit WOLFFIUS Phil. Pract. I, §. 527; cui præiverant PUFENDORFIUS de O. H. & C. L. I, C. I, §. 17; & THOMASIIUS Fund. I, VII, §. 27: *Imputare enim, ait hic, eſſe declarare cauſſam moralem, ad quam debeat applicari effectus moralis.* Atque hinc moralem effectum, ſeu actionis confeſſarium ad libertatem alicujus relatum *mereri* agens dicitur. Ita PHÆDRUS III, Fab. XI, 6, *Id demum, ait, eſt homini turpe, quod meruit pati;* & OVIDIUS I. de Pont. El. I, 62: *Eſtque pati pœnas, quam meruiſſe minus.* Unde alia ſuit *meriti* ſignificatio, ab illa, quæ jus imperfectum deſignari ſupra diximus (§. 155), probe ſecernenda.

§. 176. Quoniam vero ex connexionemomentorum cum actionibus obligationes emergunt & leges (§. 71), nemo non videt, eum, qui imputationem facit, primo examinare, & tribuere alicui factum, dein animum ad facti confeſſaria, ſeu obligationem & legem reflectere, poſtea judicium, quo auctor ſanctioni legis ſubjiciatur (§. 74), elicere oportere. Atque idcirco imputationem alii in adplicatione legis ad factum, alii in judicio dif-

Hæc conſtat ratio-
cinio.

discursivo, seu ratiocinio de moralitate actionis singularis collocarunt.

Juvat doctrinam imputationis severo Junii Bruti exemplo illustrare. Is detecta a Vindicio filorum conjuratione de recipiendo Rege, litteras ad Tarquinium datas *primum ex utriusque sigillo, dein etiam e manu agnovit, postea filiis dicendi, si velint, dedit copiam; cumque neuter auderet negare, eos observatis legibus, quæ de maleficiorum suppliciis erant receptæ, securibus decollari sivit*; DIONYS. HAL. p. 283. Contra servo, conjuratorum indici, pecunia ex ærario, libertas, & civitas data est, LIVIUS II, 5. Itaque Brutus primo factum illud cognovit singulare: *Filios perduellionis reos esse*; porro ei occurrit legis idea: *Perduellis capitalis esto*; atque ex duabus hisce præmissis deduxit conclusionem: *Ergo Filii pœnam capitale promerentur*; adeoque propositionem minorem sive factum ad propositionem majorem, nimirum legis sanctionem applicavit, & de actionis turpitudine non ex ejus intuitu, sed ex singularibus circumstantiis ratiocinando tulit judicium. Quomodo autem Vindicio meritum, seu præmium detectæ proditiõis assignatum sit, ex dictis jam patebit.

Tam quo-
ad factum,
quam
quoad jus.

§. 177. Inter actus, ex quibus constat imputatio, unus est, quo factum; alter, quo facti merita auctori assignatur (§. 176): priorem actum imputationem *facti*, posteriorem imputationem *juris* nuncupant, atque inde colligunt, in quovis ju-

judicio imputatorio tres cogitatione saltem discerni posse personas : unam , quæ imputet factum ; alteram , quæ imputet jus ; tertiam , cui & factum & jus imputetur ; quia tamen nemini jus imputari sine facto potest , non obscurum est , imputationem facti , & imputationem juris non esse imputationis formas , sed tamquam partes ad unam plenam integramque imputationem pertinere.

Igitur in superiori exemplo Vindicius *factum* , Brutus vero *jus* adolescentibus Romanis imputarunt : ille *actoris* , ille *judicis* , hi vero *reorum* personas sustinebant. Ast uti hæc personarum distinctio sæpe animo tantum , & mente fieri potest ; ita actoris & rei vocabula ad pœnæ potius , quam præmi imputationem pertinent : quoniam vero post imputationem facti , an legis edicto illud conveniat , vel disconveniat , exquiritur , & demum succedit imputatio juris ; ideo definitio imputationis a KOELERO Ex. §. 381 ; & HEINECCIO El. J. N. I. §. 95 , aliisque passim tradita , quod sit *applicatio legis ad factum* , iis non probatur , qui non tam legem , quam potius meritum lege statutum , seu legis sanctionem ad factum adplicari arbitrantur ; WOLF. Ph. Pr. I , §. 598 , sch. ; DARIUS. I. J. U. §. 225 , sch. Enim vero lex a sanctione separari nullo modo potest (§. 74) ; igitur , qui adplicat legis sanctionem ad factum , legem quoque ad illud adplicare necesse est. Sunt denique , qui duas , facti scilicet & juris , imputationes dari negant ,

gant, quod una imputatio utroque tam facti, quam juris iudicio semper absolvatur, MULLER. Ph.Pr. Un. §. 299; ACHENWALL. Obs. J. N. Spec. II, §. 9. At non illam esse imputationis divisionem, sed tantum vocis ambiguae minorem, aut majorem potestatem exponi, antea vidimus, SCHIERSCHMID. El. J. N. §. 63; DARIUS. Obs. J. N. XLII, §. 21.

Est vera
vel falsa.

§. 178. Nititur itaque omnis imputatio iudicio discursivo, seu ratiocinio (§. 176), quod cum verum esse possit, vel falsum (§. 29), consequens est, imputationem in *veram* seu rectam, & *falsam* seu errantem non inepte distribui. Quare vera erit rectaque imputatio, si nec in idea facti, nec in idea legis, nec in utriusque inter se copulatione ulla occurrat repugnantia. Contra fallaciam instituunt in imputando, qui vel facto, vel lege, vel facti ad legem adplicatione aberrant.

Scilicet, ut falsus syllogismus vel in materia peccat, seu principiis, vel vero in forma, seu conclusione; ita & imputatio exceptione vel facti, vel juris, vel modi certum factum cum certo jure connectendi refutatur. Factum ergo quod attinet: *Exploranda est veritas multum prius, quam stulta prave judicet sententia*, PHÆDR. III, 10, 5. Præterquam quod enim *minima*, ut ajunt, *circumstantiæ mutet casum*, seu facti speciem:

*Aliquando & illi peccant, quos minime putes.
Et, qui non peccant, impugnantur fraudibus:*

Idem

Idem III, X, 52, sq. Nec defuerant unquam homines lupi, *qui fictis cauffis innocentes opprimunt*, Idem I, I, 15; veluti Tarquinius, qui *Turnum objecto falso crimine inson-tem neci dedit*, LIVIUS I, 51. Dein clara & distincta tenenda est legis cognitio, corrui-
 rit enim imputatio, si nulla hujusmodi lex fue-
 rit, ut si jam sublata sit, cujus rei exemplo
onus circumcisionis esse potest, Act. XV, 28.
 Postremo si verum factum sit, & vera etiam
 lex, videndum tamen ratione formæ, an
 actio singularis sub data lege, tam quoad
prædicatum, genus facti, quam quoad *sub-*
jectum, facti auctorem, contineatur. Per-
 peram igitur Pharisei opus in necessitate
 susceptum, quasi legi de sanctificando sab-
 batho esset adversum, in pœnam imputa-
 bant, *Matth. XII, 10, sqq.* Verissime autem
 PHÆDRUS: *Hoc admonere simplices etiam po-*
test, opinione alterius ne quid ponderent, am-
bitio namque dissidens mortalium aut gratiæ
subscribit, aut odio suo, III, X, 54, sqq.

§. 179. Prout dein facti & juris cogni-
 tio ex ratione sufficiente vel non sufficien-
 te arcessitur, etiam imputatio *certa* alia
 est, alia autem *incerta*: quæ posterior, si
 ad veritatem accedat magis, quam rece-
 dat, verosimilis dicitur & *probabilis*, si
 autem ad falsitatem propendeat magis,
 quam ad veritatem, quamvis penitus con-
 velli, & inter apertos errores referri non
 possit, tamen *improbabilis*, nec similis ve-
 ro (§. 137, sch.) nuncupatur. Atque ex
 his consequitur, ut primo, quo plures vel

Certa vel
 incerta.

pau-

pauciores veritatis occurrunt notæ, eo *probabilior*, vel *improbabilior* fiat imputatio; dein ut tamdiu *dubia* hæc hæerere debeat atque suspensa, quamdiu rationes auctorem facti & confectariorum affirmandi, vel negandi sunt æquales (§. 26).

Certa igitur erat imputatio, qua Duumviri Horatium sororicidam morte dignum iudicabant, quia tam de facto, quam de lege sufficienter constabat. Et hinc populus Rom. reum absolvisse dicitur *magis admiratione virtutis, quam jure causæ*, LIVIUS I, 26. Ast Miloni Clodium insidias collocasse probabiliter tantum confecit CICERO *pro Milon.* X, qui probabilem narrationem vocat, *si in ea videbuntur inesse ea, quæ solent apparere in veritate*, Invent. I; *sive id falsum est, sive verum*, ibid. c. 29. Etsi enim non detur probabile in se, & omne quod verum est, in se certo verum sit, quia simul esse falsum non potest; sæpe tamen probabile datur propter imperfectionem intellectus nostri, quoties plura quidem, sed nondum sufficientia indicia veritatis sese offerunt, sive ea *interna* sint, & ex ipsius rei natura, sive *externa* & ex aliorum declaratione orta: quæ posteriora tamen sine prioribus nullum in scientiis pondus habent. Itaque tenendæ sunt illæ Dialecticæ regulæ. I. Non omne quod possibile est, ideo esse etiam probabile: ita tribus si ludas tesseriis, decem & octo puncta cadere quidem statim possent, ast id eventurum verisimile non est. II. Eandem propositionem posse uni esse certam, vel probabiliorem, quæ alteri in-

certa est, aut improbabilis, uti illa olim fuerat: *existunt antipodes*. III. Neminem tamen contrarium ejus, quod certo scit, posse probabile judicare. IV. Et denique animum libræ naturam habere, quæ perinde maneat in æquilibrio, sive æqualia in utraque lance, sive nulla prorsus pondera imponantur (§. 32, sch.); *DARIES*. Obs. J. N. LVII.

§. 180. Nunc quid imputationis sub-
jectum sit, quidve objectum, & quodnam
illa habeat fundamentum, haud difficul-
ter perspicitur. Primo enim imputatio iis
tantum fieri potest, qui agendi libertate
sunt instructi (§. 174); dein in omnibus
versatur actionibus, quæ aliquam habent
moralitatem (§. 175); & demum a qua-
dam semper pendet obligatione & lege,
quibus actio imputanda comprehendatur
(§. 176); quare, quæ a nonnullis statui-
tur, imputatio physica a recepto loquen-
di usu penitus abhorret.

Imputa-
tionis sub-
jectum,
objectum,
& funda-
mentum.

Quemadmodum, qui nummos accipit, illos non in dantis, sed ejus, cujus voluntate accepit, rationes refert; ita non motus actionis physicus, sed moralis, & qui pendet a libertate, imputari dicitur. Hinc *in-tilium belli*, ut observat *TACITUS*, *Ottoni nemo imputabat*, quod a suis penne esset *coactus*, *Hist. II, 31*. Nec quisquam bovi corrupetæ illatum sibi nocumentum duxerit imputandum, sed domino, in cujus potestate fuerat bovem custodire, *Exod. XXI, 28*,

29. Solent quidem sæpius aliorum facta veluti parentum liberis jam prodesse, jam nocere; aut fortunæ ille est, aut infortunii effectus (§. 147), non (ut ait HEINECCIUS El. I. N. I, §. 105) imputationis: si enim bona vel mala meriti generi non subsunt, ea ut præmia, vel ut pœnas tribuere, adeoque & imputare repugnat (§. 175, & §. 74. sch.). Ceterum ratio, ob quam actio capax est imputationis, recte quidem vel ab illius dependentia a libertate, PUFFENDORF. de O. H. & C. I, I, §. 17, vel, quod idem est, ab ejus moralitate arcessitur, DARIUS. I, J. U. §. 217; attamen ipsi imputationi locus aliter esse non potest, quam si factum ad obligationem aliquam & legem referatur (§. 176), ACHENWALL. *Obs. J. N. Sp. II, §. 9, sch.*; quorsum spectant verba Apostoli: *Ubi enim non est lex, nec prævaricatio*, Rom. IV, 15. Sed nec ulla est actio singularis, seu factum liberum eo sensu indifferens, ut nec moraliter bonum dici possit, nec malum (§. 64).

Causa
actionis
solitaria,
auxiliatrix,
præcipua,
subjecta.

§. 181. Quæ hæcenus de actione auctori imputanda generatim diximus, ea ad quamlibet causam liberam efficientem, seu ad omne auctoris genus applicanda sunt. Est autem hoc duplex, quidam enim sua tantum vi agunt, & dicuntur causæ actionis unicæ, seu *solitariae*; quidam autem alteri agenti vires suas accommodant, & sunt causæ auxiliatrices, seu *sociæ*. Quum vero quæ sociæ sunt causæ, non eadem semper sese

ex-

exferant efficacia , novæ etiam illarum nascuntur formæ ; quæ enim pari vi operantur *æquales* , secus *inæquales* ; dein quæ plus ad factum conferunt , *præcipue* , quæ minus , *administrate* ; tum quæ ita actionem antecedit , ut nulla alia interjecta sit , *proxima* , ceteræ *remotæ* ; denique , quæ effectum per se producant , *immediate* , quæ per alium effectui tribuunt existentiam , *mediate* nominantur.

Mortis Remo illatæ causa unica fuit Romulus , LIVIUS l. 7 , qui dein ipse a Patribus socia & æquali opera de medio fuit sublatus. Idem I , 16. Lucretia proxime & immediate se ipsam interemit , at remote & mediate a Sext. Collatino ad id fuit impulsæ. Idem I , 58. Porro Tarquinii expellendi præcipuus & mediatæ auctor exstitit Brutus , sed reliquos adhibuit cives , ut causas immediate , & administras , DYONISIUS HAL. IV , p. 276 , sq. Differt autem causa proxima ab immediata , quod proxima ad remotam necessario referatur , immediata vero etiam sine mediate intelligi possit. Cf. GUNER. *Comment. ad DARIUS. §. 178.* Ceterum per se patet , operationes rerum , veluti motus animalium , aut agendi instrumenta , uti fustes , gladios , venena , causas tantum esse physicas , ac instrumentales , adeoque huc non pertinere.

§. 182. Ad causas mediatas seu morales in specie dictas ii porro accensentur ,

Quæ causæ
sunt morales
speciatim.

tur, a quorum libertate actionem ab altero patrari, vel non patrari quodammodo pendebat, quod quidem quatuor contingere modis potest. I. Si nimirum quis actionis *ideam* sermone, exemplo, aut consilio (§. 75) alteri producat. II. Si illius *voluntatem* imperio (§. 141), precibus, minis, palpatione ad agendum permoveat, sollicitet, instiget, exhortetur; aut saltem agere volentem, idem se velle declarando, seu adjecto consensu confirmet. III. Si actionis suscipiendæ, vel occultandæ locum, tempus, modum, aliave idonea suppeditet *remedia* (§. 80). Si demum IV. actionem molienti non inferat, cum possit, vel verbis vel factis *impedimentum* (§. 81). Hos enim cunctos influisse in actionem, ejusque esse participes, atque consortes manifestum est (§. 17).

Pleræque hæc morales causæ notis illis memorialibus versiculis comprehensæ sunt:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstans, non manifestans:

D. THOMAS 2, 2, q. 62, art. 7; quarum sex priores actionis sunt causæ positivæ, tres reliquæ vero privativæ (§. 48), & ideo etiam Romanæ leges facti consecraria iis assignarunt. Nam I. ut ait Jctus Paulus: *Is damnum dat, qui jubet dare*, L.

169, de R. I., *si modo jus imperandi habuit*,
 L. 37, pr. D. ad L. Aq. 11. Etiam alios
suadendo juvisse sceleris est instar, L. 10,
 D. de poen.: hinc qui malum hortatus est, vel
malum monstravit, tenetur, L. 1, §. 1, D.
 de serv. cor.; dummodo vincibilis subit intel-
 lectus vel voluntatis defectus (§. 82); quo
 sensu recte dixit CICERO: *Quid debet, qui
 consilium dat, prestare præter fidem?* ad
 Attic. XVI, 7. III. Ita quoque, *Si ser-
 vus sciente domino noxam commisit, suo no-
 mine tenetur*, L. 2, D. de nox. act., & *cre-
 ditum filio volente patre huic attribuitur*,
 L. 2, C. ad Sct. Maced.; *scientiam tamen
 spectare debemus, quæ habet voluntatem*, L.
 1, §. 2, D. si fam. furt., L. fin. §. fin. D.
 de naut. caup. IV. *Nec oportet laudando (pal-
 pando) augeri malitiam*, L. 1, §. 4, D. de
 serv. corr. V. *Receptatores vero in pari causa
 sunt habendi*, L. 1, D. de recept.; *Recipere
 autem est refugium abscondendi causa prestare*,
 L. 1, §. 2, D. de serv. corr. VI. *Nec mi-
 nus qui occasionem (seu remedia) præstat,
 damnum fecisse videtur*, L. 30, §. p., D. ad
 L. Aq.; & *particeps furti est, qui furtum
 non fecit, si vires alterius suis viribus suf-
 ficientes reddit, & ejus ope furtum factum
 est*, §. 11, Inst. de obl. quæ ex del. VII.
 Eodem modo *mutus, id est, qui prohibere
 potuit (& debuit), tenetur, si non fecerit*, L.
 45, D. ad L. Aq. VIII. *Quemadmodum
 non obstans, seu qui non facit, quod facere
 debet, videtur facere adversus ea, quia non
 facit*, L. 121, D. de Reg. Jur. IX. Deni-
 que & consciis conjurationis, aut criminis
 læsæ majestatis idem imputatur crimen, si

non manifestant, L. 5, §. 6, & 7, ad L. Jul. maj. *Ast vitio caret, qui scit, sed (vel per se, vel per alium) prohibere non potest*, L. 50, D. de R. J., L. 4, D. de nox. act. Et si vero qui in actionem jam patratam consentit, id est, *ratihabet*, eam laudat, non manifestat, aut recipit patratorem, suo non careat merito; attamen is facti jam præteriti auctor ideo dici nequit (§. 147), adeoque secuta ratihabitio precedenti consensui non semper æquivalet. Cf. GROT. de J. B. & P. II, C. XVII, §. 6, sqq.; DARIËS. Obs. J. N. XLV.

Actio non imputatur, si careat spontaneitate.

§. 183. Quum objectum, seu materia, in qua versatur imputatio, sint tantum actiones morales, seu liberæ (§. 180), morales autem dici nequeant, nisi sint spontaneæ, contingentes, & ab homine rationis compote susceptæ (§. 173); consequens est, ut mutationes, quæ sine spontaneitate, contingencia, & intelligentia in nobis existunt, imputationem non admittant, & hinc; ut ex defectu SPONTANEITATIS, nec I facta unice ab altero producta, nec II nudas perpeffiones, nec III actiones, ut quidam vocant (§. 48 sch.), simpliciter coactas, nec IV casus fortuitos, seu eventus ex *fortuna*, hoc est, ex improvise, aut saltem inevitabili causarum nexu emergentes, nobis in præmium, aut in pœnam imputari oporteat.

Injustæ igitur erant leges quorundam populorum , ut propinqui eorum , qui Regi insidiati erant , cum ipsis necarentur, CURTIUS VI , C. ult. Contra non modo legibus Moy-
 sis cautum est : *Non occidentur patres pro filiis , nec filii pro patribus , sed unusquisque pro peccato suo morietur*, Deuter. XXIV , 16 , IV. Reg. XIV , 6 ; sed etiam Romani Imperatores rescripserunt : *Peccata suos teneant auctores , nec ulterius progrediatur metus , quam reperiatur delictum* , L. 22 , Cod. de poen. Quæ vero quis ex alieno tantum peccato sentit mala , non imputationi , sed infortunio esse adscribenda jam supra observavimus (§. 180 , sch.). Cf. GROTIUS de I. B. & P. II , XXI , §. 9. II. Sed nec infanti eviratio , nec feminæ vis major ei illata jure exprobratur , siquidem corpus tantum violatum est , animus insons , LIVIUS I , 58. Idem de foeda noxiaque dicendum perceptione , si modo attentio , quæ jam pendet a libertate (§. 42) , evitetur. III. Nec impia esset manus , quæ vi apprehensa thus ad aram idolorum succenderet , nec si *impulsi procedimus iectu , & viribus alterius magnis , magnoque coactu alicui noceamus* , nobis id objectari poterit ; *nam tum materiam totius corporis omnem , perspicuum est , nobis invitis ire , rapique*, LUCRET. II , 272 ; ut non majore tunc utamur spontaneitate , quam gladius , aut fustis. IV. Denique incendia e cœlo orta , ruinae , naufragia , & quæ sunt hujusmodi , nemini sunt objicienda : *Quis adeo iniquus , ait TACITUS , ut sceleri assignet , quod venti & fluctus deliquerunt?* Anal. XIV , 3. Atque ex hoc principio tutoribus &

curatoribus fortuitos casus, adversus quos cavere non potuit, imputari non oportere, saepe rescriptum esse, ait PHILIPPUS L. 4, C. de per. tut. & cur. Aliter vero ignarum vulgus saepissime judicavit, veluti Burgundiones, qui imputabant Regi suo, si segetum copiam terra negaverat, AMM. MARC. XXVIII, 5; quorsum spectat illud Ovidii:

Scilicet in superos etiam fortuna lueda est:

Nec veniam laeso numine casus habet.
Trist. II, 107.

Si non sit
fortuita
agenti.

§. 184. Et quia actiones vel simpliciter necessariae, vel simpliciter impossibiles, carent CONTINGENTIA (§. 37), aperte colligitur, neminem eorum declarari auctorem posse, quae vel in ipso fiunt necessitate intestina, vel facere is praetermittit, quoties nulla reperitur agendi occasio (§. 80), aut imbecillitas naturalis, quam scilicet superare non est in nostra potestate positum, obsistit: si enim vires suas quis libere detriverit, sibi que ademerit potentiam agendi, quin ejusmodi praetermissiones ad illius referantur libertatem (§. 46 sch., & §. 17), & porro ei imputentur (§. 174), non est dubitandum.

Ex his patet veritas regulae Juris Canonici:
Imputari non potest ei, per quem non stat, si non faciat, quod per eum erat faciendum; C. 41, X, de R. Jur. Quis igitur nimiam proceritatem, dotium naturalium defectum,
cæ-

cæcitatem, surditatem alicui vitio dabit; & quis non indignabitur Lacedæmoniis, qui cum, qui magnis commotis tempestatibus hostias ad sacrificium non præbuerat, capitis arcesserunt, CICER. Invent. II, 31. Secus foret, si actio præcedens libera minus recta improvisum eventum produxerit, & infirmitas fuerit acquisita, quam probe distinguit ULPIANUS: *Neque iterum permittendum, inquit, si quid sit, quod ei imputetur, causari tempestatem, vel vim fluminis; L. 2, §. 8, Dig. si quis caut. in jud. sist.*

§. 185. Denique ex defectu INTELLIGENTIÆ I. actiones, quas quis in statu morali imperfecto, veluti furore, infantia, dementia (§. 55) patravit, respuunt imputationem (§. 183). II. Quod ipsum de illis mutationibus dicendum est, quæ vel ex insuperabili juris, aut facti ignorantia (73), vel III. ex summa ebrietate involuntaria, vel IV. ex dormientis phantasmate seu somno, seclusa ratiocinandi facultate, obveniunt: ubi vero veritatem magis perspicere, & a noxio potu sibi cavere, aut imagines in dormiendo reproductas non copulare a libero agentis pendebat arbitrio, adest jam moralis actionum causa, cui morales etiam effectus assignandi sunt (§. 17).

Vel in ejus intelligentiam non cadat.

I. Etsi actiones infantum & furiosorum sint arbitrariæ, tamen non magis sunt liberæ, quam actiones quadrupedis, L. 5, §. 2, D. ad

ad L. Aq. Quare *infans vel furiosus*, si hominem occiderint, lege *Cornelia* non tenentur; cum alterum innocentia consilii tuetur, alterum fati infelicitas excusat; L. 12, D. ad L. Corn. de sic. II. Facti ignorantia sæpe est insuperabilis, adeoque & legis positivæ (§. 121), & tunc nec obligationi (§. 72), nec imputationi (§. 180) locus esse potest. Igitur mortem non fuerant promeriti navigantes, qui, ad portum extraneum delati, vitulum Dianæ immolaverant ignari legis id prohibentis sub pœna ultimi supplicii, CICERO Invent. II, 31. Sunt etiam cognitiones, quas capere unus obligatur, non autem alter, & quarum porro ignoratio illi, & non huic imputari debet. III. Est quidem omnis fere ebrietas *insania voluntaria*, ut ait SENECA Epist. 83; facta igitur illicita in hujusmodi ebrietate patrata ad agentis libertatem referuntur, cujus fuerat in potestate potui moderari: ast si voluntaria sit ebrietas, & tanta, ut tollat rationis usum, actiones, quæ illam consequuntur, nec in se liberæ sunt, nec in sua causa, & ideo imputationis incapaces. IV. Et quia nihil tam incondite cogitari potest, quod non possimus somnare, & imagines sæpe veniunt non vocatæ, CICERO Divinat. C. VI, & N. D. I, 38, patet nec somnia qua talia imputari posse. Enimvero si quis vigilans ea provocet liberis cogitationibus, vel dormiens opprimat infantem, quem antea in lectum acceperat, non minus pœna dignus est, quam qui equos regere indoctus habenas sumit, & prosternit viatorem, L. 27, §. 9, D. ad L. Aq. Adposite ad hanc rem ULPIANUS: *Sicuti*

medico, inquit, *imputari eventus mortalitatis non debet, ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debet*, L. 6, §. 7, D. de off. Præf. Et generaliter vincibilis est intelligentiæ defectus: *Se immiscere rei ad se non pertinenti*: L. 36, D. de R. J.

§. 186. Visa hæcenus imputationis materia sequitur, ut etiam de ejusdem quantitate (§. 77) disseramus: causa nimirum & fundamentum, ob quod imputari facta possunt, est eorum moralitas (§. 180), quæ ipsa in proventu actionum a libertate collocatur (§. 62): quia vero ex quantitate causæ quantitatem effectus oportet dimetiri (§. 172), palam est, mensuram imputationis in magnitudine & gradu moralitatis (§. 173), adeoque libertatis contineri; unde consequitur, ut eo magis minusve quis sit actionis auctor, & hinc eo majore vel minore præmio, aut pœna dignus judicandus, quo ampliore vel angustiore arbitrio & ratione in agendo est potitus.

Ex gradu moralitatis accipitur imputationis mensura.

Hæc igitur sunt *æstimationes*, quas in factis coercendis adhiberi oportere docet PAPI-
NIANUS L. 41, D. de pæn. Quæ enim aliter fieret imputatio, justitiæ vel remuneratoriæ, vel ultrici (§. 166), sive, ut alii loqui malunt, æquitati repugnaret objectivæ, quæ in proportionem inter actionum consecutiva & earum libertatem collocatur. Cf. DARIUS. I, J. U. §. 227, sq. Inde apte colle-

legit GUNDLINGIUS J. N. C. IV, §. 34, quam absurdum sit contemnere mensuræ moralis doctrinam: etsi enim in hoc recte sentiant, actionem illi imputari, qui ejus sit auctor, turpiter tamen cæcutiant, quum nihil amplius discendum hac parte statuunt. Semper enim quærat, *quæ voluntas & quanta?* In hos itaque cuditur illud HORATII I. Sat. III, 78, sq.

cur non

*Ponderibus, modulisque suis ratio utitur?
ac res,*

Ut quæque est, ita suppliciiis delicta coerces.

Etsi autem DEMOSTHENES in pœna non ita nude spectandam æqualitatem scripserit, ut in *ponderibus & mensuris*, is tantum loquitur de æqualitate physica; addit enim: *sed expendendum esse propositum ac votum ejus, qui deliquit*; Epist. III. pro Lycurg. pag. 114, B. Illud vero omnino advertendum est, sermonem hic fieri de mensura pœnæ, quam quis meretur, non autem pœnæ, quam ab eo exigere oportet; hujus enim mensura ex fine pœnarum desumenda est, ut bonitati per sapientiam administratæ satisfiat (§. 168, sch. 2). Quare acute, uti solet, HUG. GROTIUS duo in pœnis esse sectanda animadvertit, *id ob quod*, scilicet meritum, & *cujus ergo*, id est, pœnæ scopum, II, XX, §. 28, & §. 20, n. 4. Hujus enim causa aliquando remittitur pœna, & legis gratia fit (§. 87, sch.). Cf. DARIUS. Obs. J. N. XL, §. 6, sq. Quo sensu APOSTOLUS *beatum* vocat eum, *cui Deus non imputaverit peccata*, Rom. IV, 4.

§. 187. Arbitrium vi quadam efficiente interna sese exserere, supra est ostensum (§. 49): quum autem hæc interna vis eo major esse debeat, quo plura investiganda sunt agendi remedia, aut tollenda impedimenta (§. 186); consequens est, ut actiones faciles, & ad quas comoda atque idonea se præbet occasio, minus imputandæ sint, quam difficiles, quæque non antea patrantur, quam occasione circumspecta. Et quia extrinseci eventus ac circumstantiæ, quæ nos ad aliquid faciendum vel non faciendum hortantur, partem occasionis constituunt (§. 80); illud etiam conficitur, eo minus imputari factum vel non factum, quo plures exstiterant hujusmodi extrinsecæ stimulantæ causæ; & contra tanto magis utriusque imputationem augeri, quo fortiora præsto fuerant momenta quæ impellebant auctorem, ut ageret potius contrarium.

Actio facilis minus imputanda est, quam difficilis.

I. Igitur si cetera omnia sint paræ, actio æqua illi minus imputatur, qui rebus abundat externis, quam qui premitur eestate, quod ipsum docuit Divina Veritas cum enim divites jactarent multa in gazophylacium templi, venisset autem vidua una pauper, & mitteret duo minuta, dixit JESUS discipulis: *Quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit*: Marc. XII, 43. II. Contra actionis iniquæ majorem luere debet pœ-

pœnam opulentus , quam indigus ; alteri enim parata erat alios perficiendi occasio , alteri non erat : *Non enim* , ut ait D. CHRISOSTOMUS , *omnis legis transgressio eandem pœnam meretur , sed graviolem , quæ facile corrigi poterat : X , de statutis.* Quem in modum quoque scripsit TERTULLIANUS , *difficilium facilem esse veniam , & quanto potestas vitandi fuit , tanto contumaciæ crimine onerari* , Lib. II , ad uxor. c. 1 , & 3. Idcirco inopinata furandi opportunitas aliquam meretur excusationem , qua digni utique non sunt , qui majori conatu & impetu in res alienas involant. Denique ob eandem causam *luxuria sum omni ætati turpis , tum senectuti fœdissima* dicitur , CICER. Off. I , 34.

Invita minus, quam
ultronea.

§. 188. Ex eodem principio colligimus , curactiones ultroneæ , lubentes (§. 47) , ex voluptate (§. 25) , atque extra statum collisionis susceptæ magis impudentur , quam actiones invitæ sive secundum quid coactæ , & quæ vel ex ægritudine vel obveniente collisionis statu (§. 88 , sch. 3) perpetrantur ; nec minus , cur , qui injuste agit , majori obnoxius sit imputationi , quam qui agit inique. Præterquam quod enim facilius sit non nocere quam prodesse aliis (§. 81 , sch. 4) , lædendi etiam jus cogendi tribuit læso (§. 153) , adeoque majora superat impedimenta , quam alter , a quo officia imperfecta vi non possunt extorqueri (§. 155) .

Si quis mortis , doloris , egestatis , aut dedecoris vitandi causa a lege desciscat , poena quidem digus est , ast non tanta , ac si eandem legem violasset nullis hisce externis momentis impulsus : quorsum spectat illud OVIDII de adulterio a Lucretia ob necem ignominiosam imminentem admissio :

Dat veniam facto genitor conjuxque coacto.
Fast. II , 819.

Ita peccat quidem inferior , qui jussu & metu superioris eum , quem certo scit innocentem , jugulat ; magis tamen peccaturus , si hunc sponte tantum sua trucidaret : qua in re merito notarunt viri docti Puffendorhium , quod facinus gravi potentioris hominis metu extortum non magis *imputari nobis posse* putet , *quam gladio , aut securi* ; de off. H. & C. I, C. I , §. 24. Sane voluntas cogi physice non potest (§. 42) , libera igitur est hujusmodi actio (§. 43) , adeoque & moralis & imputationi subjecta (§. 180). Rectius philosophatus est JUVENALIS :

*Summum crede nefas animum præferre pudori ,
Et propter vitam vivendi perdere causas.*
Sat. VIII. v. 83.

III. Porro summum fuit Catilinæ scelus , qui insana agitated voluptate necavit filiam , ut vacuum domum faceret scelestis nuptiis , SALLUST. *Catil.* XV ; ast excusativus videbatur factum Smyrneæ feminæ , quæ ex ægritudine virum & filium interemit , cum ab his optimæ indolis juvenem , quem ex prior viro enixa fuerat , occisum reperisset ; GELL. N. A. XII , 8. IV. Gravis etiam fiet imputatio illi , qui hominem extraneum perduellionis reum occultaret ; ast minus arguetur

tur filius, si salutem patriæ anteponens salutem patris hujus reticeat prodicionem, & in collisione falsam exceptionem instituat, minori enim is gaudebat contingentia, cui aut patriam perdere, aut prodere patrem erat necesse. CIGERO off. III, 23. V. Denique fatius est pauperi eleemosinam denegare, quam rem alienam detinere, & propterea Phocion petentibus se congiarium respondit: *Hosce pascite divites, me vero puderet, vobis si largirer, huic (scilicet creditori) non solverem*; PLUTARCH. *Phoc.* p. 745. Non ergo verum est, quod ait DARIESIUS l. J. Un. §. 166, cor. I, actiones interne inhonestas moralitatis gradu actiones externe inhonestas superare, nisi potius verba errore typi sint transposita, contrarium enim in suo discursu germanico probavit l. c.

Contra
causæ
præcipuæ
magis
quam sub-
jectæ.

§. 189. Quoniam vero causa remota se ipsam ad agendum determinat, causa autem proxima ab altera ad agendum excitatur (§. 181), in promptu est, illius actionem rigidius, quam hujus, esse expendendam: unde etiam intelligitur, causam præcipuam majori subesse imputationi, quam causam subjectam (§. cit.); & hinc ei, qui aliquid jubet fieri, vel requisitus consentit, ut fiat, graviores assignandas esse consecutiones, quam illis, qui jubentis & volentis negotium unice expediunt, silent, adsentantur (§. 182).

Generatim quicumque alterius agendi conatum excitat, magis ad actionem concurrat, quam qui appetitum tantum nutrit, aut ei non renititur; in illum ergo majorem, quam in hunc cadere imputationem necesse est (§. 186). Ideo observavit JCTUS, *aliud esse auctorem fieri servo delinquenti, aliud pati delinquere*; L. 3, D. de nox act. Hanc secutus est proportionem Lævinus Agrigento recepto, *qui capita reorum erant, virgis caesos securi percussit, ceteros prædamque vendidit*, LIVIUS XXV, C. 40; sed etiam jam major, jamque minor esse potest excitationis aut auxilii gradus, quo respexit JUVENALIS scribens:

*Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto, qui peccat, major
habetur.* Sat. VIII, v. 140.

Vulgata autem juris Romani regula, *ejus nullam esse culpam, cui parere necesse est*, L. 167, & L. 169, de R. J., vera tantum est, si necessitas sit physica, aut si propter collisionem lex fortior debiliori præferatur (§. 88). Ceterum quod diximus, causæ remotæ actionem magis imputari, quam proximæ, ita capiendum est, si cetera omnia sint paria; fieri enim potest, ut propter adjunctorum varietatem major deprehendatur moralitas in causa subjecta: veluti si quis acerbo agitatus dolore, minusque sibi conscius suadeat homicidium, alter vero illud animo sedato lubenter, & cum voluptate exequatur. Sed nec causæ remota confundi debet cum eo, a quo incitatio, nec consentiente facti sumitur occasio, veluti si femina amasio daret repulsam, & hic præ mœrore se suspenderet (§. 174, sch.). Cf. CICERO de *Fat.* XV.

Quænam
agendi
momenta
augeant
imputa-
tionem.

§. 190. Quomodo imputationis quan-
titas ex spontaneitatis & contingentiae seu
arbitrii gradu cognoscatur, satis dictum
est: sequitur, ut merita ac demerita
etiam rationis vi & magnitudine deinceps
ponderemus. Pendet autem ratio ab at-
tentionis, reflexionis, & intelligentiae fa-
cultatibus (§. 28), atque ejus robur
idearum distinctarum numero, claritate, &
facilitate aestimatur (§. 29); ex quo con-
sequitur, ut quo magis quis cogitationem
in factum defixit, quo plures ejus partes
vidit, quo distinctius totam ejus essentiam
perlustravit, quo ampliora denique ac for-
tiora agendi, vel non agendi momenta ex
ipsa actionis idea perspexit, eo majus etiam
præmium vel pœna ipsi debeatur. Sane uti
pro momentorum copia multiplicatur obli-
gatio (§. 77), ita obligationis incremento
moralitas intenditur (§. 171); quin igitur
etiam imputatio iisdem progressionibus
augeatur, frustra esset dubitare (§. 168).

Igitur I. actio interne honesta vel æqua ma-
gis imputatur, quam decora, aut tantum
externe justa; hæc enim nonnisi causæ ex-
terioris impulsu, illa vero etiam ex motivis
ab actionis idea haustis perpetratur (§. 163).

II. Porro quia agendi momenta ex conside-
ratione divinarum perfectionum desumpta
omnium sunt maxima (§. 59, §. 88), per-
spicuum est, actiones pias bonitate & meri-
to, contra impias malitia & demerito, cete-
ras

ras omnes superare (§. 64 , sch.) , quorsum pertinet Christi effatum : *Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ : quia comeditis domus viduarum. Orationes longas orantes , propter hoc amplius accipietis judicium.* Matth. XIII , 14. Et illud : *Qui devorant domus viduarum sub obtentu proluxæ orationis , hi accipiunt prolixius judicium.* Marc. XII , 40. Immo nec latuit Ethnicos scriptores : *Totius injustitiæ nullam capitaliorem esse , quam eorum , qui tum cum maxime fallunt , id tamen agunt , ut viri boni esse videantur.* CICERO Off. I , 13. III. Sed quia pietas & ceteræ virtutes omnes , vel caussis nituntur ratione tantum cognitis , vel simul ex momentis a divina revelatione acceptis exercentur , consequens est , ut virtus Christiana summum boni ac meriti gradum attingat , & ut propter eandem causam Christi asseclæ longe rigidius , quam pagano , aut infideli imputanda sint vitia contraria. Immo & inter Christianos alea , ebrietas , injustitia , fraudesque longe majorem in clerico , vel monacho , quam in laico & milite præferunt turpitudinem : atrocius , inquit SALVIANUS , *sub sancti nominis prærogativa peccamus : ubi sublimior prærogativa , major est culpa ;* Lib. IV , de Gubern. Dei , p. 118.

§. 191. Nulla actio moralis est minus Culpa minus imputatur. recta , nisi superabili intellectus aut voluntatis vitio laboret (§. 82) , quod generali culpæ , aut *Reatus* denominatione continetur. Speciatim vero reatus , qui versatur in intellectu , cujus nimirum
agens

agens in agendo sibi non est conscius, culpa est stricte dicta; qui autem versatur in voluntate, adeoque ab agente cognoscitur, dolus simpliciter aut *dolus malus* nuncupatur; atque ex his apparet actiones culposas, quæ scilicet ex errore, aut ignorantia superabili patrantur (§. 73), minus esse in agentem conferendas, quam dolosas, quæ ab homine sciente & volente contra legem sunt susceptæ (§. 81, §. 190).

I. Culpam generatim accepit CICERO scribens: *malum* (morale) *nullum esse nisi culpam*, III. Tuscul. 16; & OVIDIUS:

Peccasse fatebar,

Et potuisse datis simili succumbere culpæ

Me quoque muneribus;

Metam. VII. v. 748, sq.

Quare & Jæti Romani nomine culpæ sæpius & dolum sunt complexi. Cf. L. 10, D. commod. II. Speciatim vero isti *dolo malo* Prætoris tabulam ab eo corrumpi tradiderunt, qui sciens & volens, non *qui per imperitiam vel rusticitatem id fecerit*, L. 7, §. 4, D. de jurid. Etsi alias imperitiam culpæ adnumerarent, L. 132, de R. J. Ideo in certis negotiis dolum malum duntaxat, in aliis *dolum & culpam præstari* voluerunt, L. 23, D. de R. J. Hinc *si putator ex arbore, cum ramum dejiceret*, (nulla facta attentione, adeoque culpose tantum) *transeuntem occiderit*, minus coerendus est, quam si dolo fecerit, L. 7, D. ad L. Corn. de Sic.; quorsum etiam pertinet PHÆDRI fabula, quæ *veniam tam dari do-*

cet,

cet, qui casu (id est culpa) peccat, quam
 qui consilio est nocens, L. V, Fab. 3. Atque
 ex his colligitur, culpam in reatu intelle-
 ctus, dolum vero in reatu voluntatis recte
 collocari, qui non modo actionibus injustis,
 sed etiam inhonestis, impiisque inesse po-
 test, etsi Romanæ leges dolum ad actiones
 injustas aliquando restringere sunt visæ, L.
 I, §. I, D. de dol. mal.: hunc autem dolum
 malum vocabant, quia veteribus dissensus
 actionis internæ ab externa, finis liciti causa
 positus, dolus erat bonus, cit. L. I, §. 3.
 III. Ceterum, cum diversæ sint intellectus
 facultates, plura etiam sunt culpæ genera;
 vincibilis enim defectus attentionis *incogi-
 tantia*, reflexionis *inconsiderantia*, rationis
improvidentia, iudicii *imprudencia* nuncu-
 pantur, nullus vero harum facultatum usus
præcipitantiam, & absentia omnis sollicitudi-
 nis de actionis bonitate *incuriam* progignunt.
 Cf. WOLF. Ph. Pr. A. I, §. 760, seq.

§. 192. Qui rationes secum subducit, an vel quomodo agere, vel non agere oporteat, *deliberare* dicitur; qui vero instituta deliberatione hoc vel illud factum, aut non factum præoptat, is *decernit*: actus voluntatis, quo decreti executio determinatur, prærefis seu *propositum* audit; utrique autem tam decreto, quam proposito cohæret *intentio*, sive volitio finis; itaque luculentum est, actionem deliberatam magis esse imputandam, quam non deliberatam, ex deliberatis vero il-
Actio de-
liberata
magis,
quam non
delibera-
ta.

lam, cui liberius decretum, propositum, atque intentio accesserint (§. 190).

Ex his ratio reddi potest, cur homicidium deliberatum, aut singulare certamen statuto loco & tempore susceptum gravius imputetur, quam homicidium non deliberatum, aut pugna inopinato exorta; & cur Romanæ leges marito adulterum & patri filiam domi suæ deprehensos occidere permetterent in continenti, non autem post moram; L. 23, D. ad L. Jul. de ad. Sed etiam deliberatio varios habet gradus, prout ad actionem determinandam, vel ad exequendam, vel ad utrumque simul adhibetur, atque ad hunc modum etiam imputatio augetur. Præclare CICERO in omni, inquit, *injustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est, & ad tempus: an consulto & cogitato fiat injuria; leviora enim sunt, quæ ex repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quæ meditata, & præparata inferuntur*; Off. l. 8.

Quando ex intentione & proposito imputatio summat incrementum.

§. 193. Plures autem faciunt intentionis formas; quæ enim finem spectat, propter quem solum causa efficiens ageret, *primariam*, secus *secundariam* nominant. Porro intentionem *directam* vocant, qua id intenditur, propter quod agens agit; *indirectam* vero, qua quidem agens per se non vult, quod ex actione ipsius sequitur, quod tamen perinde ac id, quod vult, ex eadem sequi potest: denique ab intentione factum illicitum præcedente *dolum ex pro-*

proposito, ab ea autem, quæ hujusmodi factum consequitur & approbat, *dolum ex re* ducunt, atque ex his conficiunt, ut intentio primaria, directâ, & dolus ex proposito, quia majori contingentia eliciuntur ac intelligentia, graviolem quoque æstimationem recipiant, quam ceteræ formæ contrariæ.

I. Si numeret Cajus Sempronio mille aureos, & primo intendat hujus necessitatibus subvenire, simul tamen cogitet, se ita in eo, quod ambit, munere Sempronium propitium esse habiturum, incidet quidem in ambitus reatum, ast non ita gravem, ac si eam pecuniam nonnisi animo corrumpendi amici numerasset. II. Intentio indirecta, cum non sit volitio finis, nomen intentionis quidem non meretur; attamen id certum est, confectaria, quæ præter intentionem agentis fluunt ex actione libera, jam gravius, jam remissius imputari, prout facile aut difficulter ea prævideri poterant, semper tamen minus, quam si agenti fuissent satis perspecta. Quare si quis vulnerandi animo gladium strinxerit, & aliquem occidat, pro homicida damnatur; *ast si clavi percussit in rixa, quamvis ferro percusserit, tamen non occidendi animo, lenienda est pœna ejus, qui in rixa causa magis, quam voluntate homicidium admisit; L. 1, §. 3, D. ad L. Corn. de Sic. : Ita & qui poculum dant amatorium, etsi dolo non faciant, tamen si mulier aut homo (id est foetus) perierit, summo supplicio afficiuntur; L. 38, §. 5, D. de pœn.* Ast femina, quæ non malo

animo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea, quæ acceperat, decessit, tantum relegari iussa; L. 3, §. 2, D. ad L. Corn. de Sicar. III. Qui falsam solvit monetam sciens & volens, dolum committit ex proposito, aut si genuinam esse putet, ab omni dolo interea est immunis: ubi vero spurios fuisse nummos intelligit, nec eos commutare vult, incidit in dolum ex re, L. 36, D. de oblig. & qui etiam dolus est ex proposito, sed tantum consequenter, & ideo minorem malitiam arguit.

Et pro gradu diligentiae aut negligentiae varietur.

§. 194. Usus remediorum & facultatum nostrarum ad finem bonum obtinendum idoneus *diligentia* nominatur: cui opponitur cum *negligentia* sive omissio diligentiae, quam quis obligatur adhibere, tum usus remediorum, & facultatum nostrarum legi contrarius, seu earundem *abusus*: quoniam plurima concipi possunt remedia ad finem sufficientia, nemo negaverit, innumeros quoque dari posse diligentiae & negligentiae gradus, & propterea harum imputationem summopere variari oportere. Ceterum negligentia prout vel in intellectu deprehenditur, vel in voluntate, ad actiones vel culposas vel doloosas pertinet, & hinc jam minore, jam majore poena digna est (§. 191).

I. Si ad notiones communes reflectamus, ob quas advocato, medico, militi, studioso, agricolae diligentia, vel negligentia tribui-

buitur, veritas datarum definitionum patebit. Est autem diligentia alia *absoluta*, quæ non ad certam personam, sed ad finem obtinendum unice refertur; *alia hypothetica*, quæ ex viribus personæ agentis tantum æstimatur. Ita servi in Evangelio, quorum uni quinque, alteri duo talenta tradiderat dominus, *unicuique secundum virtutem suam*, Matth. XXV, 15, quum singuli totidem superlucrati sint, eandem impenderunt diligentiam hypotheticam, seu in concreto, etsi hæc absolute, seu in abstracto discreparet.

II. Diligentia hypothetica autem innumeros esse gradus, vel librarii exemplum docebit. Is legum Romanarum Codicem describet diligentissime, si characteres omnes affabre efformet, nullum omittat vocabulum, nullam litterulam, & ea utatur celeritate, quo majorem ipse non potuisset adhibere. Contra tot deerunt diligentia gradus, quot vel litteræ vel vocabula omissa sunt, aut minus celeriter, atque attente scripta.

III. Attamen Romanae leges diligentiam in tres tantum gradus, scilicet *maximam*, *mediam*, & *minimam* distribuunt, summam autem negligentiam pro dolo habent, si non tam de pœna ordinaria alicui infligenda, quam potius de suo alteri præstando agatur; L. 21, D. Depos., & L. 226, de V. S.

IV. Quoniam vero ex negligentia omnis oritur culpa, hanc etiam latam, levem, & levissimam faciunt. *Lata culpa*, ait ULPIANUS, *est nimia negligentia, id est, non intelligere, quod omnes intelligunt*, L. 213, de V. S.; *levissima* vero dicitur, si quis non sciat, quod saltem curiosissimi non ignorant, L. pen. §. 2, D. de

de J. & F. Ign. Igitur culpa *levis* seu media est, quæ inter latam & levissimam interjecta est; cit. L. pen. §. 2. V. Defectum rectitudinis actionis, ob exceptionem in casu collisionis officiorum minus recte factam, culpam mediam dixit WOLFIUS Ph. Pr. I, §. 784, eamque a dolo & culpa in specie separavit; alii vocarunt culpam propositi, vel versutiæ, DARIUS. I. Jur. Un. §. 181, veluti si quis misericordia ductus servum alienum compeditum solverit, ut fugeret; L. 7, §. 7, D. de dol. mal. Equidem hujusmodi factum semper minus esse imputandum, quam si non ex misericordia paretur, jam supra est ostensum (§. 188); quum tamen falsa exceptio a lege vel *dolose* a sciente, vel *culpose* ab ignorante instituat, haud opus est, aliam culpam mediam procedere.

Tum pro modo ætatis, temperaturæ, & affectuum.

§. 195. Quemadmodum infantia, dementia & furor arcent usum rationis (§. 55), & ab omni imputatione liberant (§. 185), ita ætas nondum satis matura, aut crassior educatio mentis valde perstringunt oculos; sanguinis autem temperatio atque affectus deliberandi facultatem extenuant (§. 51, sq.): quare etsi facta in tali statu patrata non careant moralitate (§. 52, §. 62), ea tamen tanta non est, quanta foret, si illi idem agerent, quibus nulla hujusmodi impedimenta obsistunt. Falsum itaque is faceret judicium, qui hujusmodi actiones physice quidem æquales,

les, sed moraliter discrepantes æqua lance suspenderet.

I. Quamprimum quis ratione uti potest, infantia quidem major est (§. 54), sed ad maturitatem non pervenit, nisi perfecta ratione, quod propter rerum fortuitarum concursionem ex solo annorum numero nequit supputari: uti tamen infantia, seu defectus usus rationis anno septimo, ita iudicii imbecillitas anno decimo quarto communiter circumscribitur; cujus rei naturalis illa est causa, quod circa hanc ætatem *pubertas* seu generandi facultas sæpissime adveniat, inde autem firma ac vegeta corporis structura, a qua & animi vires pendent, esse colligatur. Quare non Romanis modo, *Pr. Inst. quib. mod. tut.*, sed etiam aliis populis annus pubertatis XIV. placuerat; PHILO. de opif. mund.; quia, ut ait PLUTARCHUS, *circa secundum septennarium, cum vis procreandi adest, tum intelligentia boni & mali*, de placit. Phil. V, 24; quod ipsum Hippocratis & aliorum testimoniis confirmat MERILLIUS Obs. Jur. Lib. I, c. 22, & VII, c. 29. Equidem Romanæ leges minorennitatem usque ad annum XXV. protraxerunt. Id autem ad leges positivas magis & negotia, quæ non nisi experientia discuntur, pertinuit, L. 37, §. 1, D. de minor., L. 198, de R. J.; quam ad leges naturales, in quibus ætatis suffragio minores non juvantur, L. 1, Cod. si ad delict. Quid quod nec annorum numerus ad pubertatem lege positiva requisitus in considerationem venit, si modo adsit *habitus corporis & vigor*, ut sufficiens *rei intellectus*

capi possit, L. 14, D. de Sen. Sil. II. Ad variam sanguinis mixturam vix ac ne vix quidem respicere solent leges positivæ, ast leges naturales hæc omnia refecant minutissime: *Multa, enim, in corpore existunt, quæ acuant mentem, multa, quæ obtundant*; CICERO Disp. Tusc. I, 33. Prout scilicet sanguis vel calidus est, & copiosus, vel multum bilis flavæ habet admixtum, vel atra bili laborat, vel denique pituita abundat, alii memoria, alii iudicio, alii ingenio, alii nulla ex his facultatibus valere dicuntur, & hinc ad bona opinata vel corporis, vel animi, vel rerum externarum inclinari, vel denique tam ad vitia, quam ad virtutes esse tardiores. Quocirca ANDRONICO RHODIO recte videbatur, *factis turpibus excusationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolerabilius*. Paraphr. in Eth. Nic. VII, C. 10. III. Quantum vero affectus imminuat libertatem, agnovit ANTONINUS Pius in hæc verba rescribens: *Ei, qui uxorem suam in adulterio deprehensam recidisse se non negat, ultimum supplicium remitti potest, cum sit difficillimum justum dolorem temperare*; L. 38, §. 8, D. ad L. Jul. de adult.

Cur actio
composita
magis
æstimetur,
quam sim-
plex?

§. 196. Actio, quæ in plures alias dividi potest, *composita*; quæ non potest, *simplex* appellatur: constat itaque actio libera composita ex pluribus liberis simplicibus, quarum singulæ ab arbitrio pendent & ratione, ut porro, si omnes in unam quasi jungantur, arbitrii & rationis quantitatem crescere necesse sit. Quoniam

ve-

vero ex magnitudine libertatis quantitas moralitatis, & imputationis æstimatur, non obscurum est, actionem compositam magis laudandam esse, vel culpandam, quam actionem simplicem; inter plures compositas vero illam ceteris merito præponderare, in quam major numerus simplicium coalescit.

Inde fit, ut furtum *simplex* minus imputetur, quam *qualificatum*, quod scilicet effra-ctio, ascensus per scalam, aut vis major comitatur: porro ut homicidium patratum atrocius quam attentatum judicetur, non quasi nudus eventus malitiæ possit esse mensura, sed quia facilius est crimen attentare, quam perficere, minorque libertatis gradus in eo deprehenditur, qui tantum actionem determinat, quam qui illam quoque exequitur (§. 192). Quare recta fuit PHILONIS JUDÆI philosophia, homicidas existimari oportere non eos solum, qui vitam adimunt, sed & eos, qui omnia faciunt palam, aut clam, ut quemquam interimant; L. II. de leg. spec. p. 790. Ast etiam JCTi probe agnoverunt, *Legem non minus eum, qui occidendi hominis causa cum telo fuerit, quam eum, qui occiderit, punire*; L. 16, §. 8, D. de pœn. (Vid. & §. 193, sch. II, & §. 172, sch.) Et ita plane corruiT erronea THOMASII opinio putantis, quantitatem libertatis non esse meriti mensuram: *Quod, ut ait, habitualiter vitiosus, etsi secundum doctrinam communem tamquam servus vitii dicatur minimam libertatem habere, non tamen*

mi-

mitius puniatur; Fund. I, VII, 58. Enimvero quamvis actio simplex ex mala consuetudine suscepta minus libera sit, quam si ea consuetudo abfuerit (§. 52), attamen etiam habitus moraliter mali per plures actiones liberas contrahuntur, & ideo actibus sunt pejores: *Quis enim plura sunt, in quæ incidimus delicta*, ut scribit DIODORUS SIC. in frag. L. XXI, Ecl. 15, *hoc majorem poenam commeremur*. Cf. GROTIUS de J. B. & P. II, XX, §. 30, n. 3.

Quid forum, & quotuplex.

§. 197. Forum morale potestatem actiones imputandi designat, quæ, si de Deo enunciatur, forum *divinum*, si de homine, forum *humanum* constituit; forum divinum etiam forum *poli*, seu *internum*, forum humanum vero forum *soli*, seu *externum* nuncupatur. Scilicet summa Dei sapientia uti omnes actiones nostras, ita & interna animi cogitata distinctissime intelligit, & dimetitur: ast fallax sæpe est hominum iudicium, neque occultos animi recessus pertingit; unde consequitur, ut in foro divino innumera imputentur facta, quæ omnem hominum cognitionem æstimationemque effugiunt.

Hac fori notione usus est ULPIANUS in L. 7, de Jud. *Si quis, inquit, posteaquam in jus vocatus est, miles, vel alterius fori esse coeperit, in ea causa jus revocandi forum non habebit, quasi præventus*; quo sensu exceptionem *fori* dare is dicitur, qui potestatem factum
vel

vel jus imputandi alicui competere negat ;
 L. fin. Ccd. de Ex. & Præsc. Et ita in foro
 humano *cogitationis pœnam nemo patitur* , L.
 18, D. de pœn. ; *cujus ratio reddenda est in*
foro divino (§.64, & §.132) , quod enim, ut
 scribit SENECA , *non vetat lex* , scilicet hu-
 mana , *hoc vetat fieri pudor* , seu lex natura-
 lis , in Troad. v. 333. Ideo *non omne quod*
licet in foro externo , honestum esse in foro
interno JCTi Romani observarunt ; L. 144,
 de R. J. Ex his autem perspicuum est ,
 omnimodam plenamque agendi permissio-
 nem existere , si actio nulli prorsus legi ad-
 versetur (§. 85). At plena minorem esse
 permissionem , si aliquid licere dicitur , non
 quod salva pietate , ac honestate fieri potest ,
 sed quod ab humana pœna est immune. Cf.
 GROT. J. B. & P. *prol.* §. 41 , I. 1 , §. 17,
 III , 4 , §. 2 , n. 2. Atque hoc nos ducit ad
 illam juris divisionem , qua jus in *internum* ,
 & *externum* distribuitur , quum enim facul-
 tas agendi , quod legi non repugnat , jus ap-
 pelletur (§. 84) ; quidquid facere in foro
 interno licebit , ad id quoque jus competet
 internum ; quod vero nonnisi inter homines
 fieri potest impune , id solum jure fiet ex-
 terno , de quo OVIDIUS : *Injustum rigido jus*
dicitur ense ; Trist. V , El X , v. 13 ; &
 JCTus PAULUS : *Prætor quoque jus reddere di-*
citur : etiam cum inique decernit , L. 11 ,
 Dig. de Just. & Jur. Vid. I. Regum ,
 VIII , 11.

§. 198. Sæpe forum internum fori Existit fo-
rum con-
scientiæ.
 conscientiæ seu rationis venit nomine ,
 quod quam vim habeat , operæ pretium
 est

est explanare ; nempe tam facultas , qua quisque est instructus (§. 103) , de propriarum actionum honestate , vel turpitudine ratiocinandi , quam potissimum ipsa hujusmodi ratiocinatio , *conscientia* moralis dicitur ; quum vero rerum nexum perspiciendi vis nobis tributa sit a Supremo Numine , & ideo vox rationis pro voce Dei habeatur (§. 103 , sch.) ; mirum non est , forum internum divinumque , & forum conscientiae , seu rationis promiscue usurpari ; ex quibus impia refellitur illorum opinio , qui inanem putant esse conscientiae ideam , eamque insulso vulgi iudicio assignant.

Hancce *conscientiae* vocabulo significationem tribui ægre quidem tulit PUFFENDORFIUS *J. N. & G. I, C. 3, §. 4* ; at eadem a sensu veterum non adeo abhorret , quippe qui non modo rei alicujus notitiam pluribus communem , CICERO *Catil. I, C. 1* , sed etiam bene vel male a se factorum iudicium ea voce designabant. Uti enim SALLUSTIUS *conscientiam scelerum* , *Catil. V* , PHÆDRUS *laudis conscientiam* , *II. Epil. v. 11* , memorarunt ; ita præclare CICERO pronunciavit : *Nulla re se tam letari solere , quam conscientia officiorum* , *Epist. V, 7* : *Virtutis & vitiorum grave ipsius conscientiae pondus esse , qua sublata jaceant omnia* , *Nat. D. III, 5* : *Nullum theatrum conscientia majus dari* , *Tusc. Disp. II, 26* : *Hominis porro sapientis esse , maxime estimari conscientiam mentis suæ , quam a diis*
im-

immortalibus accepimus, quæ a nobis divelli non potest; quæ si optimorum consiliorum testis in omni vita nobis erit, sine ullo metu, & summa cum honestate vivemus; pro Cluent. C. 53. Totam vero conscientia notionem chymeris accensere ausus est TOLANDUS in *Tito Livio a supers. vind.*; alit ita se ipsum ex homine transformavit in belluam, sibi que ademit rationem; neque enim conscientia ens est imaginarium, & ab anima diversum, uti aliquando imperitum vulgus fingere observat WOLFIUS *Ph. Pr. I, §. 487*, sed est ipsa hominis ratio, quatenus de bonitate & malitia propriae actionis moralis, sive officiorum fert judicium, aut saltem illud ferre potest; negata igitur conscientia facultate homini quoque rationem abjudicari necesse est.

§. 199. Tot autem existunt partitiones conscientia, quod sunt judicii & actionum; quæ enim de actionibus suscipiendis instituitur ratiatio, conscientia *antecedens*; que de actionibus peractis, conscientia *subsequens* adpellatur: deinde conscientia antecedens duas habet subjectas formas, quarum altera *theoretica* est seu contemplativa, si in bonitate vel malitia actionis simpliciter versetur; altera *practica* seu præceptiva, si actionem perpetranda esse vel omittendam simul pronuntiet. Denique ex factis legi consentaneis conscientia subsequens *bona* atque tranquilla, ex factis vero legi dissentaneis *mala* mordensque emergit (§. 94, sch.).

Hæc antecedens est, vel consequens, theoretica, vel practica, bona, vel mala.

Ii, qui virtuti student, in actionis suscipienda moralitatem inquirunt (§. 80, §. 164), & ita conscientia utuntur antecedente; contra homines vitiosos affectus abripit & consuetudo: eos igitur eventus, qui stultorum est magister (§. 105, sch.), primum docet; & subsequens vexat conscientia, quæ ideo ab antecedente toties solet dissentire. Porro an malum inferre læsionem intentanti liceat, id in scholis perpendit conscientia contemplativa; ubi vero modicam injuriam graviter ulcisci cupienti,

*Stat contra ratio, & secretam garrit in aurem,
Ne liceat facere id, quod quis vitabit agendo,*
PERSIUS Sat. V, v. 96,

conscientia practica se se exserit. CICERONEM bona solabatur conscientia Catilina expulso, Orat. Catil. III, §. 12; hujus vero animus, necato filio, *impurus diis, hominibusque infestus, neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat*; SALLUST. Catil. XV. Verissime igitur CICERO: *Magna, inquit, vis est conscientia, & magna in utramque partem, ut neque timeant, qui nihil commiserunt, & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarunt*; CICERO pro Mil. 23, quod ipsum egregie expressit OVIDIUS:

*Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit
intra*

Pœtora pro factis spemque metumque suo.
Fast. I, 485.

Quoniam vero cor gaudio exultat, & dolore angitur, hinc est, quod & Scriptores sacri conscientiam in corde collocarint; I. Reg. XXIV, 6; II. Reg. XXIV, 10; Joan. I, Epist. III, 20, 21.

§. 200. Porro quod supra observatum est, ratiocinationem in imputando rectam esse vel errantem, certam, vel incertam, probabilem, vel dubiam (§. 178, sq.), id quoque ad conscientiam trahi, atque inde declarari omne potest. Nam etiam legis factique proprii idea jam *vera* est, jam *falsa*; dein aut *evidens* aut *opinabilis*, atque hæc postrema nunc ad veritatem propendet magis, nunc ad falsitatem (§. 178, sq.). Ex his autem satis patere arbitror, non omnes conscientiaë partes subesse imputationi, sed illas solum, quæ actiones jam susceptas consecuntur; quamdiu enim homo actionem suscipiendam perlustrat, nondum sibi aliquid imputare intelligitur, sed demum ubi factum jam perpetratum, ejusque consecutiones libero suomet ipsius arbitrio attribuit (§. 175).

Recte, vel
errans,
probabi-
lis, vel
improba-
bilis, vel
dubia.

I. Recta conscientia divelli a ratione non potest; ideo *libera* quoque appellatur (§. 44); ast conscientia errans plerumque affectibus obnoxia est, & hinc minus libera, seu *subiecta* audit (§. 141), quo sensu Stoici *solum sapientem liberum, & omnem stultum servum esse* tradiderunt; CICERO Parad. V, II. Uti autem conscientia vel in lege errat, vel in facto, vel in conclusione (§. 178, sch.); ita legem quod attinet, aut eam non vult agnoscere, aut, quæ plane non est, fingit: prior conscientia *laxa*; posterior *angusta*, seu *scrupulosa* a scrupulo, seu brevi la-

Conscientia
libera
liberum

lapillo pedibus molesto nuncupatur; **SERVIUS** ad **ÆN.** VI, 238. Gignuntur itaque scrupuli ab ignorantia, veluti si quis ex verbis Christi: *Nolite jurare*; **Matth.** V, 33, omne jusjurandum vetari arbitretur; eos igitur ope demonstrationis oportet evellere. Vid. **WOLF.** Ph. Pr. I, §. 421. III. Conscientiam alii formam faciunt imputationis; **KOELER.** Exerc. §. 382; **DARIES.** I. J. U. §. 249: alii ab imputatione ita differre putant, ut conscientia ad actiones proprias, imputatio ad alienas pertineat; **HEINEC.** El. J. N. I, §. 97; **BURLAMAQ.** II, IX, §. I. Enim vero nec conscientia antecedenti notio imputationis tribui (§. 175), nec eadem conscientia subsequenti denegari potest: sæpissime enim propria homines sibi imputant facta, & ut eleganter scribit **JUVENALIS**:

Prima hæc est ultio, quod se

*Judice nemo nocens absolvitur, improba
quamvis*

Gratia fallaci prætoris vicerit urna.

Sat. XIII, v. 2, sq. IV. Legum custodiam perfectio (§. 89), hinc gaudium (§. 129), & felicitas (§. 133), aut earum transgressioni imperfectio, tristitia, & infelicitas (§. cit.) cohærent: itaque bona conscientia præmiis, mala poenis non immerito accensentur (§. 84, §. 199). Sane suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes conscientiaque animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furia; **CICERO** *pro Rosc. Amer.* XXIV.

Quatenus
teneamur
sequi di-

§. 201. Quæ recta est conscientia, comparat actiones cum vera lege, atque adeo